

Finderup Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2001-2015

Miljø - og Energiministeriet • Skov- og Naturstyrelsen
og
Hærens Operative Kommando
2001

Finderup Øvelsesplads

- *Drifts- og Plejeplan 2001-2015*

Udgivet af Miljø- og Energiministeriet,
Skov- og Naturstyrelsen
og Hærens Operative Kommando, 2001

Tekst:	Erling Krabbe, SNS (med skovplanafsnit af forstfuldmægtig Lars H.Trier, SNS, historisk bidrag fra Knud E. Ernsted, Viborg, samt militært bidrag fra kaptajn O. V. Carstensen, major S.E.D. Clausen, major J.Ø. Juul og major-R P.E. Nitschke, alle Prinsens Livregiment)
Kort (bilag 1, 2 og 3):	Jim Schou Larsen og Peter Larsen, begge SNS
Bevoksningsliste (bilag 4):	Jim Schou Larsen, SNS
Forsideillustration:	Gul Stenbræk. Truet art i hele Europa. Vokser i moskildevæld på skrænter ved Rosborg Sø, Finderup Øvelsesplads. Tegnet af Poul Juul, SNS
Lay-out:	Kirsten Lynge, SNS
Lay-out, omslag:	Poul Juul, SNS
Tryk af omslag:	Buwi Tryk & Kopi, Helsingør
Tryk af rapport:	Skov- og Naturstyrelsen
Tryk af kort:	DTKommunikation A/S, København
Indbinding:	Luna Tryk, København
Oplag:	200 eksemplarer

ISBN: 87-7279-179-9

Hæftet kan fås hos

Prinsens Livregiment
Skive Kaserne
7800 Skive
Tlf: 96142000

Finderup Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2001-2015

Nærværende drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads stadfæstes hermed som gældende for perioden 1. januar 2001 til 31. december 2015

Hærens Operative Kommando, den

F. L. Jensen

Oberst

Hærens Operative Kommando

Skov- og Naturstyrelsen, den

Bendt Egede Andersen

Skovtaksator

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING	1
1 Generelt om drifts- og plejeplaner.....	1
1.1 Formål og baggrund	1
2 Beskrivelse af planprocessen.....	2
2.1 Forudsætninger	2
2.2 Planens indhold.....	2
2.3 Planændringer.....	3
3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads	4
3.1 Aftalens virkning	4
STATUS.....	5
4 Beskrivelse af Finderup Øvelsesplads.....	5
4.1 Geologi og landskab.....	5
4.2 Fortidsminder og kulturhistorie.....	5
4.3 Den militære historie.....	11
4.4 Nuværende status. Registrering og beskrivelse af de enkelte arealtyper	12
4.5 Plejetilstand.....	19
4.6 Flora.....	22
4.7 Fauna	29
4.8 Sammenfatning af de natur- og kulturhistoriske værdier	37
5 Øvelsespladsens nuværende militære anvendelse.....	39
5.1 Overordnede principper for øvelsespladsens benyttelse.....	39
5.2 Vurdering af Finderup Øvelsesplads militære anvendelsesmuligheder	40
5.3 Principper for planlægning af øvelser og disses gennemførelse.	42
5.4 Gældende bestemmelser og restriktioner for færdsel og ophold i terrænet	42
5.5 Områder med reguleret anvendelse	44
5.6 Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter	44
5.7 Støjregulering.....	46
6 Forsvarets nuværende drift og pleje af terrænet	47
7 Offentlighedens adgang.....	49
8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger	50
8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer	50
8.2 Naturbeskyttelsesloven.....	50
8.3 Museumsloven	53
8.4 Vandløbsloven	54
8.5 Planloven.....	55
8.6 Skovloven.....	57
8.7 Fredninger.....	57
8.8 Udpegning som EF-habitatområde.....	58
FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER	60
9 Forsvarets fremtidige ønsker til anvendelse af terrænet.....	60
9.1 Overordnede ønsker til drifts- og plejeplanen	60
9.2. Nuværende og fremtidige brugere.	61
9.3. Konkrete ønsker for den fremtidige militære anvendelse.	61

9.4.	Ønsker til kortmateriale over øvelsespladsen.....	63
9.5	Terræn-renovering og naturpleje.....	63
9.6	Driften af skov og levende hegn.....	66
9.7	Prioritering af og ressourcer til gennemførelsen af drifts- og plejeplanen.....	67
10	Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af natur- og kulturværdier	68
10.1	Forslag til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand	68
10.2	Forslag til pleje af de åbne arealer, krat og levende hegn.....	68
10.3	Forslag til genskabelse af Rosborg Sø.....	69
10.4	Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet.....	70
10.5	Forslag til ændringer af de militære anlæg.....	70
10.6	Forslag til pleje og beskyttelse af fortidsminder.....	70
10.7	Forslag til retningslinier for offentlighedens adgang.....	72
10.8	Forslag til genopretning og beskyttelse af vådområder	72
10.9	Forslag til målsætning og driftsplan for skovene	83
11	Kommentarer og ønsker fra eksterne bidragydere	102
11.1	Viborg Amt.....	102
11.2	Fjends Kommune.....	103
11.3	Danmarks Naturfredningsforening	104
11.4	Friluftsrådet	104
	VURDERING OG AFVEJNING.....	106
12.	Vurdering af de enkelte ønsker og forslag, samt afvejning heraf	106
12.1	Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret.....	107
12.2	Skov- og Naturstyrelsens ønsker om pleje og genopretning af naturværdier.....	112
12.3	Vurdering af ønsker og forslag fra bidragyderne	116
	PLAN	119
13.	Retningslinier for den fremtidige anvendelse af Finderup Øvelsesplads.....	119
13.1	Overordnede retningslinier for den fremtidige benyttelse, pleje og forbedringer	119
13.2	Ny opdeling i sektorer.....	119
13.3	Nuværende og fremtidige brugere.....	120
13.4	Nye retningslinier for militære aktiviteter og færdsel med køretøjer.....	120
13.5	Retningslinier for den øvelsesmæssige indretning af terrænet.....	122
13.6	Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand.....	125
13.7	Retningslinier for pleje af hede, overdrev og eng	125
13.8	Retningslinier for pleje og genopretning af vådområder	128
13.9	Målsætning og kulturplan for skovdriften	128
13.10	Retningslinier for drift af kratarealer	129
13.11	Retningslinier for brug af gødskning og bekæmpelsesmidler.....	129
13.12	Retningslinier for beskyttelse og pleje af fortidsminder	129
13.13	Retningslinier for offentlighedens adgang til øvelsespladsen	130
13.14	Vildtpleje	131
13.15	Prioriteret handlingsplan for planperioden.....	131
13.16	Nødvendige tilladelse til nye anlæg og tiltag.....	133
13.17	Planændringer.....	135

ØKONOMI.....	136
14 Økonomiske konsekvensberegninger.....	136
14.1 Økonomisk overslag til naturpleje og genopretning.....	137
14.2 Økonomisk overslag over skovforyngelse og skovafvikling.....	139
14.3 Behov for nyt personel og materiel	144
14.4 Sammendrag af planens økonomiske konsekvenser.....	144
14.5 Årligt budgetforslag til gennemførelse af drifts- og plejeplanen.....	145
BILAG.....	146
15 Oversigt over bilag.....	146
Bilag 1: Grundkort over Finderup Øvelsesplads (i kortlomme bagest)	
Bilag 2: Øvelseskort over Finderup Øvelsesplads (i kortlomme bagest)	
Bilag 3: Drifts- og plejekort over Finderup Øvelsesplads (i kortlomme bagest)	
Bilag 4: Bevoksningsliste for øvelsespladsen	
Bilag 5: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4	
Bilag 6: Katalog over fortidsminder på Finderup Øvelsesplads	
Bilag 7: Kulturmodeller	

INDLEDNING

1 Generelt om drifts- og plejeplaner

1.1 Formål og baggrund

Mange af forsvarets arealer indeholder store naturværdier i form af et rigt dyre- og planteliv samt store, sammenhængende landskaber. Dyr og planter trives godt her, netop fordi arealerne gennem mange år har fået lov at henligge i naturtilstand, men også fordi der udover periodisk aktivitet fra militære enheder i øvrigt ikke færdes så mange mennesker i områderne.

Som led i forsvarets miljøstrategi bestemte Forsvarskommandoen i september 1993 ved bestemmelse (FKOBST 610-6, SEP 1993) om miljø- og naturbeskyttelse, at der for hvert øvelses- og skydeområde skal udarbejdes en drifts- og plejeplan.

Den 24. oktober 1995 indgik Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen en samarbejdsaftale, der sikrer en planlægning af drift og pleje for en række af forsvarets øvelsespladser samt skyde- og øvelsesterræner.

Formålet med en drifts- og plejeplan er at sikre, at der på forsvarets arealer opnås en tilfredsstillende balance mellem forsvarets behov for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser.

Da planlægningen ønskes brugt som et redskab til beskyttelse og forbedring af naturværdier på forsvarets arealer er amt og kommune, Danmarks Naturfredningsforening samt Friluftsrådet medinddraget som såkaldte eksterne bidragydere ved udarbejdelsen. Samtidig er det forventningen, at amt og kommune, som de relevante myndigheder, gennem inddragelse i afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i planen.

Drifts- og plejeplanlægningen vil desuden tilvejebringe et ensartet grundlag for en flersidig forvaltning af forsvarets arealer. Samtidig vil planlægningen give medarbejdere i forsvaret en naturmæssig viden, herunder en forståelse for behovet og mulighederne for varetagelse af flersidig hensyn ved drift og pleje af arealerne.

Støjproblematikken i relation til naboer ligger uden for drifts- og plejeplanlægningsarbejdet, idet støj reguleres i henhold til miljøbeskyttelsesloven. Bestemmelser om støjregulering for Finderup Øvelsesplads er fastsat i "Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner" (Bek. nr. 1057 af 14. december 1998), sd. 14-15.

2 Beskrivelse af planprocessen

2.1 Forudsætninger

I forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er udgangspunktet, at skyde- og øvelsesterrænerne samt øvelsespladserne er udlagt som uddannelsesområder, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

Drifts- og plejeplanen skal tydeliggøre terrænets naturhistoriske, kulturhistoriske og rekreative værdier og udstikke retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, som tager hensyn til disse værdier, samtidig med at der opnås en tilfredsstillende løsning af forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.

Planen skal således rumme en afvejning mellem på den ene side forsvarets behov for øvelsesarealer og på den anden side samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af terrænets ofte meget store natur- og kulturværdier.

Som følge af den sikkerhedsmæssige risiko, der er forbundet med forsvarets aktiviteter, vil rekreative interesser (offentlighedens adgang til forsvarets areal) kun blive tilgodeset i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Herudover kan hensynet til naturmæssige værdier påvirke mulighederne for rekreativ benyttelse.

De i drifts- og plejeplanen opstillede retningslinier skal være enkle for forsvaret at administrere i praksis.

2.2 Planens indhold

Planen skal

- Kortlægge og afgrænse naturtyper, bevoksninger, veje, forsvarets anlæg etc.
- Beskrive de naturmæssige værdier og identificere de mest bevaringsværdige af disse samt påpege eventuelle behov/muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.
- Kortlægge og beskrive de fredede fortidsminder og eventuelle andre kulturhistoriske værdier, samt fastlægge regler for omgang med fredede fortidsminder og anviser forslag til pleje.
- Beskrive forsvarets nuværende benyttelse og drift af terrænet samt klarlægge forsvarets fremtidige behov for benyttelse af terrænet.
- Beskrive den rekreative benyttelse af terrænet.
- Foretage afvejningen mellem forsvarets behov for benyttelse og ønskerne om beskyttelse og forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.
- Anvise hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlægge retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.
- Beregne de økonomiske konsekvenser for forsvaret af planens bestemmelser.

2.3 Planændringer

Drifts- og plejeplanen gælder for 15 år.

For til stadighed at holde planen med så langt et tidsrum tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i drifts- og plejeplanen, forudsat at aftaleparterne er enige.

Såfremt forsvaret eller Skov- og Naturstyrelsen ønsker ændringer i drifts- og plejeplanen indsender den lokale myndighed begrundede forslag herom via Hærens Operative Kommando til Skov- og Naturstyrelsen eller omvendt. Hvis der ikke er væsentlige indsigelser, indsættes planændringen i den pågældende plan med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne kan således opfattes som en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens forskrifter - som de fremgår af planafsnittet - en planændring, som er godkendt skriftligt af den pågældende niveau II myndighed (Hærens Operative Kommando, Flyvertaktisk Kommando eller Søværnets Operative Kommando) og Skov- og Naturstyrelsen. Specielt skal man dog være opmærksom på de overordnede retningslinier. Mindre afvigelser fra det foreskrevne bør derfor kunne håndteres administrativt ved telefonisk eller anden elektronisk orientering/accept. Alle tiltag der ligger indenfor planens rammer og som kræver myndighedstilladelser skal dog under alle omstændigheder godkendes skriftligt af niveau II myndigheden og Skov- og Naturstyrelsen

Planændringer kan også være en nødvendighed, som følge af afgørelser fra relevante myndigheder.

Udover planændring kan dispositioner, der ligger udenfor planens rammer, kræve tilladelse fra relevante myndigheder.

3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads

Et indledende orienteringsmøde om igangsættelsen af en drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads blev afholdt den 15. juni 1994 med deltagelse af Forsvarskommandoen, Hærens Operative Kommando, Prinsens Livregiment og Skov- og Naturstyrelsen. Der blev ved samme lejlighed afholdt en besigtigelse af terrænet. Mødet var et led i en orienterende rundtur til en række af forsvarets skyde- og øvelsesterræner og etablissementer, på baggrund af Forsvarskommandoens bestemmelse i september 1993 om, at der skulle udarbejdes en drifts- og plejeplan for hvert øvelses- og skydeområde.

Året efter, i oktober 1995, blev der indgået en overordnet samarbejdsaftale mellem Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen om udførelse af denne samlede opgave.

Det første egentlige planmøde om Finderup Øvelsesplads blev afholdt på Viborg Kaserne den 22. maj 1997, med deltagelse af Prinsens Livregiment, Hærens Operative Kommando, Forsvarets Bygningstjeneste, Hedeselskabet og Skov- og Naturstyrelsen.

Biologisk registrering samt korttegning af Finderup Øvelsesplads blev gennemført af Skov- og Naturstyrelsen i sommeren 1997.

Den særskilte aftale om drifts- og plejeplanlægning for Finderup Øvelsesplads blev indgået mellem den forvaltende myndighed Hærens Operative Kommando og Skov- og Naturstyrelsen den 19. december 1998.

Som led i udarbejdelsen af nærværende plan har Viborg Amt, Fjends Kommune, Viborg Kommune, Danmarks Naturfredningsforening samt Friluftsrådet i efteråret 1998 haft lejlighed til at fremsende forslag, ønsker og bidrag til planen, og terrænet har tillige været fremvist for disse bidragydere ved en besigtigelse den 27. oktober 1998.

Endelig har bidragyderne haft lejlighed til at kommentere planforslaget inden færdiggørelsen.

Planen er færdigskrevet i løbet af 1999 og 2000, hvor der også har været afholdt flere terrænbesigtigelser som led i den endelige fastlæggelse af terrænets benyttelse.

3.1 Aftalens virkning

Drifts- og plejeplanen er bindende for de to aftaleparter, i dette tilfælde Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando. Ved underskrift af planen forpligter aftaleparterne sig således til at efterleve og respektere de i planen fastsatte bestemmelser.

STATUS

4 Beskrivelse af Finderup Øvelsesplads

4.1 Geologi og landskab

Finderup Øvelsesplads er en del af Dollerup-Hald området, der har væsentlig betydning for studiet og for forståelsen af Jyllands geografi og landskabsformer. Geologisk set er området et af de mest spændende af forsvarrets arealer. Den sidste istids hovedopholdslinie nåede frem til Vedhovedgårdområdet, som ligger umiddelbart syd for terrænet. Hele øvelsesterrænet var altså under sidste istid netop dækket af is, men lå altså ved selve iskanten, hvilket har præget landskabet på en karakteristisk måde.

Mod nord ligger et randmorænelandskab udformet som et uregelmæssigt bakkelandskab af stor naturskønhed. Det opstod i forbindelse med isens afsmeltning. Isens tryk og aflejringer har formet landskabet, som i dag fremstår som morænebakker og trykvandsområder med mængder af kildevæld. Disse forekommer især omkring dalsiderne, samt ved Rosborg Sø og Mou Sø. Selve Mou Sø er formentlig dannet da en dødsklump smeltede.

På området findes tre store dalsystemer:

- Rosborg Sø, som udgør den øvre del af Mønsted Ådal.
- Langskovdal, som er en smeltevandsdal dannet efter istiden.
- og Korsdal, som strækker sig fra Mousø mod nordøst over Bjerre Mose og Tougaard Mose op til Korsdal, og videre mod nord. Korsdal er en tunneldal dannet i istiden under isen.

Området i sydkanten af Finderup Øvelsesplads og sydvest herfor lå uden for isen, og er derfor temmelig fladt. Her breder den af smeltevandsfloderne skabte hedeslette sig ud i det der geologisk set kaldes Alheden. Her ligger bl.a. Kongenshus Hede.

4.2 Fortidsminder og kulturhistorie

Fredede fortidsminder

Gravhøje

Området omfatter lokaliteter af betydelig kulturhistorisk interesse. På området findes ialt 34 gravhøje, hovedsageligt beliggende i den nordlige del. De stammer fra stenalder og bronzealder. Flere af disse gravhøje ligger i tæt samlede grupper, bl.a. højgrupperne Bøgehøje og Lundhøje på bakketoppe ved Holstebrovej, med en imponerende udsigt over det omgivende landskab. Desuden højgruppen Femhøje (som faktisk består af 6 høje) syd for Arentsvej i nordøst. Nord for Krogsgårde findes 3 gravhøje, og der ses 4 gravhøje i nordenden af Finderup Plantage, bl.a. gruppen Tvillingehøje. Ved Margrethevolden ligger også gravhøjen Skelhøj. Skelhøj er skæmmet af 5-6 dybe, nu tilgroede, skyttegrave eller tidligere dedicerede forsøg på udgravning.

De 34 gravhøje på terrænet er fredede fortidsminder i henhold til naturbeskyttelseslovens §12.

Margrethevolden

Vest for Rosborg Sø, overfor skrænten, ligger det store, ejendommelige voldanlæg ”Margrethevolden”, hvis sydlige del strækker sig ind på øvelsesområdet. Ud over at være et fredet fortidsminde i henhold til §12 i naturbeskyttelsesloven er Margrethevolden med omgivelser, i alt 4 ha, fredet ved en overfredningsnævnskendelse af 4. oktober 1952.

Margrethevolden kan faktisk have haft noget med Margrethe den Første at gøre. Den indeholder en gravhøj, der kaldes ”Margrethes Grob” – Margrethes grav. Lokalt kaldes hele anlægget dog ”a Grob”, som betyder graven eller grøften.

Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (1843-1929) skriver i bog 4, side 34: ”I ældre tid siges der at have været en bro tværs over Rosborg Sø, og da den blev udtørret, fandtes der en lang række egepæle i bunden, som viste, at den virkelig havde været der. Ved den venstre side af søen er en gammel skanse med brystværn ud til det sted, hvor broen har gået mod land, og der fortælles, at dronning Margrethe har ligget i lejr der, og at hun så har haft den bro til at komme bort på, hvis det skulle knibe”. I samme bog side 55, skriver han: ”der går en vold med en grøft ved, ude i heden sydøst for Mønsted Kirke. Fra det øverste af volden og til bunden af grøften er vel tre alen, og grøften er vesten for volden. Navnet på den er Dronning Margrethes Grob, og den har en halvrund form, går til Rosborg sø med begge ender og er nok en halv mil lang”.

Overleveringerne vil også vide, at Margrethe, fra et kirkespir i nærheden, har overværet et slag, og at de faldne skal være begravet der. Margrethevolden er aldrig blevet udgravet, men volden er Danmarks længste halvkredsvold på omkring 2½ km. Den danner en halvbue mod vest, og støtter sig med begge ender i Rosborg Sø. På vestsiden er der en lille ”voldgrav”, som tyder på, at anlægget er vendt mod vest i forsvarssøjemed, eller måske er det bare der, jorden til volden er blevet opgravet? I en artikel om ”De glemte Borge” i tidsskriftet Skalk (1/92) beskrives Margrethevolden som en forsvarsvold. Hvis det er tilfældet, stammer den formentlig fra germansk jernalder, der var en urolig periode i Danmark med stammefejder og blodhævn, altså fra en periode for omkring 2.000 år siden, men til det formål har den været for stor. Under alle omstændigheder er den ældre end Dronning Margrethe.

Hendes far, Valdemar Atterdag, havde belejret borgen Hald (Niels Bugges Hald) i flere år, uden at det var lykkedes ham at indtage den. Efter Niels Bugges død i 1359 tvang Margrethe Hald ind under kronen. Hun inddrog den og forærede den til bispestolen i Viborg med den klausul, at borgen skulle rives ned, og at stenene skulle bruges til kirkebyggeri. Og det var ikke den eneste borg, hun lod nedrive. Hun var bestemt ikke populær blandt stormændene i Jylland. Hun inddrog deres privilegier, blandt andet eneretten til at opdrætte stude til eksport, der var deres hovederhverv. Hun kan altså meget vel have haft en mere eller mindre permanent styrke ved Rosborg Sø. Halds jorder strakte sig langt ind i det nuværende øvelsesområde, men Margrethevolden lå netop udenfor Halds område. Har hun været der, har voldens anvendelse formentlig været genbrug, men måske har hun ladet den oprindelige vold forstærke. Kun arkæologerne kan give svaret.

Bugge-slægten blev reduceret til bønder, men slægten har dog gjort sig bemærket siden hen. Den langt senere COMBALTAP, Generalløjtnant Anders Christian Bugge Vegger, hørte til slægten.

Luftfotos af Margrethevolden viser, at den måske aldrig har været lukket i midten. I åbningen, midt i volden, har der været stor aktivitet i jordlagene. Der ses mange ”hustomter”, bl.a. et par ”langhuse”. Dette kunne tolkes som om, at der har ligget en jernalderlandsby i åbningen og at volden har været byens indhegnede mark – og altså ikke en forsvarsvold (kilde: Knud Ernsted)

En del af den fredede, ejendommelige Margrethevold, som er Danmarks længste halvkredsvold. Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen

Oldtidsvejene og Paradiset

Oldtidsvejen ”Alvejen” førte igennem den vestlige del af terrænet. Vejføringen af ”Alvejen” har historisk betydning, idet den repræsenterer de sidste rester af en vejføring, ad hvilken trafikken bevægede sig fra nordvest ned over Rosborg-egnen og Finderup Hede for at støde til Hærvejen ved Horning-Nr. Knudstrup (Grate Hede). Alvejen gik via vadestedet over Mønsted Å, der lå vest for den nuværende Krogsgård. Vadestedet forsvandt med Krogsgård Møllens etablering i 1400-tallet. Efter det benyttede man et nordligere vadested, men stadig Alvejen. Alvejens forløb gik videre sydpå mellem de to søer Rosborg Sø og Mousø. Det lange dobbeltdige lige vest for Alvejen forbi Mousø er måske rester af en fægyde. Lidt længere mod sydøst passerede Alvejen forbi en af de flotteste studefolde der kendes i Danmark, et såkaldt ”paradis”, med vandhul og høje diger omkring, ca. 150 meter lang og 100 meter bred. ”Paradiset” er den dag i dag meget velbevaret. Digerne er ca. 1-1,5 meter høje, ca. 0,8 meter brede, opbygget af tørv, og tæt begroet af hedelyng og tyttebær. ”Paradiset” var altså antageligt en rastepads, der blev benyttet i stude driftens dage, som strakte sig fra renæssancen frem til 1800-tallet. Også dette vældige anlægs beliggenhed midt ude i den vilde hede får sin naturlige forklaring, hvis Sallinglands studeeksport er gået lige forbi stedet. Man kan undre sig over, hvorfor de lokale beboere har brugt så mange kræfter på at etablere en så stor ”studefold”. Grunden hertil er indlysende enkel. Den gødning studene efterlod var guld værd for de magre jorder (kilde: Arkæolog Per Vegger - også en Bugge - via Knud Ernsted).

Paradiset er et fredet fortidsminde i henhold til naturbeskyttelses-lovens §12. Dobbeltdiget er ikke et fredet fortidsminde, men bør behandles som sådan.

Fra Paradiset gik Alvejen mod sydøst til Fællesgaarde, og det endelige sigtepunkt har været Karuphøj lige vest for Skelhøje sydvest for Dollerup, hvor de andre studeveje er stødt til.

Arkæologiske fund på terrænet og den tidlige kulturhistorie

Finderup Øvelsesplads-området har været befolket siden jægerstenalderen og beboet siden bondestenalderen. Der er fundet store mængder af stenredskaber, især ved Rosborg Sø og langs åen. I søen er der også fundet tre oldtidsbåde i form af tre udhulede træstammer. Områdets mange gravhøje stammer som nævnt fra stenalderen og bronzealderen. Fra romersk jernalder er der fundet en plov, en såkaldt ard. Fra bronzealderen er der fundet to sværd, hvoraf det sidst fundne er et af Danmarks bedst bevarede. Historien om fundet af dette sværd er beskrevet af Niels Hauge i 1994 i Fjandboarkivet. Han beretter følgende:

"Om formiddagen den 3. juni 1992 skulle repræsentanter for Hedeselskabet have et møde med blandt andre kaserneassistent G.A.B. Sørensen. Hedeselskabets folk var skovfoged Krems, Mønsted, og opsynsmand Svend Erik Jensen, Finderup. Mødestedet var den svære stålbro over Mønsted Å, beregnet til passage for bæltekøretøjer, idet øvelsesterrænet befinder sig på begge sider af åen.

De to sidstnævnte personer ventede ved broen nogle minutter på G.A.B. Sørensen. Et bæltekøretøj, som havde passeret broen fra vest mod øst, havde smidt et par store mudderklatter fra sig på broens vestlige ende. Nær den ene klat lå en langagtig tingest, sort, dækket af sammenkittet sand og mudder. Krems sparkede til den og fandt et sværd gemt derinde.

Via Skive Museum blev sværdet sendt til konservering og registrering på Nationalmuseet, hvorfra det vil blive deponeret til udstilling på Skive Museum fremover.

I et brev til skovfoged Krems, dateret september 1994, skriver museumsinspektør Peter Vang Petersen blandt andet: "Sværdet stammer fra den ældre bronzealder og er altså støbt for henved 3500 år siden. Bronzesværd var først og fremmest stikvåben, derfor det korte greb og den brede endeknap. I bronzealderens grave har de døde høvdinge ofte fået sværd med sig, men her er bevaringstilstanden ofte meget dårlig. Bedre står det til med de sværd, som nu og da findes i moser eller vandløb, hvor de vel er lagt ud som ofre til de guddommelige magter.

I den ældre bronzealder var bronze et kostbart metal, som kun de fornemste mænd i samfundet havde mulighed for at erhverve. I næsten 3500 år har det kostbare våben ligget gemt i Rosborg Sø, førend et bæltekøretøj rev det op, og De fik øje på det. Det er ikke hver dag, at der krydses klinger mellem vore dages kampvogne og bronzealderkrigeres sværd, og sværdet kom heldigvis ud af den ulige kamp uden større skader. Det er ikke mange, der modtager en så flot hilsen fra en bronzealderkriger, og den oplevelse ønsker vi til lykke med."

Det gør vi andre også. Krems gjorde det rigtige, han afleverede sit fund på det rette sted. I dette tilfælde fulgte en belønning med. Rigsantikvaren har erklæret sværdet for DANEFÆ, hvilket udløser en dusør til finderens."

Fra oldtiden, vikingetiden og den tidlige middelalder er der ingen kendte fund eller oplysninger, men fra omkring år fjortenhundrede begynder oplysningerne at dukke op i

klostrenes jordebøger. Først efter reformationen i 1536 begynder området igen at komme ud af disen. Kirkegodset var kommet under kronen, og med Frederik II begyndte de mageskifter, der skulle samle de mange godser i mere håndterlige størrelser. Mageskifteprotokollerne begynder nu at tegne et billede af området. De første der nævnes er Rosborg og Krogsgaarde. De bliver mageskiftet i henholdsvis 1578 og 1579. Til Rosborg hørte en vandmølle, Mønsted Mølle, der lå nord for området og et bol kaldet ”Langskouf”- ”der ikke gav megen fæste”. Til Krogsgaarde hørte Krogsgaard, Ll. Krogsgaard og Krogsgaard Mølle.

Gårdenes historie

Områdets dominerende gård var herregården Rosborg. Den lå ved Rosborg Søes nordøstlige del, og den har helt domineret området. Den nævnes første gang i 1524, hvor ejeren var Predbjørn Podebusk. I 1578, efter reformationen, kom den under kronen, men blev snart atter købt fri. To berømte ejere var Niels Munk, der med sine hekseforfølgelser og Hans Hansen Rosborg, der med sine bondeforfølgelser, hver satte deres dystre præg på Rosborgs historie. Hans Rosborg byggede dog et rigtigt herresæde i 1710. Det var flot og prangende, men uden indtægter udefra kunne den magre jord ikke vedligeholde en sådan bygning, så den blev revet ned omkring 1804. Fra 1687 var Rosborg udlagt som Ryttergods, det vil sige, at Rosborg mod skattenedsættelse skulle levere et antal heste til kronen i tilfælde af krig.

Resterne af den oprindelige herregård Rosborg, beliggende ved nordenden af Rosborg Sø. Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.

Men der var naturligvis flere gårde end Rosborg. Området var præget af et antal såkaldte ”Gaarde”: Rosgaarde, Krogsgaarde, Tougaarde og Vedhoved Gaarde. De fleste var fæstegårde under Godset Hald, altså fæstegårde med hoveri og undertrykkelse. Ganske vist

blev Stavnsbåndet ophævet i 1788, men der skulle gå næsten 100 år før de sidste bønder blev rigtigt frie. Egnens første frie bonde blev Christen Nielsen fra Tougaard. Han købte sig fri af fæstet i 1815 for en uhyrlig sum på 1100 Rigsdaler. I 1833 købte han den igen på tvangsauktion for 200 Rdl. Derefter blev den i slægtens eje til Forsvaret overtog den i 1963. Syv generationer blev det til på Tougaard. De første tre var fæstebønder.

Af de øvrige gårde er især én nævneværdig, nemlig Krogsgaard Mølle. Den mølle, hvis møllehjul blev fjernet i 1869. Den har været en af Danmarks ejendommeligste vandmøller. Møllehjulet lå 15-20 meter fra møllegården, og mindst en meter lavere. Kraften har altså måttet overføres via et vinkeltræk til møllehuset. Sådanne kardantræk i træ kendes fra Tyskland, men ikke fra Danmark iøvrigt. Gården blev opført i 1794 og møllelængen i år 1800. De tykke mure var opført af flintekolde fra Mønsted Kalkværk, og trækonstruktionen var enestående. Forsvaret sendte arkitekter ind i området for at tegne og beskrive de enkelte gårde, herunder Krogsgaard Mølle, men dommen var hård, den var faldefærdig. Man glemte at sende folk med kendskab til den kulturhistoriske udvikling ind i området. Resultat: Denne uvurderlige historiske gård blev brændt ved en lokal brandøvelse i 1965.

I tiden før Forsvarets overtagelse var der 18 gårde i området. Nogle af de gamle gårde eksisterede stadig, og de fleste familier havde taget navn efter deres gårde, efter at en lov af 1. april 1905, havde tilladt dette. Det er i øvrigt svært at skille den ene familie fra den anden. I hver eneste generation gennem århundreder var familierne blevet gift ind i hinanden, så reelt kan man tale om, at man eksproprierede én familie.

Jordene var magre og gav ikke meget udbytte, men området rådede over lynghede og mange tørvemoser. Lyngen blev brugt til at tække gårdenes tage og til optænding i ovne og komfurer, og tørvene som egentligt brændsel. Med køer, heste, får og høns var gårdene stort set selvforsynende, så indtil den nye teknik med el og traktorer gjorde deres indtog, var der få problemer i området. Der var ikke mange penge, men det var der heller ikke behov for. De lette jorde var dog ustabile. Ifølge Danske Atlas blev Rosborgs hartkorn, det vil sige skattebyrde, i 1769 sat ned på grund af sandflugt. Det var et almindeligt problem, som hvert år truede høsten. Der kom først nogenlunde styr på det, da de såkaldte "Flyvere" fra Hedeselskabet fik sat læplantningen i system i 1938-39.

Under 2. verdenskrig blev der gravet tørv til brændsel. Det forlyder, at der i denne periode alene i Rosborg Sø blev gravet 40 mio. stykker tørv! (kilde: Viborg Stifts Folkeblad).

Alle gårde havde egen brønd, som for manges vedkommende blev afløst af en såkaldt hævert, men der kom ikke vand ind i husene før 1950, hvor elektriciteten gjorde sit indtog. Badeværelser var ukendte begreber og det første indendørs toilet er kommet til mellem 1950 og 1960. Desværre findes der ingen af de gamle hæverter tilbage. Vi ved, at der har eksisteret hæverter ved Rosborg og ved Rosgårde, hvor fundamentet eksisterer endnu. Beholderen ved Madsens Gård (K.S. Andersens Gård) er "blot" en højtliggende vandbeholder. Alle gårde har haft brønde, men de højtliggende gårde i "Koteletbenet" har måttet grave dybe brønde for at nå ned til vandet. Madsens brønd var således 40 m dyb. Ved hjælp af en vindmølle blev vandet pumpet op i den nævnte beholder. Derfra er vandet blevet fordelt til mindst én yderligere gård, nemlig Leths Gård, men formentlig også til Kirstens Hus (kilde: Gert Madsen, Ravnstrup, via Knud Ernsted).

Med indførelsen af den nye teknik begynder faste, eksterne udgifter at skulle betales, og med dem var naturalietilværelsen slut. Nu skulle der penge til huse. Det var dog så småt startet allerede tidligere.

Fra begyndelsen af århundredet solgte man tørv, så gik man over til kartoffeldyrkning. Da Karup Kartoffelmelsfabrik kom til i trediverne, fik de fleste bønder i området kontrakter på levering af kartofler, men det var magre kontrakter, så mange penge blev det ikke til.

Da Forsvaret i 1963 eksproprierede området, var de fleste af avlsbygningerne temmelig nedslidte, så da man ud over værdien af jord og bygninger også fik penge for ulemper, var der ingen, der var utilfredse med erstatningssummen.

Forsøgene på afvanding af Rosborg Sø

I Mønsted Ådal lå der indtil 1869 en særpræget, langstrakt sø kaldet "Ros Sø". Efter 1864 var vi inde i "landvindingsperioden" og de, der ville gennemføre afvanding af søen havde medvind. De havde den opfattelse, at Krogsgaard Mølle ved nordenden af søen havde dannet søen med sit stigbord, og at en fjernelse af dette ville få søen til at løbe tør. Hvad de ikke vidste var, at søbunden var præget af nogle særdeles kraftige kilder, der afgav mængder af vand. De forsøgte nu at udrette og uddybe åen nord for søen, men også dette mislykkedes. Forsøget var en fiasko og en særpræget natur blev ødelagt. Søbunden hævdede sig som en våd dyne, der ikke ville afgive sit vand.

Det næste forsøg blev gjort i 1917, hvor to eventyrere købte søen, der var på ca. 100 tdr. land, for en slik. De byggede en vindmølle, der skulle pumpe vandet ud, men nu er der det ved vind, at den ikke altid blæser. Møllen faldt sammen, men fundamentet kan stadig findes.

Til det tredje forsøg blev Hedeselskabet engageret. Det skete i 1930. Hedeselskabet foreslog, at man gravede en kanal igennem søens vestlige bred, igennem kildevældene, men det var en vanskelig og meget dyr løsning, så man valgte at grave kanalen ved den østlige bred af økonomiske grunde. Endnu et projekt med enorme problemer skulle vise sig. Man måtte ramme pæle på syv meters længde ned i søbunden og sikre det hele med forgængelige faskiner. Det blev gennemført, men lige lidt hjalp det. Søen kunne ikke udtørres. Søbunden hævdede sig atter noget, selvom vandspejlet permanent var blevet sænket ca. 1,5 meter. Kanalen strakte sig i hele den gamle søs forløb, og langt nord for hovedvej 16 og broen måtte udvides. Udretningen gav okkerproblemer og forurening. Nogle engarealer blev det dog til, men det krævede stadige opgravninger og udbedringer. Den lykkeligste løsning ville nu være at erkende nederlaget, og genskabe søen over en årrække, så vidt det kan lade sig gøre.

4.3 Den militære historie

I perioden frem til 1960 havde Forsvaret afholdt de større samvirkeøvelser i civilt terræn, men da Forsvarsloven af 20. april 1959 forudså indførelse af bæltekøretøjer, blev det nødvendigt for Forsvaret at anskaffe egne arealer til gennemførelsen af disse øvelser. Da

Forsvarsloven også varslede overgangen til Stampersonelordningen, blev der samtidig brug for øgede, egnede indkvarteringsforhold. I et notat fra Forsvarsministeriets 6. Kontor i anledning af forsvarsloven, foreslås Prinsens Livregiment flyttet til en ny kaserne med eget øvelsesterræn på godt 1000 ha i et område nordvest for Finderup. De første rekognosceringer i terrænet må derfor være gennemført af Forsvarets Bygningstjeneste i 1958. Detailprojekter blev udarbejdet, og den 14. november 1961 besigtigede Statens Jordlovsudvalg området. Formanden, Gdr. Kr. Olsen, Hobro, skriver efter besigtigelsen: ”På grundlag af besigtigelse i terrænet finder jeg anledning til at nævne, at man formentligt vanskeligt kan finde et areal af denne størrelse, hvor man forvolder så lidt landbrugsmæssig skade ved erhvervelse, som i det pågældende terræn”.

I en skrivelse af 19. juni 1962 gør Forsvarets Bygningstjeneste Forsvarsministeriet opmærksom på problemerne omkring afvandingsforholdene ved den tidligere Rosborg sø, og de tinglyste forpligtelser om oprensning af åløbet, der vil påhvile Forsvaret, med mindre hele det gamle søareal eksproprieres. Det bliver det, og hele den udtørrede sø kommer i Forsvarets hænder.

Terrænet blev eksproprieret den 11. november 1963, men beboerne fik lov til at blive boende til 1. april 1964.

Efter eksproprieringen blev øvelsespladsen forvaltet af Forsvarets Bygningstjeneste frem til 1. februar 1965, hvorefter den blev overgivet til Kommandantskabet på Viborg Kaserne. Kommandantskabet reagerede ved i første række at dele området op i kompagniområder. Områder, hvor det enkelte kompagni havde ansvaret for opbygningen og vedligeholdelsen af hvert deres område, men dette blev dog snart afløst af egentlige ”Blivende bestemmelser for området”.

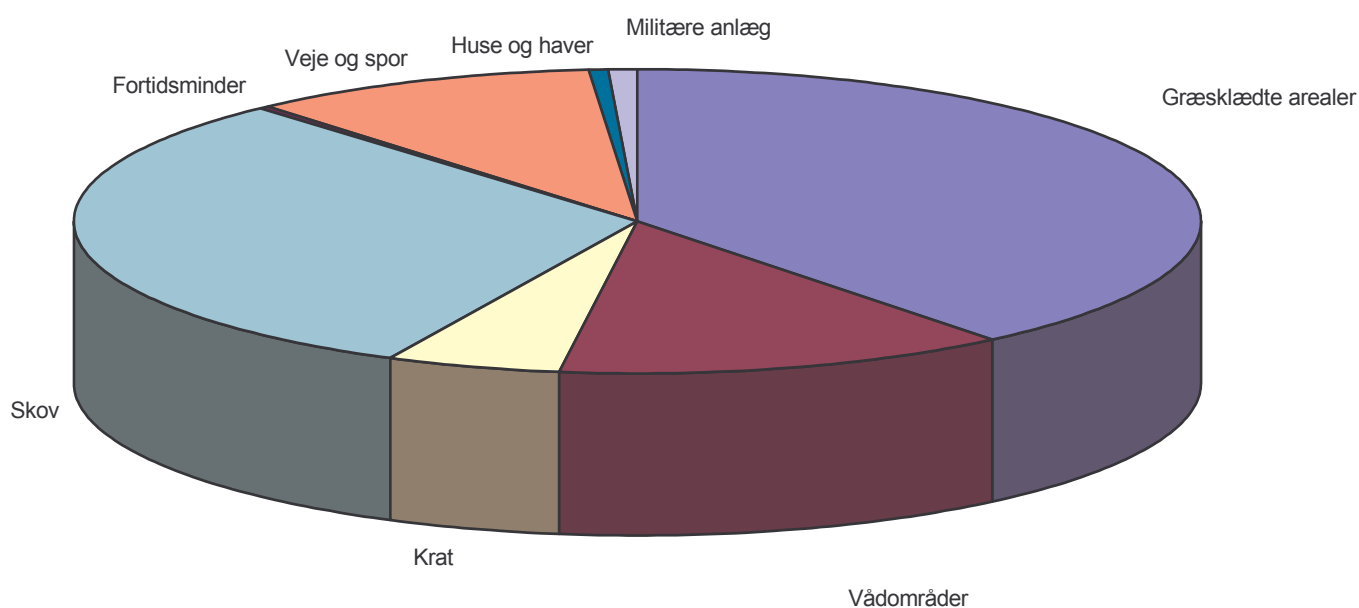
4.4 Nuværende status. Registrering og beskrivelse af de enkelte arealtyper

Registrering af arealtyper er foretaget i 1997 i forbindelse med korttegningen. Det samlede areal er opgjort til 1064,2 ha, heraf er ca. 738 ha (69 %) åbne arealer og ca. 326,2 ha (31 %) skov.

Arealerne er opdelt i arealtyper, som på det til drifts- og plejeplanen hørende grundkort (bilag 1) og bevoksningslisten (bilag 4) forkortes med koder på tre bogstaver, de såkaldte anvendelseskoder. Bilag 4 skal altså læses sammen med bilag 1.

For de skovbevoksede arealer gælder det som hovedregel, at anvendelseskoden svarer til bevoksningens hovedtræart, mens den for de åbne arealer beskriver naturtypen i overensstemmelse med de beskyttede naturtyper i naturbeskyttelsesloven, eller beskriver de militære øvelsesanlæg. I bevoksningslisten (bilag 4) er samtlige afdelinger gennemgået, og for hvert areal (litra) er anført en anvendelseskode samt arealet i hektar. For skovbevoksede arealer tillige en række oplysninger, der beskriver bevoksningen nærmere.

Figur 4.1 viser arealsammensætningen på hele Finderup Øvelsesplads, fordelt på en række arealtyper. Det fremgår, at græsklædte arealer (hede, overdrev og slette) udgør den største andel, efterfulgt af skov, vådområder, veje og spor, samt krat.

Figur 4.1. Areal sammensætning af Finderup Øvelsesplads

Åbne arealer

Tabel 4.1 viser sammensætningen af de åbne arealer:

Tabel 4.1 De åbne arealers fordeling på arealtyper.

Anvendelseskode på kort	Arealtyper	Areal i ha
Græsklædte arealer:		
ORE *	Overdrev	195,9
HED *	Hede	180,1
SLE	Slette	35,7
Vådområder:		
SØ *	Sø	29.5
VLB *	Vandløb	2.3
MOS *	Mose	84.9
ENG *	Eng	19.6
Veje og spor:		
VEJ	Vej	20.4
BÆL	Bæltekøretøjsspor	73.8
BRL	Brandlinier	10.3
Militære anlæg:		
LUØ	Lukket Øvelsesplads	5.5
SKB	Skydebane	0.6
BAN	Bane (sprængningsområde)	0.5
RUB	Ruinby (nærkampsbym)	2.8
Huse og haver:		
HUS	Hus og have	6.2
Fortidsminder		
RUI	Ruiner (fortidsminder)	3.2
Krat:		
KRT	Krat	51.1
Anden anvendelse:		
AAN	Anden anvendelse	5.2
VAG	Vildtager	5.6
UKU	Skovafdrifter	3.9
RÅG	Råstofgrave	0.9
Total:		738.0

* Disse anvendelser er beskyttet i henhold til Naturbeskyttelseslovens § 3 hvilket indebærer, at deres tilstand ikke må ændres.

Nedenfor er beskrevet de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet (bilag 1), med forkortelseskoder. Der er desuden redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet. Arealtyperne hede, mose, eng, overdrev, sø og vandløb er alle beskyttede naturtyper i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3. Definitionen følger Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning til registrering af beskyttede naturtyper" fra 1993, som desuden er fulgt i feltregistreringen.

Vådområder på terrænet har stor betydning som levesteder (habitater) for en række plante- og dyrearter. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne

udskilles. Vådområderne på terrænet udgør ialt 136,3 ha, hovedsageligt mose, men også sø, eng og vandløb. Udover arealtypeerne, som er vist i tabel 1, er der på kortet desuden angivet jorddiger samt fredede fortidsminder.

Åbne, tørre græs- og lyngklædte arealer

Overdrev(ORE) udgør 195,9 ha, svarende til 18,4 % af den samlede øvelsesplads. Efter skov er det dermed den mest udbredte naturtype på terrænet. Overdrev er karakteriseret som tørbundsarealer på mager, ofte sandet jord, med en lysåben, naturlig græs- og urteflora, som ikke har været gødsket, sprøjtet eller jordbehandlet igennem en længere årrække. Hvis dette alligevel sker eller er sket, bærer vegetationen præg deraf ved at være mindre varieret, men den vil gradvist atter vende tilbage til sin oprindelige tilstand hvis indgrebet ophører. En række bestemte plantearter er indikatorer for naturtypen overdrev. De store, sammenhængende overdrevsarealer på Finderup Øvelsesplads findes i den nordlige del af terrænet mellem Toubyvej og Holstebrovej i afdeling 1, 2, 3, og nordlige del af afdeling 9, samt i "Koteletbenet" i nordøst op mod Ravnstrup, i afdeling 5, 6 og nordøstlige del af 7. Deres beliggenhed afspejler det område på terrænet hvor de tidligere marker og gårde lå.

Overdrevene i afd. 1, 2, 3, 4 og 9 rummer i dag en meget fin overdrevsflora, mens arealerne i Koteletbenet mange steder fortsat har et mere kulturpåvirket præg.

Overdrevsarealerne på Finderup Øvelsesplads er alle tidligere marker, hovedsageligt kartoffelmarker, som på grund af deres sandede præg hurtigt har fået en overdrevslignende flora da de udgik af drift. Dette skete i 1963, og områderne har altså ligget udyrket, ugødede og usprøjtede i 36 år. Arealerne i Koteletbenet har formentlig haft en senere dyrkningshistorie.

Hede (HED) udgør 180,1 ha, svarende til 16,9 % af det samlede areal. Heden udgør dermed den tredjestørste naturtype på terrænet. Naturtypen hede er normalt karakteriseret ved hedevegetation med tydelig forekomst af karakteristiske dværgbuske, på Finderup Øvelsesplads i form af Hedelyng, Revling, Hedemelbærris, Tyttebær og Krybende Pil. Der findes dog også andre typer af hede, så som revlinghede, græshede og lav- og moshede.

Det største sammenhængende hedeparti på terrænet findes centralt omkring Haldager og Bøgebjerg i afdelingerne 10 og 14, mellem Langskov Dal og Haldager Skov. Det er et stort, åbent, kuperet område som er meget benyttet til bæltekørsel og derfor ret nedslidt.

Derudover findes mindre hedearealer i Kjærager i afd. 9, vest for morterbanen i afd. 8, nord for Margrethevolden på vestsiden af Rosborg Sø, samt i gravhøjsområderne på Bøgebjerg og Lundehøje i henholdsvis afd. 4 og 7.

I afsnit 4.5 og 4.6 er hedens plejetilstand og flora nærmere beskrevet.

Slette (SLE) udgør 35,7 ha, svarende til 3,3 % af det samlede areal. Tre slettearealer findes på øvelsespladsen. Det er græsarealerne i afd. 6 i østenden af Koteletbenet op mod Ravnstrup By, græsarealerne ved Ødegård i sydvesthjørnet af terrænet vest for Paradiset (afd. 20) samt et græsareal nord for Gulegård.

Slette er betegnelsen for de arealer, som henligger med vedvarende græs, og som ikke - endnu - har udviklet sig til hede eller overdrev. Opgivne marker med kulturpræg er klassificeret som slette, ligesom kultiverede græsarealer i forbindelse med øvelsesanlæg, hvor græsset f.eks. slås og gødes. SLE-arealer kan altså være udnyttet landbrugsmæssigt i

form af hø- eller græsslet. Vegetationen bærer dog i så fald præg af driften, således at den botanisk set er mindre interessant. Den består typisk af nogle få arter, som favoriseres af gødskning eller andre påvirkninger.

Vådområder

Vådområder på terrænet er meget vigtige på grund af deres værdi som levested (habitater) for en række plante- og dyrearter. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne udskilles.

Søer (SØ) udgør ialt 29.5 ha, svarende til 2.7 % af det samlede areal. Sø omfatter alle permanente, ferske søer og vandhuller med åbent vandspejl. Vandstanden svinger noget efter årstiden, og nogle vandhuller kan tørre ud i løbet af sommeren. Ved korttegningen er det den højeste vandstand som er registreret, enten ved markgennemgangen eller på de anvendte luftfotos, der er blevet anvendt som grænse. Der findes ialt 53 søer og vandhuller på terrænet. De to største søer er Mousø og Tougaard Mose på henholdsvis 8.2 og 8.0 ha. Herefter kommer den største del af de gamle sørester af Rosborg Sø, nemlig søfladen på nordsiden af Jernbroen ved Rosborg. Den udgør ca. 3.7 ha, og med de tre øvrige udgør den resterende, samlede søflade i den tidligere Rosborg Sø ialt blot 6.3 ha. Banansøen ved Krogsgårde er den fjerdestørste sø, på ialt 3.5 ha. Resten af søerne og vandhullerne er små, de fleste under 1 ha. De fleste ligger i den centrale del af terrænet, især som små hedesøer i det store hedeområde nord for Bøgebjerg.

Vandløb (VLB) udgør ialt 2.3 ha, som omfatter Mønsted Å på strækningen langs østsiden af den delvist afvandede Rosborg Sø. Endvidere strømmer en mindre bæk fra vestenden af Movsø til Mønsted Å.

*Mønsted Å udspringer på Finderup Øvelsesplads.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Moser (MOS) udgør hele 84.9 ha, svarende til 7.9 % af det samlede areal. Det er dermed den fjerdestørste naturtype på øvelsespladsen. Mose er en fællesbetegnelse for en række vådbundsområder med plantesamfund der har betegnelsen efter vegetationens sammensætning, f.eks. rørsump, starsump, ellesump, birkekær m.fl., eller efter vandtilførslen kærmose, vældmose m.fl. Om et område betegnes mose eller kær har ingen betydning. Definitionen af mose sker således primært ud fra botaniske kriterier og graden af fugtighed.

Langt det største moseområde udgøres af den delvist afvandede Rosborg Sø, som bortset fra nordenden nu består af en stor hængsækmos på 59 ha. Et andet stort moseområde er Bjerremose i afdeling 3, som er på 5.4 ha, og som også er en tidligere sø. Den er dækket af en højmoséhængesæk af tørvemos. Øst- og vestenden af Langskov Dal rummer også større mosepartier.

En særlig speciel form for mose på terrænet er de berømte vældmoser langs skrænterne ned til Rosborg Sø. Her pibler vandet ud af skrænterne hele året rundt, og der vokser en særlig sjælden flora.

Enge (ENG) udgør 19.6 ha, svarende til 1.8 % af det samlede areal. Alle engarealer findes omkring Rosborg Sø, specielt langs syd- og vestsiden, hvor de afgræsses af kreaturer. Der er også et mindre, ugræsset engareal langs østsiden af Mønsted å i nord.

Veje og spor

Veje (VEJ) udgør ialt 20.4 ha. Arealkategorien er defineret som anlagte veje i terrænet, såvel asfalterede som grus, som under normale forhold er passable for hjulkøretøjer, og kun må benyttes af sådanne, d.v.s. at de ikke må benyttes af bæltekøretøjer. Dette er normalt angivet i terrænet med skilte, som viser kørsel forbudt for bæltekøretøjer. Næsten alle vejene har navne, som er angivet på kortene. De lokalhistoriske navne på vejene er i videst muligt omfang benyttet.

Bæltekøretøjsspor (BÆL) udgør samlet 73.8 ha, svarende til 6.9 % af det samlede areal. De er defineret og angivet på kortet som egentlige, permanente spor til bæltekøretøjer (helt uden vegetation), samt stærkt opkørte områder, hvor vegetationen er helt eller delvist bortslidt. Permanente bæltespør er normalt markeret i terrænet med bæltespørsskilte.

Ikke-permanente bæltespør, hvor bæltekøretøjer under øvelser har forladt de permanente spor, er ikke angivet på kortet

Brandlinier (BRL) udgør 10.3 ha. Det er oppløjede, ca. 20-25 meter brede sandbælter i plantagerne i den sydlige del af terrænet, i afd. 16, 17, 18, 19 og 21. En del brandlinier går parallelt langs vejene, og benyttes også til bæltetekørsel. Plantagerne deles op i sektorer af brandbælterne, som derved forhindrer, at eventuelle brande som er opstået som følge af f.eks. militær aktivitet eller lynnedslag, kan brede sig over et større område.

Militære anlæg

Lukket øvelsesplads (LUØ). Kategorien omfatter en minimorterbane på 5.2 ha i afd. 8b, samt håndgranatbanen i afd. 22g på 0.3 ha., ialt 5.5 ha.

Skydebane (SKB). Omfatter en minibane for pansret maskinkanon i afd. 12s på 0.6 ha.

Ruinby (RUB) omfatter nærkampsbyen Touby samt Tougård og i tilknytning hertil en infanterikampbane, som er beliggende i afd. 9 f, og udgør 2.8 ha.

Feltforhindrebane. Beliggende ved Dybedam i afd.12.

Sprængningsområde (BAN). Sprængningsområdet på ca. 0,5 ha ligger ved Holtegård.

Huse og haver

Hus og Have (HUS). Kategorien omfatter 6.2 ha, og dækker 9 mindre huse med haver på øvelsespladsen, som ikke er en del af kasernen eller depoter, samt materielgården Krogsgårde i afd. 24a. HUS omfatter således følgende nedlagte gårde med tilbageværende haveanlæg: Granhøjgård, Rosborg, Gulegård, Kirstens Hus, Skorstensfejerens Gård, Traktormandens Gård, Madsens Gård, Langskov Hus og Kykhøjgård. Herudover Krogsgårde.

Fortidsminder

Ruin (RUI) omfatter fortidsminderne Margrethevolden (1.8 ha i afd. 12t og 13g), 3 gravhøje i afd. 15 q (0.2 ha), 2 gravhøje i afd. 16f på 0.1 ha, gravhøj på 0.1 ha i afd. 5o samt studefolden "Paradiset" i afd. 20g på 1 ha, ialt 3.2 ha. Udover ovennævnte 6 gravhøje findes som tidligere beskrevet 28 gravhøje, som arealmæssigt ikke er udskilt, men vist på kortet med signatur.

Krat

Krat (KRT) udgør ialt 51.1 ha, hvilket svarer til 4.8 % af det samlede areal.

Krat er træ- og buskbevoksninger som ikke er højstammede og typisk er opstået naturligt ved selvsåning. En del sammenhængende løvtrækratbevoksninger af denne type har indfundet sig i det åbne terræn, og er derfor blevet registreret og kategoriseret selvstændigt. Derudover findes enkelte steder spredt krat, som er markeret på grundkortet ved udprækning, men ikke er selvstændigt udlitret, da det betragtes som en let tilgroningsfase som hører under en anden arealkategori, f.eks. hede eller overdrev. Det gælder f.eks. spredt bjergfyrbevoksning i nord og vest på heden på Bøgehøje, samt på heden på vestsiden af Rosborg Sø.

De største udlitrede kratbevoksninger er løvkrat på sletten vest for Paradiset, løvkrat langs nord- og vestsiden af Mousø, i Sandkassen, på Vesterhøj, mellem Tougaard Mose og JHQ North East og ikke mindst store, selvsåede løvkrat i Koteletbenet. Krattene består overvejende af pil, birk, røn, eg og enebær (sidstnævnte specielt på skrænter i sydvesthjørnet af Rosborg Sø).

Anden anvendelse

Anden anvendelse (AAN). Omfatter arealer, som ikke falder ind under andre kategorier. På øvelsespladsen drejer det sig om en civil ridebane (0.4 ha, afd. 2p), antenneområder (0.5 ha, afd. 4j og 0.5 ha., afd.7r), JHQ North East (3.7 ha, afd. 4m) samt en lille plads på 0.1 ha i afd. 1p, ialt 5.2 ha.

Vildtager (VAG) udgør 5.6 ha, og omfatter ca. 30 små vildtagre spredt rundt på terrænet.

Råstofgrave (RÅG). omfatter en grusgrav på 0.9 ha i afd. 6 l.

Midlertidigt afdrevet skov (UKU) udgør i 2000 i alt 3,9 ha.

Skovbevoksede arealer

30.6 % af det samlede areal er skovbevokset, ialt 326.2 ha. I tabel 4.2 er vist det skovbevoksede areals fordeling på træarter. Af det samlede skovareal er 81.6 % nåletræ (hovedsageligt rødgran) og 18.4 % løvtræ (især eg). Skovarealerne er nærmere beskrevet i afsnit 10.9.

Tabel 4.2 Det skovbevoksede areals fordeling til træarter 1997

Anvendelseskode på kort	Træart	Areal i ha
BØG	Bøg	7.4
EG	Eg	50.0
BIR	Birk	0.7
POP	poppel o.l.	1.9
Løvtræ ialt		60.0 ha
RGR	Rødgran	201.6
SGR	Sitkagran	7.1
OMO	Omorikagran	2.2
HGR	Hvidgran	1.4
ÆGR	Ædelgran	3.1
AGR	Grandis	1.1
BJF	Bjergfyr	1.1
SKF	Skovfyr	21.8
LÆR	Lærk	13.4
COF	Contortafyr	8.6
FBF	fransk bjergfyr	4.8
Nåletræ ialt		266.2 ha
Ialt skovbevokset		326.2

Jorddiger

Der findes 3 jorddiger på terrænet: Margrethevolden, diget omkring Paradiset samt dobbeltdiget vest for Mousø. De er beskrevet i afsnit 4.2 om fortidsminder og kulturhistorie. De to første er beskyttede som fredede fortidsminder, det sidste bør behandles som et sådant. De er alle angivet med jorddigesignatur på kortene. Der er ikke registreret nogen stendiger på øvelsespladsen.

Levende hegn

Der findes mange gamle, levende hegn på øvelsespladsen, både løvhegn og gamle hvidgranhegn. De fleste af dem er gamle læhegn mellem marker fra tiden før forsvaret overtog området. Levende hegn er angivet på kortene med selvstændig signatur.

4.5 Plejetilstand

Finderup Øvelsesplads er et meget intensivt benyttet område. Sliddet er hårdt, ikke mindst på grund af den udbredte bæltekørsel over det meste af terrænet. Dette går specielt hårdt ud over veje og spor, men også over særligt sårbare lokaliteter som hedesøer, skrænter og lyngarealer. Samlet er øvelsesterrænet dog så stort, at færdslen og dermed sliddet generelt bliver spredt, og derfor mindre belastende. Området fremtræder derfor generelt som værende i en rimelig god plejetilstand, men med visse stærkt benyttede partier i dårlig plejetilstand og andre, meget lidt benyttede, i god plejetilstand.

Et typisk landskabsbillede fra Finderup Øvelsesplads med bæltespør, kuperet terræn, gamle, levende hegn, og enkelte bygninger fra tidligere gårde.

Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.

Geologisk set er området sårbart overfor slid. Jorden er meget sandet, og vegetationen slides derfor let i stykker på skrænter og hede- og overdrevsarealer. Særligt slid kan ses på hedearealet Lundehøje, hvor de mange bæltespør mellem gravhøjene truer de fredningsmæssige interesser. Tørvedigerne omkring det fredede fortidsminde Paradiset er på enkelte strækninger ødelagt af alt for tæt kørsel med bælteketøjer.

I Langskov Dal ses der enkelte partier med stærk nedslidning af de markante skrænter efter bæltekørsel og off-roadere.

En del af de mange små hedemoser og søer rundt omkring i terrænet er truet af bæltekørsel, enten gennem selve vådområdet eller tæt langs kanterne, hvorved der sker en tilmudring af vandet. Dette går ud over flora og fauna.

*Der køres tæt på en del vandhuller med bæltekøretøjer.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Der er endvidere en del oprindelige hedesøer og -moser, som i løbet af årene er gravet op med henblik på at etablere andehuller. Herved er den oprindelige hængesæk med den specielle flora af Kæruld, Soldug og Tranebær ødelagt, og søer er blevet dybe, mørke og sure, uden megen liv.

*En hedemose med hængesæk, som er oprenset langs kanten til andehul.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

I det centralt beliggende hedeområde omkring Bøgebjerg er lyngen kraftigt påvirket af de mange bæltekøretøjer, men vegetationen er ikke bortslidt. Derfor er sliddet på det nuværende niveau også med til at forynge lyngvegetationen, til gavn for denne, men det er en følsom balance.

Ligesom slid kan det modsatte, nemlig *tilgroning*, også være en trussel mod områdets plejetilstand i andre dele af terrænet. Der sker en kraftig tilgroning med gyvel mange steder hvor kørslen ikke er så intensiv. Kaserneelementet bruger regelmæssigt store ressourcer på gyvelbekæmpelse. Lupiner, som formentlig oprindeligt stammer fra vildtagre, breder sig også ukontrollabelt en del steder, navnlig i Koteletbenet og omkring Krogsgaarde. Visse hedepartier er under tilgroning i bjerg- og skovfyr. Det gælder f.eks. den naturskønne lyngbakke Bøgehøje.

Lupiner og gyvel er så aggressive og dominerende, at anden flora udkonkurreres. Derfor udgør de en trussel mod områdets naturlige, botaniske variation.

Heder kan med tiden gro helt til i fyrrekrat, og lyngen forsvinde.

Hele den sydlige del af den afvandede Rosborg Sø er omdannet til mose, som er under kraftig tilgroning af pilebuske. Dette udgør en trussel mod mosens flora og fauna.

Mange af de ovenfor nævnte trusler mod terrænets tilstand er indenfor de seneste år allerede forsøgt bremset gennem regulerende bestemmelser for den militære aktivitet, opsætning af pæle, m.v. Men det er tanken, at netop udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan skal være en lejlighed til at løse eventuelle problemer og fastlægge den fremtidige anvendelse, så unødig eller uhensigtsmæssig slid kan undgås, og terrænet kan retablere sig. Planen skal også fastlægge den fremtidige vegetationspleje.

Da den militære brugsværdi af øvelsespladsen også er stærkt afhængig af områdets naturmæssige bæreevne, er der også en militær interesse i at sikre en god plejetilstand.

4.6 Flora

Floraen på Finderup øvelsesplads og Rosborg Sø er omtalt i Peter Winds "Oversigt over botaniske lokaliteter. Nr. 8. Viborg Amt", udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1991. Herudover har Danmarks Miljøundersøgelser v/biolog Peter Wind undersøgt status for rødlistarten Gul Stenbræk i vældene ved Rosborg Sø i 1998.

Nedenstående beskrivelse af floraen er desuden baseret på Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1997 og 1999.

Der er i "Oversigt over botaniske lokaliteter. Nr. 8. Viborg Amt" foretaget en evaluering af den botaniske værdi af henholdsvis Finderup Øvelsesplads og Rosborg Sø. Lokaliteterne anbringes i en af følgende 3 kategorier: Kategori I = Lokalitet af største botaniske betydning.

Kategori II = Lokalitet af stor botanisk betydning. Kategori III = Lokalitet af stor betydning. Kategoriseringen bygger på et kvantitativt og et kvalitativt kriterium. Det kvantitative er baseret på antallet af tilstedeværende sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Det kvalitative er baseret på forekomsten af særligt bevaringsværdige biotoper eller forekomst af såkaldt "rødliste-arter", d.v.s. særligt truede eller sårbare danske plantearter.

Finderup Øvelsesplads er klassificeret som en kategori III S-H lokalitet, d.v.s. en skov- og hedelokalitet af stor botanisk betydning. Dette er baseret på forekomsten af 1-4 sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Lokaliteten vurderes iøvrigt til at være dårligt undersøgt, og til at være en robust lokalitet - d.v.s. ikke sårbar. Af særlig botanisk interesse i registreringen er bl.a. forekomsten af hede- og overdrevsindikatorerne Alm. Ene og Lav Skorsoner.

Rosborg Sø med omgivelser er klassificeret som en kategori I V lokalitet, d.v.s. en ferskvandsvådområde-lokalitet af største botaniske betydning. Desuden vurderes lokaliteten som dårligt undersøgt eller med gamle oplysninger, og den vurderes til at være sårbar eller meget sårbar.

Væld- og kærområderne ved Rosborg Sø er henført til denne højeste botaniske kategori på grund af forekomsten af I-biotopen Paludellavæld, og på grund af rødlistearten Gul Stenbræk, som er indikatorart for Paludellavæld. Desuden er der et formodet, gammelt fund af en anden rødlisteart, Tørveviol fra Paludella-vældene.

En I-biotop karakteriseres som en biotop der er så typisk, veludviklet eller særpræget, at det på landsplan vil være et tab hvis den forringes eller ødelægges. Denne type af biotoper eller plantesamfund betinger pr. definition områdets umiddelbare anbringelse i kategori I, d.v.s. en lokalitet af største botaniske betydning. Biotoper af denne type er f.eks. velbevarede Paludellavæld, veludviklede ekstremrigkær (kalkkær) eller højmoser. Denne type biotoper eller plantesamfund benævnes kort "I-biotoper".

Overdrevenes og hedernes flora

Godt en tredjedel af hele øvelsespladsen udgøres af hede og overdrev. Under Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1997 blev resultatet af floraundersøgelserne følgende:

De store, kuperede overdrevsbakker i den nordlige halvdel af terrænet rummer en meget rig og varieret flora, uden præg af gødskning. Her findes typiske arter som *Sandstar*, *Tjærenellike*, *Lyngsnerre*, *Gul Snerre*, *Hvid Snerre*, *Hedelyng*, *Alm. Gyvel*, *Aftenpragtstjerne*, *Klitrose* (nær *Gulegård*), *Smalbladet Timian*, *Sølvpotentil*, *Håret Høgeurt*, *Blåhat*, *Kornet Stenbræk*, *Smalbladet Vikke*, *Femhannet Hønsetarm*, *Stor Knopurt*, *Vellugtende Gulaks*, *Djævelsbid*, *Alm. Torskemund*, *Bølget Bunke*, *Knoldranunkel*, *Hvid Okseøj*, *Markfrytle*, *Fløjlsgræs*, *Alm. Hvene*, *Blæresmelde*, *Rødknæ*, *Flerårig Knavel*, *Hundeviøl*, *Alm. Syre*, *Rundbælg*, *Markforglemmevej*, *Tormentil-Potentil*, *Engelskgræs*, *Alm. Kællingetand*, *Seljerøn*, *Gederams*, *Alm. Hundegræs*, *Stedmoderblomst*, *Mangeblomstret Frytle*, *Læge-Øjentrøst*, *Alm. Mælkeurt*, *Gåsepotentil*, *Alm. Kongepen*, *Vellugtende Kamille*, *Liden Skjaller*, *Engelsk Visse*, *Fåresvingel*, *Lyngsnerre*, *Bugt Kløver*, *Sandstar*, *Blåmunke*, *Blød Hejre*, *Liden Klokke* og *Rensdyrlav*. I Koteletbenet blev der fundet *Bakkenellike*. Ved nordvestsiden af Krogsgårde Sø vokser der desuden den biotopstypiske overdrevsplante *Nikkende Kobjælde*, og i sydvesthjørnet af Rosborg Sø ses flotte bevoksninger af den biotopstypiske overdrevsart *Enebær* på de græssede overdrevsskrænter.

Overdrevsarealer i nordenden vest for Krogsgårde og i Koteletbenet er en del steder præget af gødskning - der er partier med bevoksning af *Alm. Kvik* og *Mangebladet Lupin*, men dog også med indslag af *Tjærenellike*, *Gul Snerre*, *Lancetbladet Vejbred*, *Knoldranunkel*, *Prikbladet Perikon*, *Gyvel* og *Hvidtjørn*.

Den store hedeblade i syd omkring Bøgebjerg er ret slidt, og mest domineret af *Hedelyng*, som forynges konstant. De mindre hedearealer på Bøgehøje og Lundhøje har bevoksning af ældre lyng, hvor der også forekommer *Revling*, *Blåbær*, *Tyttebær*, *Rensdyrlav* og *Engelsk Visse*. I det lille hedeareal Paradiset vokser en bestand af den gullistede hede- og overdrevs-indikator *Guldblomme*. Guldblomme ses også spredt forekommende på andre hede- og overdrevsarealer på terrænet, bl.a. på en lyngbevokset østskråning af Rosborg Sø ud for Dybedam.

Guldblomme er en af hedens karakterplanter.

Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen

Udover ovennævnte er der i Peter Winds Oversigt over Botaniske Lokalteter for Viborg Amt i 1991 gjort fund af følgende hede- og overdrevsarter: *Eng-Brandbæger*, *Udspærret Dværgbunke*, *Smalbladet Høgeurt*, *Harekløver*, *Kantet Perikon*, *Rejnfan*, *Alm. Røllike*, *Lav Skorsoner*, *Dusk-Syre*, *Strand-Vejbred* og *Musevikke*. Af disse er *Lav Skorsoner* en hede- og overdrevsindikator, og dermed af særlig botanisk interesse.

Af særlig interesse er desuden et fund af en mindre bestand på ca. 50-100 individer af den sjældne og smukke *Opret Kobjælde*. Fundet blev gjort i det nordvestlige hjørne af terrænet vest for Eskadronvej af forststuderende Jesper Brodersen i foråret 1990. Opret Kobjælde er optaget på den såkaldte gulliste som en national ansvarsart.

Vådområdernes flora

Paludellavældene

Den største botaniske attraktion på Finderup Øvelsesplads er forekomsten af de sjældne Paludella-væld på vestskrænterne ned til Rosborg Sø. Denne vældtype er opkaldt efter en vegetation der er karakteristisk for denne mosetype, nemlig den sjældne *Piberensermos* (*Paludella squarrosa*). Bemærkelsesværdig er forekomsten af planter, hvis nuværende hovedudbredelse er arktiske og alpine egne, f.eks *Gul Stenbræk* og altså *Piberensermos*. Dette skyldes, at vældets vandtemperatur ligger stabilt på omkring syv grader året rundt, og det sommerkølige vand skaber dermed livsbetingelser for de nordiske plantearter.

Gul Stenbræk er en truet art i Danmark, og er optaget som "sårbar" på den røde liste. Den er i 1998 kun kendt fra 7 lokaliteter i Danmark, hvoraf Rosborg Sø er den langt den vigtigste og rummer ca. 75 % af det samlede antal planteindivider. Botanikerne Olsen og Warncke optalte i 1984 omkring 3000 blomstrende skud på lokaliteten. Biolog Peter Wind anslog, at der i 1988 var mindst 250 blomstrende skud. I juli 1998 gentog biolog Peter Wind, Danmarks Miljøundersøgelser, tællingen. Her optaltes 2089 blomstrende skud. Da bestandsvurderingerne før 1998 er baseret på en vis grad af skøn, vurderes bestandsudviklingen til at være stabil men svingende.

DMU vurderede, at der intet aktuelt plejebenhov er på lokaliteten. Det vurderes, at bestanden af Gul Stenbræk ved Rosborg Sø er sikret. Dette forudsætter dog, at den nuværende driftsform med græsning opretholdes uden tilførsel af gødning. I tilfælde af tilgroning med vedplanter, bør der foregå en rydning af opvækst og en fjernelse af afskåren biomasse fra lokaliteten. Omfang af og tidspunkt for naturplejeindgreb bør i hvert enkelt tilfælde bero på en konkret, faglig vurdering.

Gul Stenbræk er også truet på europæisk plan, og Rosborg Sø er på denne baggrund udpeget som EU-Habitatområde, d.v.s. et beskyttet naturområde i henhold til EU's Habitatdirektiv om truede dyr og planter og deres levesteder.

Gul Stenbræk i kildenvæld ved Rosborg Sø, Finderup Øvelsesplads.

Foto: Sten Asbirk, Skov- og Naturstyrelsen.

*Moskildevæld på skrænterne af Rosborg Sø, som udgør voksested for Gul Stenbræk.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Rigkærsvældene ved Rosborg Sø

Floraen i de øvrige væld på og ved foden af skrænterne rummer arter som *Majgøgeurt*, *Trævlekrone*, *Kødfarvet Gøgeurt*, *Hjertegræs*, *Bidende Ranunkel*, *Blærestar*, *Alm. Syre*, *Engnellikerod*, *Alm. Mjødurt*, *Blågrøn Star*, *Topstar*, *Bugtet Kløver*, *Kornet Stenbræk*, *Engkabbeleje*, *Gåsepotentil* samt *Hyldebladet Baldrian*. Flere væld bærer således præg af kalkholdige rigkær. Der ses også partier med *Vandkarse*, *Lådden Dueurt*, *Topstar*, *Krybende Potentil*, *Tiggerranunkel*, *Sumpsnerre* og *Smalbladet Mærke*.

Rosborg Sø

Selve den tidligere Rosborg Sø har et mere næringsfattigt præg. Den sydlige del og de omgivende, vidtsstrakte fugtige kær er under stærk tilgroning af pilebuske, især *Øret Pil*, men også *Gråpil* og *Femhannet Pil*. Urtevegetationen er temmelig ensartet og domineres enten af *Kær-Padderok* og *Bukkeblad*, af *Bredbladet Dunhammer*, af *Høj Sødgræs* eller af *Tagrør* på de laveste dele. Af øvrige plantearter registreret kan nævnes *Liden Andemad*, *Alm. Baldrian*, *Kær-Dueurt*, *Sump-Fladstjerne*, *Sump-Forglemmigej*, *Kryb-Hvene*, *Kragefod*, *Sump-Kællingetand*, *Smalbladet Kæruld*, *Vand-Mynte*, *Rørgræs*, *Dynd-Padderok*, *Vandpileurt*, *Glanskapslet Siv*, *Lysesiv*, *Kær-Snerre*, *Rundbladet Soldug*, *Alm. Star*, *Næbstar*, *Topstar*, *Toradet Star*, *Alm. Sumpstrå*, *Sumpsnerre*, *Kærtidsel*, *Tranebær*, *Kær-Trehage*, *Mosetroldeurt*, *Kær-Fladstjerne*, *Kær-Mangeløv*. Af mosser er der fundet *Aulacomnium palustre*, *Calliergonella cuspidata*, *Climacium dendroides*, *Marchantia polymorpha*, *Philonotis fontana* og *Rhytidiadelphus squarrosus*.

Floraen i terrænets øvrige søer

Den 6 ha store Mousø er brunvandet, og med en største dybde på 4-5 meter. Den er blevet mere alkalisk inden for det seneste tiår, idet pH i 1975 blev målt til 6,2 og i 1988 til 7,5, hvilket muligvis kan skyldes afstrømning fra plantager og marker.

Kun Mousø og Banansøen har et svagt næringsrigt præg, mens resten af terrænets søer og vandhuller er meget næringsfattige hedesøer, med den typiske flora der er knyttet til denne naturtype.

Der ses en svag *Tagrørbræmme* omkring Mousø og Banansøen, og langs sydkanten af Mousø vokser orkideen *Majgøgeurt*. Iøvrigt ses *Kragefod* og *Trævlekrone* ved Mousø, og *Vandpest* i Banansøen.

I hedesøerne ses ofte en veludviklet hængesæk af *Spaghnummos* med bevoksning af *Tranebær*, *Smalbladet Kæruld*, *Klokkelyng* og *Rundbladet Soldug*. Flere af de oprindelige og velbevarede hedesøer er i årenes løb desværre gravet op til brug for jagt, såkaldte "vanilliekranse" (det opgravede materiale lægges som en ø i midten), og har dermed fået et mere forstyrret og næringsrigt miljø. I åbne søer ses der derfor ofte en del andre vand- og sumpplanter som *Svømmende Vandaks*, *Alm. Blærerod*, *Submerst Levermos sp.*, *Bukkeblad*, *Vandnavle*, *Lysesiv*, *Knopsiv*, *Bredbladet Dunhammer*, *Kragefod*, *Liden Andemad*, *Alm. Star*, *Mosebunke*, *Kærmysse*, *Jomfruhår*, *Blåtop* og *Vejbred-Skeblad*.

Den insektædende plante Rundbladet Soldug i en af hængesæk-moserne.

Foto: Erling Krabbe, Skov-og Naturstyrelsen.

Skovens flora

Finderup Plantage består overvejende af tæt *Rødgran*, uden særlige floraintresser. Her ses bundvegetation af *Skovstjerne*, *Bævreasp*, *Tormentilpotentil*, *Vortebirk*, *Tyttebær*, samt forskellige nåleskovs-mosser.

I skovkanter og lysninger ses *Hedelyng*, *Tyttebær*, *Revling*, *Blåtop*, *Bølget Bunke*, *Ørnebregne* og *Blåbær*. Floraen afspejler således fortsat, at der er tale om gamle hede-plantager.

*Selvsået krat af Bævreasp med frodig underskov. Ved Kongehøjen.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Flora i krat og levende hegn

De spredte krat på terrænet er som regel selvsåede, og består af forskellige træarter som *Stilkeg*, *Hvidtjørn*, *Gråpil*, *Ær*, *Hyld*, *Røn*, *Skovfyr* og *Rødgran*. På fugtige arealer er der opstået tæt krat af *Birk* og flere forskellige *Pilearter*. Enkelte steder ses også selvsået nålekrat, f.eks. *Skov-* og *Bjergfyrkrat* på Bøgehøje.

Hvid Anemone ved Mønsted Å, maj 1999. Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.

Mange af de gamle, levende hegn mellem de tidligere marker består af Hvidgran. Der er også nyplantede, levende hegn af forskellige løvtræarter, bl.a. et meget bredt løvbælte ud mod Holstebrovej overvejende bestående af Eg og Bøg.

Sammenfatning af flora

Rødlistearter(arter, hvis status i 1997 er truet, sårbar eller sjælden i Danmark):

Gul Stenbræk. Findes i et paludellavæld øverst på skrænten langs vestsiden af Rosborg Sø, ca. ud for midten. 1998 blev der optalt 2089 planter, hvilket udgør 75% af det samlede antal individer på landsplan. Dermed er Rosborg Sø langt den vigtigste lokalitet for Gul Stenbræk i Danmark.

Muligvis findes rødlistearten Tørveviol fortsat i væld ved Rosborg Sø.

Gulliste-arter(så kaldte opmærksomhedskrævende arter, på grund af stor tilbagegang):

Guldblomme, Nikkende Kobjælde og Opret Kobjælde.

Det kan sammenfattes, at Rosborg Sø med tilhørende væld på skrænterne udgør en lokalitet af national og international botanisk betydning, med forekomst af rødlistearten Gul Stenbræk, og den truede naturtype Paludellavæld.

Den øvrige del af Finderup Øvelsesplads er klassificeret som en lokalitet af stor botanisk betydning, med forekomst af de tre gulliste-arter Guldblomme, Opret Kobjælde og Nikkende Kobjælde, en række sjældne eller lokalt sjældne planter, samt et større antal biotopstypiske arter.

Af særlig værdi er forekomsten af et samlet hede- og overdrevsareal på over 300 ha, et særsyn i det danske landskab. Desuden er de endnu intakte hedesøer med hængesæk af botanisk værdi. Der er samlet på disse arealer fundet en række sjældne eller lokalt sjældne planter som Alm. Blærerod, Klokkelyng, Kærmyse, Kødfarvet Gøgeurt, Maj-Gøgeurt og Tjærenellike.

Desuden findes en række biotopstypiske arter.

4.7 Fauna

Pattedyr

Af størst biologisk interesse er forekomsten af den rødlistede pattedyrart *Odder*, som kan træffes langs Mønsted Å og i Rosborg Sø, muligvis blot som strejfer. Den er i forbindelse med landsdækkende registreringer, foretaget af Danmarks Miljøundersøgelser i 1984-86, i 1991 og i 1998, konstateret i Mønsted Å på strækningen gennem Rosborg Sø. Mønsted Å er et sideløb til Jordbro Å, som strømmer ud i Hjarbæk Fjord i Limfjorden.

Under Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1997 blev sandbanken under jernbroen over Rosborg Sø undersøgt for fodspor eller ekskrementer af odder, men med et negativt

resultat. Derimod fandtes ekskrementer af odder ved åens gennemløb under Holstebrovej i april 1999. På dette sted har Viborg amts Naturforvaltningskontor anbragt en faunapassage i form af en flydende træpontonbro i åen på hele strækningen under vejdæmningen. Herved undgår man, at oddere løber op over vejen, hvor de kan blive trafikdræbt.

*Faunapassage for odder i form af flydende træpontonbro under Hovedvej A 16.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Odder er Danmarks sjældneste pattedyr, med en landsbestand på blot nogle få hundrede dyr. Heldigvis er bestanden under svag fremgang.

Udover odder er der ikke fundet særlige oplysninger om pattedyrfaunaen på Finderup Øvelsesplads. Jagtofficer MJ Søren E. D. Clausen, Prinsens Livregiment, har bidraget med oplysninger om pattedyrfaunaen, og nedenstående oplysninger er baseret herpå, sammen med Skov- og Naturstyrelsens egne registreringer i 1997 og 1999:

Hare er generelt fåtallig i terrænet, men varierer i antal i løbet af året.

Råvildt er talrig. Bestanden er anslået af jagtofficer MJ S.E.D Clausen til 100-120 dyr. De fleste opholder sig i Rosborg Sø-området og i randområder, men i øvelsesfri perioder findes de overalt i terrænet.

Kronvildt træffes som strejfare udefra af og til i terrænet, men der er ingen fast bestand.

Ræv yngler almindeligt i terrænet. Der findes 3 kunstgrave, og der er fundet ca. 10 naturlige rævegrave, bl.a. ved Brunebakke og Oksedal.

Mink træffes som undslupne, men vildtlevende, i Rosborg Ådal langs Mønsted Å.

Grævling findes i terrænet, hvor den ses jævnligt.

Egern ses ikke.

I marts 1999 blev der under gennemgang konstateret en meget stor musebestand overalt i terrænet, specielt i skovområderne, og hovedsageligt af *Rødmus*. Desuden sås *Mosegris* ved et vildtfodringssted i Koteletbenet.

Fugle

Finderup Øvelsesplads blev nøje gennemgået i ynglesæsonen 1997 samt i foråret 1999 med henblik på en registrering af områdets fuglefauna. Der blev konstateret ikke færre end 76 arter, heraf den overvejende del som ynglefugle. De fleste er almindelige arter, knyttet til åbne hede- og overdrevsarealer, skov eller vådområder. Der blev også registreret enkelte sjældne, halvsjældne eller fåtallige fuglearter. Det væsentligste fund er en bestand på op til 14 syngende *Hedelærker* på terrænet. Hedelærken er på rødlisten 1997 over sjældne fugle i Danmark, og forekommer i sandet, åbent overdrevs-, hede- eller klitterræn med indslag af åben, gammel fyrreskov.

Der er ikke fundet tilgængelige oplysninger i litteraturen om fuglelivet på øvelsespladsen. Området er f.eks. ikke omtalt i Dansk Ornitologisk Forenings landsdækkende registrering af fuglelokaliteter fra 1983, eller dækket ved den tilsvarende, landsdækkende fuglelokalitetsregistrering i årene 1993-95 som en del af projekt "Fuglenes Danmark". Det skyldes først og fremmest, at området normalt er lukket for offentligheden.

I det følgende gennemgås fuglelivet i henholdsvis hede- og overdrevsområderne, vådområder og i skovene.

Fuglelivet på hede- og overdrevsarealerne

Karakterfuglen på de helt åbne hede- og overdrevsarealer er *Sanglærke*, som blev fundet ynglende med ca. 30-35 par, talrigst på de gamle marker i østenden af Koteletbenet. Her findes også en anden typisk åbentlandsfugl, den fåtallige *Agerhøne*, som dog blot er set med et enkelt par. Af andre typiske åbentlandsfugle blev fundet *Engpiber* med 10 par, *Tornirisk* med 8 par og *Gulspurv* med ca. 20 par. På de mere frodige, lavtliggende dele af overdrevsarealerne blev *Bynkefugl* fundet med 10-12 par. På de tørre overdrevsarealer ned til Rosborg Sø, bl.a. i enebærkrattet i sydvest, fandtes 3 par af den fåtallige *Rødrygget Tornskade*.

Digesvaler yngler i kolonier på skrænter og i grusgrave. Der blev fundet 3 kolonier på ialt ca. 65 par.

Karakterfugle, som mere er knyttet til krat og små skovpartier i det åbne land, er *Tornsanger* (23 par), *Løvsanger* (45 par), *Skovpiber* (55-60 par) og *Bogfinke* (28 par).

Af særlig betydning er som nævnt forekomsten af op til 14 par *Hedelærker*. Hedelærke er optaget på 1997- rødlisten som sjælden i Danmark, og landsbestanden skønnes at udgøre kun ca. 300 par. Bestanden på Finderup Øvelsesplads er den hidtil største kendte forekomst i landet, og derfor af væsentlig ornitologisk betydning. Hedelærkerne på Finderup findes i et ret

koncentreret område fra morterbanen i sydøst over til Langskov Dal i sydvest, til Granhøjgård i nordvest og JHQ North East-området i nordøst. Området er karakteriseret som et afvekslende og kuperet overdrevs- og hedeterræn, med et for hedelærken typisk indslag af små, spredte grupper af åbne, gamle skovfyrbevoksninger. I juni 1997 blev der fundet 4-5 par Hedelærker, mens bestanden i 1999 blev talt op på det optimale tidspunkt i ultimo marts, hvor sangaktiviteten er størst. Her blev der i dagene 27. - 28. marts 1999 optalt 14 syngende fugle.

Fuglearter som er knyttet til løvbærende skov og krat i det åbne land samt levende hegn er *Ringdue* (7-10 par - temmelig fåtallig), *Fasan* (kun få par, Koteletbenet og nordlige del af Rosborg Ådal), *Jernspurv* (2 par), *Solsort* (12-15 par), *Gærdesanger* (2 par), *Havesanger* (4 par), *Munk* (6 par), *Musvit* (5 par), *Blåmejse* (2 par), *Husskade* (2 par), *Krage* (2 par), *Stær*, *Skovspurv* (1 par), *Grønirisk* (3-4 par), *Gråsisken* (6 par), *Dompap* (2 par) og *Kærnebider* (1 par v. Banansøen).

I vinterhalvåret kan den fåtallige *Stor Tornskade* træffes på terrænet som vintergæst nordfra. Den sås i oktober 1999 ved Rosborg.

Fuglelivet i vådområder

Det vigtigste vådområde for fuglene er Rosborg Sø. Her blev der i ynglesæsonen 1997 konstateret 9 par *Gråænder*, 1 par *Troldænder*, 1-2 par *Viber*, 8 par *Dobbeltbekkasin*, 1 par *Knopsvane*, 2 par *Kærsanger*, 1 par *Rørsanger* og 6 par *Rørspurv*. Jagtofficer Major S.E. D. Clausen oplyser endvidere, at der årligt ses rastende *Fiskeørn* i træktiden ved Rosborg Sø, og at *Isfugl* kan træffes langs Mønsted Å.

Tre andre vådområder af fuglemæssig betydning er Tougaard Mose, Banansøen og Mousø. I Tougaard Mose findes en koloni af *Hættemåge* på 90-100 par. Hættemågen er gået voldsomt tilbage på landsplan i de seneste årtier. Derfor er kolonien på Finderup Øvelsesplads af regional ornitologisk betydning. Kolonien er ikke stabil. Frem til og med 1997 ynglede 90-100 par. I 1999 forsvandt næsten alle fuglene pludseligt i løbet af april, men det forlyder, at de senere vendte tilbage. Hættemågekolonier er kendt for at tiltrække ynglende andefugle. Derfor ikke overraskende, at der yngler der 2-3 par *Troldand* og 1 par *Gråand* i Tougaard Mose. Desuden ses her *Topppet Lappedykker* (1-2 par), *Lille Lappedykker* (1 par), *Blishøne* (1 par), *Knopsvane* (1 par), samt enkelte, rastende *Fiskehejrer*.

I Banansøen ved Krogsgaarde ynglede der i 1997 2 par, og i 1999 ikke mindre end 3 par af *Gråstrubet Lappedykker*, som, bortset fra Vejlerne i Thy, er en sjælden ynglefugl i det vestlige Danmark. I Banansøen yngler desuden *Knopsvane* (1 par), *Blishøne* (2 par), og *Grønbenet Rørhøne* (1 par).

*Gråstrubet Lappedykker på rede i Banansøen ved Krogsgård.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

I den fiskerige Mousø yngler 2 par *Toppet Lappedykker*, 1 par *Knopsvane*, 2 par *Blishøne* samt 1 par *Rørspurv*. Ved Mousø ses ifølge jagtofficer Clausen ofte rastende *Fiskeørn* i træktiden.

I de mange små, næringsfattige hedesøer på terrænet er der kun meget sparsomt med vandfugle. *Gråand* findes med 5-10 par spredt rundt i terrænets vandhuller, og i et vandhul sydvest for Løvdal sås i marts 1999 et par *Krikand*, som er en fåtallig ynglefugl i Danmark, knyttet til hedemoser. Om sidstnævnte er ynglefugle kan ikke siges med sikkerhed.

I fugtigt pilekrat omkring vådområder registreredes *Gøg* (4-6 kukkende), samt *Sumpmejse* (5-6 par) og *Halemejse* (1 par). De to sidstnævnte arter er knyttet til gammel sumpskov i naturtilstand.

Både *Landsvale* og *Digesvale* sås fange insekter over vådområderne. *Landsvaler* yngler med ca. 10-12 par på bygninger rundt om på terrænet, og *Digesvaler* som nævnt i kolonier i skrænter og i en lille grusgrav i Koteletbenet. Det er af hensyn til svalerne vigtigt, at sidstnævnte grusgrav ikke fyldes op på grusskrænten i sydenden, hvor svalerne har deres redehuller.

Fuglelivet i skovene

I Finderup plantage og de øvrige skovbevoksninger blev der udover ovennævnte arter fra krat i åbent land fundet en række nåleskovs- eller blandskovsfugle.

Musvåge yngler i skovene med en anslået, samlet bestand på 5-6 par. De ses meget ofte kredse over terrænet, hvor de benytter de åbne områder som fødesøgningssted for mus m.v., mens de bygger rede i det tilgrænsende skovparti. *Spurvehøg* lever mere i lukket terræn, hvor den fanger småfugle. Der blev registreret ca. 3 par spurvehøge i skovene, hvor de bygger rede i tætte nåleskovsbevoksninger.

Den halvsjældne *Grønspætte* foretrækker halvåben blandskov af løv og nål vekslende med åbne partier som f.eks. overdrev eller heder, der er vigtige fourageringsbiotoper. Her findes myrer, som udgør en af artens vigtigste fødeemner. Der skal også være gamle eller døde træer. På Finderup Øvelsesplads registreredes 1 par Grønspætter syd for Touby. *Stor Flagspætte* er mere udbredt i terrænets bevoksninger. Bestanden blev anslået til 8-10 par. Endeligt blev den sjældne *Sortspætte* konstateret en enkelt gang i området ved Rosborg Sø i juni 1997 - måske var det blot en strejfer.

Ravn, som er en fåtallig ynglefugl i Danmark, sås kun en enkelt gang, i april 1999, kredse over Vedhovedskov, men det vides ikke om det var en ynglefugl.

Af mere udbredte arter nåle- og blandskovfugle blev fundet *Gærdesmutte*, *Rødhals*, *Rødstjert* (6 par), *Sangdrossel* (8 par), *Misteldrossel* (4-5 par), *Fuglekonge*, *Grå Fluesnapper* (1 par ved Paradiset), *Topmejse*, *Sortmejse*, *Skovskade*, *Grønsisken* og *Lille Korsnæb*.

Fuglelivet ved bygninger

På Krogsgaarde og de gamle, nedlagte gårde yngler flere fuglearter som er knyttet til menneskelig beboelse. Der yngler således 10-12 par *Landsvaler* på de gamle bygninger, og ca. 6 par *Hvid Vipstjert*.

Krybdyr og Padder

I henhold til Kåre Fogs felthåndbog "Nordens padder og krybdyr" fra 1997 er følgende padde- og krybdyrarter udbredt i den egn, som Finderup Øvelsesplads er beliggende i: *Lille Vandsalamander*, *Stor Vandsalamander*, *Løgfrø*, *Skrubtudse*, *Butsnudet Frø*, *Spidssnudet Frø*, *Markfirben*, *Alm. Firben*, *Stålor*, *Snog* og *Hugorm*.

Det har iøvrigt ikke været muligt at finde særlige oplysninger om krybdyr- og paddefaunaen på terrænet. Det er Skov- og Naturstyrelsens indtryk, at området ikke har været undersøgt specielt med henblik herpå.

Under Skov- og Naturstyrelsens gennemgang af terrænet i juni 1997 og i marts-april 1999 blev der truffet *Alm. Firben*, *Hugorm*, *Skrubtudse* og *Butsnudet Frø* i terrænet. Navnlig Butsnudet Frø er talrig på terrænet. Der blev i marts 1999 hørt kvækkende kor og konstateret ægklumper i flere af vandhullerne.

I en publikation fra Viborg Amt: Frøer, tudser og salamandre i udvalgte dele af Viborg Amt, 1992, fremgår det, at paddebestanden bl.a. i området umiddelbart nord for Finderup Øvelsesplads er blevet undersøgt. I Fusager og ved Bryrup er den sjældne Løgfrø blevet

fundet, bl.a. med yngeludvikling. Dette kunne indikere, at der måske også findes Løgfrø på Finderup Øvelsesplads. Området er meget velegnet for Løgfrø, som lever på solåbne, tørre steder med lav vegetation og en let, oftest sandet jordbund, der tillader de voksne dyrs gravende levevis.

Løgfrø blev eftersøgt af Skov- og Naturstyrelsen i marts 1999 uden resultat, men der bør forsøges igen.

Dagsommerfugle

I sommeren 1997 foretog Skov- og Naturstyrelsen undersøgelser af dagsommerfuglefaunaen på Finderup Øvelsesplads. Herudover blev området dækket i de første år af 1990'erne som led i et storstilet projekt, kaldet Atlasprojektet Danmarks Dagsommerfugle.

På Finderup Øvelsesplads blev der i forbindelse med kortlægningen samt Skov- og Naturstyrelsens egen registrering i 1997 fundet følgende arter:

Spættet Bredpande, Stregbredpande, Skråstregbredpande, Kommabredpande, Stor Bredpande, Sortåret Hvidvinge, Stor Kålsommerfugl, Lille Kålsommerfugl, Grønåret Kålsommerfugl, Aurora, Citronsommerfugl, Søregåbe, Dagpåfugleøje, Admiral, Tidselsommerfugl, Nældens Takvinge, Klitperlemorssommerfugl, Storplettet Perlemorssommerfugl, Moseperlemorssommerfugl, Brunlig Perlemorssommerfugl, Okkergul Pletvinge, Græsrandøje, Engrandøje, Okkergul Randøje, Blåhale, Det Hvide W, Grøn Busksommerfugl, Lille Ildfugl, Dukatsommerfugl, Violetrandet Ildfugl, Dværghåblåfugl, Skovblåfugl, Engblåfugl, Almindelig Blåfugl, Isblåfugl, muligvis Rødplettet Blåfugl, Bølleblåfugl samt Foranderlig Blåfugl.

*Isblåfugl flyver på blomsterrige enge, bla. ved Rosborg Sø.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Af særlig interesse er forekomsten af Kommabredpande, Klitperlemorssommerfugl, Moseperlemorssommerfugl, Okkergul Pletvinge, Violetrandet Ildfugl, Bølleblåfugl og Engblåfugl. Alle disse er sjældne eller i alvorlig tilbagegang i hele eller store dele af deres udbredelsesområde i Danmark. De er derfor optaget på rødlisten 1997 som sårbare arter.

Moseperlemorssommerfugl er knyttet til højmoser og hængesæk i hedemoser. Det er derfor vigtigt at bevare denne naturtype på øvelsespladsen. Violetrandet Ildfugl blev set flyve med Isblåfugl i de blomsterrige ekstremrigkær ved Rosborg Sø i juni 1997. Kommabredpande, Klitperlemorssommerfugl og Engblåfugl findes på de ugødede, blomsterrige overdrev, særligt i den nordlige del af terrænet.

I juni 1997 var de dominerende dagsommerfuglearter på terrænet Okkergul Pletvinge og Sortåret Hvidvinge. Begge sås i store tal overalt på overdrevsarealerne. Også Brunlig Perlemorssommerfugl var almindelig.

Den store dagsommerfugl Sortåret Hvidvinge er almindeligt udbredt på overdrevsarealer på Finderup Øvelsesplads. Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.

Andre insekter

Af andre insekter på terrænet sås bl.a. *Bjørnespinder*, *Grøn Køllesværmer* på overdrevsarealer, samt en del ubestemte guldsmede i form af *Libeller* og *vandnymfer* ved vandhuller. En mere detaljeret, systematisk undersøgelse af insektlivet på Finderup Øvelsesplads ville være ønskelig.

4.8 Sammenfatning af de natur- og kulturhistoriske værdier

Sammenfattende kan det konkluderes, at Finderup Øvelsesplads udgør et naturområde af såvel national som international betydning.

Geologisk set er terrænet et af de mest spændende af forsvarets arealer. Finderup Øvelsesplads er en del af Dollerup-Hald området, der har væsentlig betydning for studiet og for forståelsen af Jyllands geografi og landskabsformer. Den sidste istids hovedopholdslinie nåede frem til Vedhovedgårdområdet, som ligger umiddelbart syd for terrænet. Hele øvelsesterrænet var altså netop dækket af is under sidste istid, men lå altså ved selve iskanten, hvilket har præget landskabet på en karakteristisk måde som et rigtigt istidslandskab med mange dødishuller, tunneldale og kuperet terræn.

Botanisk set kan det sammenfattes, at Rosborg Sø med tilhørende væld på skrænterne udgør en lokalitet af national og international botanisk betydning, med forekomst af den sårbare rødlisteart Gul Stenbræk, og den truede naturtype Paludellavæld. Vældene udgør det vigtigste voksested i Danmark for blomsterplanten Gul Stenbræk. Tre fjerdedel af landets samlede bestand af denne plante-art findes her. På dette grundlag er Rosborg Sø i 1998 udpeget som det danske habitatområde nr. 37 i henhold til EF's Habitatdirektiv, ialt 74 ha.

Den øvrige del af øvelsespladsen er klassificeret som en lokalitet af stor botanisk betydning, med forekomst af de to gul-liste-arter Guldblomme og Nikkende Kobjælde, og en række sjældne eller lokalt sjældne planter, som Alm. Blærerod, Klokkelyng, Kærmysse, Kødfarvet Gøgeurt, Maj-Gøgeurt og Tjærenellike. Desuden en række biotopstypiske arter.

Af særlig botanisk værdi er forekomsten af et samlet hede- og overdrevsareal på over 300 ha, et særsyn i det danske landskab. Desuden er de endnu intakte hedesøer med hængesæk af botanisk værdi.

Faunamæssigt har Finderup Øvelsesplads national betydning, både hvad angår pattedyr, fugle og insekter.

Terrænet rummer Danmarks sjældneste pattedyr, den rødlistede Odder, som findes i Rosborg Sø og langs Mønsted Å.

Finderup Øvelsesplads har et rigt fugleliv. Der er registreret 76 fuglearter på terrænet, heraf de fleste ynglefugle. Af national ornitologisk betydning er forekomsten af landets største yngle-bestand på ialt 14 par Hedelærker, en art som er på 1997 rødlisten over sjældne fugle i Danmark. Også Isfugl, som forekommer på terrænet, er optaget på den røde liste under kategorien "sjælden".

Desuden findes fåtallige ynglefuglearter som Rødrygget Tornskade, Ravn, Gråstrubet Lappedykker, Grønspejle og muligvis Krikand og Sortspejle. Terrænet rummer desuden en ret stor bestand af Dobbeltbekkasin (8 par i Rosborg Sø) samt en Hættemågekoloni på 80-100 par. Hættemågen er i stærk tilbagegang i Danmark, og optaget på 1997 "gul-listen" over opmærksomhedskrævende arter.

Som insektlokalitet udmærker Finderup Øvelsesplads sig som levested for en række dagsommerfuglearter, der er optaget som sårbare på den røde liste. Det drejer sig om arterne Kommabredpande, Klitperlemorssommerfugl, Moseperlemorssommerfugl, Violetrandet Ildfugl, Okkergul Pletvinge, Bølleblåfugl og Engblåfugl. Arterne er knyttet til tørre biotoper som heder og overdrev, fugtige, blomsterige enge eller hængesæk i hedemoser. Forekomsten af disse naturtyper gør Finderupterrænet særligt betydningsfuldt i en insektmæssig sammenhæng.

Kulturhistorisk set er området også af betydelig interesse. Der findes ialt 34 velbevarede gravhøje, som stammer fra stenalder og bronzealder. En del af Danmarks længste halvkredsvold, den fredede Margrethevold, ligger på det militære område. Der er rester af de gamle veje fra stuedriftens dage gennem terrænet, bl.a. Alvejen, og i den sydlige del findes den smukke studefold Paradiset. Endelig er der gjort en række arkæologiske fund i området, især i Rosborg Sø, og resterne af den historiske herregård Rosborg findes stadig.

5 Øvelsespladsens nuværende militære anvendelse

5.1 Overordnede principper for øvelsespladsens benyttelse

Finderup Øvelsesplads henhører under Hærens Operative Kommando (HOK) og forvaltes af Prinsens Livregiment (PLR) og anvendes dels af de til Skive Garnison hørende enheder, dels af Hjemmeværnets enheder.

Desuden anvendes terrænet i stor grad af alle forsvarets enheder samt af civile institutioner og klubber.

Tildeling og fordeling af terrænet finder sted ved årlige terræfordelingsmøder ved HOK's foranstaltning. Ledige perioder tildeles ved rekvisition indsendt til PLR.

Med henblik på uddannelse af soldater til forsvarets enheder anvendes Finderup Øvelsesplads til øvelser og uddannelse for både bæltekøretøjer og hjulkøretøjer samt enheder til fods. Området rummer endvidere en række faste faciliteter i form af en "by" – TOVBY- til brug for uddannelse i bebyggede områder, graveområder for ingeniør- og kampvognsenheder, stillingsområder for kampvogne, sø til svømning med pansrede mandskabsvogne, områder til brug ved flotbringning og bjergning, laserafstandsmålerbane, sprængningsområde, minimorterbane, feltforhindringsbane, kørebane til mørkebrug og bane til kast med skarpe håndgranater m.m.

Desuden rummer terrænet gode muligheder for bivuakering, feltmæssig underbringelse samt stillingsområder for forskellige enhedstyper. I tilslutning til øvelses- og uddannelsesvirksomheden findes to gårde - "GULE GÅRD" og "GRANHØJGÅRD" - med faciliteter til brug for kommandostationer og lignende.

Der kan gennemføres øvelser i et omfang svarende til en bataljons størrelse (400 – 600 mand).

Finderup Øvelsesplads benyttes meget intensivt, idet der gennemføres øvelser med enheder af varierende størrelse, næsten hver dag hele året igennem, ofte også i nattetimerne. I weekenderne benyttes terrænet hovedsageligt af Hjemmeværn, Politi eller civile brugere.

Øvelses- og uddannelsesvirksomhed foregår over hele terrænet, dog er der begrænsede aktiviteter i området vest for Rosborg Sø. Der graves skyttehuller og stillinger i flere dele af terrænet. Større gravearbejder med maskiner dog kun efter særlig tilladelse og anvisning. Et særligt graveområde er udlagt i østenden af Koteletbenet. Kørsel med bæltekøretøjer og tunge hjulkøretøjer udenfor de anlagte spor må kun finde sted, når øvelsen/uddannelsen kræver det og under iagttagelse af og hensyn til den nedslidning af terrænet dette medfører.

I terrænet findes et antal administrativt fredede områder, markeret med rød/hvide betonpæle. I disse områder må der kun færdes til fods og enhver form for gravning eller kørsel er forbudt.

Der foregår følgende skyde-, sprængnings- og kørselsaktiviteter på øvelsespladsen:

- *Skydning med krigs- og øvelsesammunition overalt i terrænet med lette våben, (håndskydevåben med kaliber mindre end 12,7 mm samt haglgevær(jagt))*
- *Skydning med øvelsesammunition overalt i terrænet med tunge våben, samt brug af kanonslag.*
- *Sprængning af ladninger op til og med 200 g til markering af mortar- og artilleriild overalt på terrænet.*
- *Skarpkast med håndgranat.*
- *Sprængning af ladninger op til 2 kg i særligt sprængningsområde ved Holtegård.*
- *Kørsel med hjulkøretøjer*
- *Kørsel med pansrede køretøjer, der omfatter: Kampvogne, pansret mandskabsvogn, selvkørende haubits, samt øvrige bæltekøretøjer.*

5.2 Vurdering af Finderup Øvelsesplads militære anvendelsesmuligheder

Generel beskrivelse

Koteletbenet

Den nordøstlige del af terrænet – benævnt ”koteletbenet ” – er relativt smalt (gennemsnitligt 700 meter). Afstanden fra terrænets nordøstlige begrænsning (Finderupvej) til Lundhøjepartiet er 2000 m. Terrænet har korte observationsafstande på grund af terrænets kuperede karakter, tværgående hegn og beplantninger i form af skovparceller og bevoksning omkring vandhuller. En hovedakse for hjulkøretøjer og bæltekøretøjer løber øst-vest og har direkte forbindelse til den østlige akse gennem hovedterrænet og via Bøgehøje-Vesterhøj til den centrale og vestlige del af hovedterrænet.

Hovedterrænet, nord for Langskovdal

Hovedterrænet – fra A16 til Vedhoved (nord-syd akse) og fra Morville Plantage til Rosborg Sø (øst-vest akse) er i den nordlige del karakteriseret af et øst-vestgående højdedrag (Lundhøj – Bøgehøje - Vesterhøj) med relativt gode observationsafstande mod syd og sydvest. Skovparceller, levende hegn og slugter reducerer observationsafstandene, specielt mod sydøst. Gode observationsafstande kan fremhæves fra Lundhøj mod Brune Bakke (i afd. 8), fra Vesterhøj mod Tovby, Kykhøjgård og Langskovhus og fra terrænet vest for Krogsgårde mod Rosborggård og terrænet vest for Rosborg. I øst-vestlig retning er observationsafstandene generelt korte. Terrænets østlige del består af skov .

Langskovdal

Terrænet gennemskæres af Langskovdal. Terrænet omkring og i Langskovdal er kuperet og meget lukket. Der er etableret overkørsler i østlige del, ved Langskovhus, over dæmningen syd for Holtegård og i nordenden langs Mousøs sydkant til eller fra Alvejen vest for Mov Sø. Dalen udgør en naturlig hindring for bevægelser i terrænets længderetning.

Hovedterrænet syd for Langskovdal

Terrænets sydlige del er i den centrale og vestlige del relativt åbent. Den østlige del er skovklædt og lukket. Fra bakkepartiet nordvest for Haldager Skov er der gode observationsmuligheder mod syd og nord. Området syd for Vedhovedvej er skovbevokset og kuperet.

Terrænets militære anvendelsesmuligheder.

Terrænet i den østlige og vestlige del udgør generelt bevægelsesterrænet. Den centrale del indeholder ildterrænet. Øvelser indeholdende bevægelser gennemføres bedst i terrænets længderetning gennem den centrale del. Øvelser med mindre enheder (delingsstørrelse) kan dog gennemføres i terrænets tværgående retning. Området syd for Vedhovedvej, Koteletbenet og terrænets østlige og nordvestlige del vurderes gode som bivuakerings- og stillingsområder samt udgangsområder.

Koteletbenet vurderes endvidere egnet til gruppe- og delingsøvelser afsiddet og i nogen udstrækning opsiddet. Der er endvidere mulighed for etablering af kampstilling af delingsstørrelse. Den centrale del af terrænet giver gode muligheder for indretning af stillingsområder af op til underafdelingsstørrelse.

Tovby indeholder bykampsfaciliteter og terrænet omkring Tovby giver gode muligheder for taktisk fremrykning forud for indbrud. Enhedsstørrelse: Deling.

I terrænets østlige del er der i nord-sydgående retning fra Lundhøje til terrænet sydlige begrænsning i Vedhoved gode muligheder for indøvelse af skovkamp for enheder op til delingsstørrelse.

Langskovdals nordvestlige del er i nogen grad impassabel såvel for køretøjer som afsiddet på grund af moseområder.

Rosborg Sø med Mønsted Å er impassabel i hele længden. Der kan ikke øves overgang over vandløb. Terrænet mellem Alvejen og ådalen er udpræget bevægelsesterræn og der er delvis kørselsforbud af miljøårsager. Terrænet vest for ådalen indeholder kørebane for hjulkøretøjer og pansrede mandskabsvogne. Såvel fra øst- som vestsiden er terrænet om ådalen velegnet til observationsøvelser.

5.3 Principper for planlægning af øvelser og disses gennemførelse.

Terrænet anvendes primært til taktisk uddannelse. Behov for terræntyper afhænger af de enkelte øvelsers taktiske indhold. I planlægningsfasen kan terrænofficeren kontaktes for rådgivning om bedst egnet terræn før aktiviteternes gennemførelse. I denne fase aftales tilladelse til bl.a. gravning samt specielle forhold der skal tages hensyn til med henblik på at undgå skader i terrænet. Forud for øvelsernes begyndelse skal deltagerne modtage en generel orientering om restriktioner samt foranstaltninger der påhviler enheden og enkeltmand i forbindelse med terrænets brug.

Efter øvelsernes afslutning og forud for hjemmarch kontrolleres det anvendte terræn af terrænofficeren/kaserneelementet sammen med en repræsentant fra enheden. Konstaterede skader udbedres og gravearbejder sløjfes. Eventuelle efterladenskaber (affald, feltkabel, markeringstrimmel m.m.) foranstaltes afhentet/afleveret inden terrænet forlades.

5.4 Gældende bestemmelser og restriktioner for færdsel og ophold i terrænet

De generelle bestemmelser og restriktioner for færdsel og ophold i terrænet er fastlagt ved "Blivende Bestemmelser for øvelsesterræn m.v. under Garnisonskommandanten i Skive". Til bestemmelserne hører et øvelseskort, som udleveres af regimentets uddannelsesmaterielkontor. Kortet angiver skov, vand, fredede områder (gravhøje), veje forbeholdt hjulkøretøjer, tvangsspor for bælte køretøjer samt fareområde for skarpkastning med håndgranat.

Jagt

Jagt i øvelsesterrænet finder sted efter garnisonskommandantens direktiv. Regimentets jagtofficer er ansvarlig for jagt samt natur- og vildtpleje.

Fiskeri

Retten til fiskeri er overdraget "Prinsens Livregiments Sportsfiskerforening". Personel der ønsker at fiske i området henvises til foreningen. Medlemskort giver alene adgang til Movsø.

Færdselsrestriktioner

Veje

Veje, der er forbeholdt hjulkøretøjer, fremgår af øvelseskortet, og er afmærket med skilte i terrænet.

Spor for bælte køretøjer

Ved kørsel med bælte køretøjer skal de anlagte spor anvendes - således ved transport og forskydning. Kun "taktisk optræden" begrundet kørsel uden for eksisterende spor.

Kørsel med bælte køretøjer er forbudt i en afstand af 10 m på begge sider af vejen fra hovedvej 16 til JHQ North East på grund af kloakinstallationer. Passage skal ske via den faste overkørsel ved Femstjernen.

Passage af veje med bælte køretøjer skal foregå vinkelret på vejbanens forløb.

Beplantninger, vildtagre og fredede områder

Fældning og nedkørsel af træer og buske er forbudt. Eventuelle sløringsmaterialer skal rekvireres ved kaserneelementet.

Kørsel og gravning er ligeledes forbudt i nyplantninger, vildtagre og i fredede områder (fortidsminder). Fældede træstammer og træ, der er oplagt i stabler, må ikke fjernes.

Gravearbejder og dozning

Større gravearbejder og enhver form for maskinelt gravearbejde, herunder dozning med kampvogne, må kun udføres efter direkte aftale med terrænofficeren og/eller kaserneelementet.

Sprængning

Sprængninger med skarpe sprængladninger må kun finde sted i terrænet om Holtegård.

Der må i hver enkelt sprængning ikke anvendes ladninger over 2 kg.

I forbindelse med ildmarkeringer må der anvendes op til 200 g sprænglegemer overalt i terrænet, når fredede og beplantede områder undtages. Der må ikke gennemføres nogen former for sprængninger i eller i nærheden af vandløb og søer.

Søer og vandløb

Vadning og svømning med bæltekøretøjer må kun gennemføres i søen øst for Depotområde Krogsgårde (se 5.6). Faste vade- og svømmesteder er ikke etableret. Ødelæggelse af søbredden skal undgås.

Svømning skal foregå i den sydlige del af søen med ud- og opkørsel på vestbredden umiddelbart ud for Krogsgårde (markeret med rød/hvide stolper).

Vadning kan finde sted i vandhuller omkring Gule Gård og Kykhøj efter forudgående rekognosering og anvisning.

Af hensyn til fugleliv og fiskebestand er sejlads på øvelsespladsens søer og vandhuller kun tilladt, når der foreligger et uddannelsesmæssigt formål.

Broen ved Rosborg må ikke anvendes af kampvogne og andre køretøjer, der vejer mere end 27 tons.

Adgang for offentligheden til området vest for Rosborg Sø

Af sikkerhedsmæssige hensyn har offentligheden generelt ikke adgang til øvelsesområdet, men i området vest for Rosborg Sø er der anlagt en natursti, som offentligheden har adgang til, til fods.

Lukket skovområde

Skoven (i afd. 7 b, c m.fl.) beliggende umiddelbart nord for morterskydebanen er midlertidigt lukket. Øvelsesvirksomhed i skoven må kun foregå til fods.

Lukket område (midlertidig naturbeskyttelse)

For at undgå nedslidning af Kykhøj er området midlertidigt spærret. Øvelsesvirksomhed i området må kun foregå til fods.

Tvangsspor

Kørsel med bæltekøretøjer til og fra den vestlige del af Rosborg Sø-området over jernbroen skal ske ad tvangssporet syd om Rosborgvej.

Ved passage af Langskovdal skal de etablerede tvangsspor anvendes.

Kørselsforhold

Kørsel med bæltekøretøjer og tunge lastvogne på skrænterne til Rosborg Sø og langs Mønsted Å er strengt forbudt.

Afspærringer

Afspærringer af terrænområder, spor og veje etableres med ”spanske ryttere” eller nedrammede pæle. Afspærring gennemføres for at beskytte nedslidte og sårbare områder og i forbindelse med genopretningsarbejder.

Nyetablerede beplantninger indhegnes med pæle og enkelttråd.

5.5 Områder med reguleret anvendelse

På øvelseskortet er angivet ”fredede områder” og fortidsminder, hvor øvelsesaktiviteter ikke må finde sted, herunder Margrethevolden, Paradiset og gravhøje. Fredede områder er afmærket med rød/hvide betonpæle.

5.6 Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter

Finderup Øvelsesplads rummer bl.a. følgende faste uddannelses- og øvelsesfaciliteter :

Svømning med bæltekøretøjer

Svømning må kun finde sted i søen umiddelbart øst for Depot- og garageområde Krogsgårde, og kun i den udstrækning uddannelsesbestemmelser m.v. giver mulighed herfor. Søen er benævnt ”banansøen”.

Vadning med bæltekøretøjer o.a.

Vadning må finde sted i vandhuller beliggende mellem Gule Gård og Kykhøj. Nærmere anvisning ved tilmelding i terrænet.

Bjærgning og flotbringning af køretøjer

Disse uddannelsesaktiviteter kan finde sted i sø/mose sydøst for Granhøjgård. Nærmere anvisning ved tilmelding i terrænet.

Morteterminibane

Regimentet har etableret en morterminibane i den østlige del af terrænet (afd. 8). Anlægget kan anvendes til miniskydning med såvel pansrede- som ikke pansrede morterenheder. På banen er opstillet et antal kulisser i faste opstillinger.

Håndgranatbane

Banen er beliggende i den sydlige del af terrænet i Vedhoved Skov. Anlægget må anvendes til kast med skarp håndgranat i dagslys.

Nærkampby ”TOVBY”

”Byen” er beliggende ca. midt i terrænet og anvendes til indledende uddannelse i kamp i bebyggede områder.

Infanterikampbane

Umiddelbart syd for TOVBY, og i tilslutning til denne, er der etableret en infanterikampbane (IKB). Banen er en simuleret kampplads med forskellige muligheder for skjul og dækning. IKB kan anvendes i både dagslys og mørke.

Miniaturepansermålsbane

Banen er beliggende inden for hegnet på Depot- og garageområde Krogsgårde og er afspærringsfri. Anlægget består af en miniaturepansermålsbane med pansermålssimulator M/77.

Feltbefæstningsmateriel

Til brug for indøvelse af større feltbefæstningsarbejder er der på Krogsgårde oplagt diverse feltbefæstningsmateriel.

Laserafstandsmålerbane

1. Banens standplads er beliggende ca. 300 m vest for Krogsgårde. Banen kan anvendes af kampvogne.
2. Banens standplads er beliggende ca. 200 m vest for jernbroen ved Rosborg, og kan anvendes til uddannelse på laserafstandsmåler M785 (LAM M/85).

Feltforhindringsbane

Banen er beliggende i den sydvestlige del i skoven Rådvad omkring Dybedam (afd. 12 y). Anlægget består af en parkeringsplads, et startområde, et antal feltmæssige forhindringer og et målområde.

Sprængningsområde

Området er beliggende syd for Kykhøj ved Holtegård (Afd. 10). Området kan anvendes i dagslys i forbindelse med begrænset ladningsstørrelse.

Minibane for pansret maskinkanon

Der er etableret en midlertidig skydeplads til brug for instruktionsskydning med pansret maskinkanon. Skydepladsen er beliggende umiddelbart nord for feltforhindringsbanen, men forventes nedlagt medio 2000.

Graveterræn

Et graveterræn er udlagt i øvelsespladsens nordøstlige område (østenden af Koteletbenet). Området kan efter anvisning anvendes til dozning med kampvogne, ingeniørmaskiner m.m.

Mørkekørsel

Vest for Rosborg Sø er etableret et rundtgående spor som kan afspærres. Banen kan anvendes til mørkekørsel med såvel hjulkøretøjer som pansret mandskabsvogn.

5.7 Støjregulering

Støjproblematikken behandles ikke i nærværende plan, men der er ved Bekendtgørelse nr. 1057 af 14. december 1998 om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner fastsat regler for forsvarets aktiviteter bl.a. på Finderup Øvelsesplads. Bekendtgørelsen er udstedt af miljø- og energiministeren i medfør af Miljøbeskyttelsesloven, og efter forhandling med forsvarsministeren.

Fjends Kommune fører tilsyn med bekendtgørelsens bestemmelser. Overtrædelse af bekendtgørelsens bestemmelser indberettes til Miljøstyrelsen og Forsvarsministeriet.

6 Forsvarets nuværende drift og pleje af terrænet

Forvaltning og tilsyn for Finderup Øvelsesplads

Forvaltningen varetages af garnisonens Terræn- og Garnisonssektion. Dette indebærer udlån og fordeling til militære enheder samt udlejning/udlån til civile foreninger og diverse skoler. Tilsyn varetages af terrænofficeren i samarbejde med kaserneelementet. Der er ansat 2 kasernearbejdere til at forestå det praktiske arbejde i terrænet. Til brug for dette har de følgende materiel: 2 traktorer med tilbehør af vejskraber, harver, såmaskine, grønthøster, plove og buskryddere. I perioder lånes Hydrema (rendegraver) af regimentet eller Ingeniørregimentet.

Vartning af terrænet

Udføres af kaserneelementets personel.

Vejvedligeholdelse

Udføres med traktor og vejskraber. Ved større arbejder kan der ydes støtte fra ingeniørenheder.

Gyvelbekæmpelse

Der foretages årligt en omfattende bekæmpelse af gyvel på terrænet. Gyvel er en meget dominerende og aggressiv plante, som breder sig over store arealer, hvor den udkonkurrerer anden flora medmindre den bliver holdt nede. Det samme gælder lupiner.

I 1996 blev der foretaget gyvelbekæmpelse for et samlet beløb på ca. 200.000 kr., og igen i 1999 for ca. 150.000 kr. Opgaven udføres med en grenknuser, og det varetages af Hedeselskabet for midler bevilget til formålet af Forsvarets Bygningstjeneste.

Hedepleje

Varetages af Hedeselskabet.

Skovdrift

Varetages af Forsvarets Bygningstjeneste i samarbejde med regimentet og med Hedeselskabet som den udførende entreprenør.

Udover varetagelse af den løbende skovdrift er der i marts 1999 indgået en aftale mellem Forsvarets Bygningstjeneste, Viborg Kaserne og Hedeselskabet om gennemførelse af en række plejeopgaver, som strækker sig over en flerårig periode. Aftalen omfatter bl.a. udstrakt bekæmpelse af gyvel, rydning af gamle hvidgranhegn og af forskellige mindre bevoksninger, for at tilgodese øvelseshensyn.

Der skal endvidere foretages rydning m.h.p. anlæg af alternative bæltepor for at skåne fredede fortidsminder, etableres nye levende hegn, frilægges randområder til søer m.v. samt skrænter - af naturmæssige, landskabelige og øvelsesmæssige årsager.

Ovenævnte plejeopgaver er i overensstemmelse med nærværende plan.

I 1999 er der som noget nyt lavet flis på arealet. Det vil formentligt blive brugt i stigende grad fremover, da det er en hensigtsmæssig måde at klare en naturpleje på.

Der er i 1999 ikke brugt nogen form for kemiske midler på arealet.

Græsningsaftale

Der findes p.t. kun én græsningsaftale (langs vestsiden af Rosborg Sø).

*Kreaturer holder vegetationen nede til gavn for flora og fauna. Vestsiden af Rosborg Sø.
Foto: Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen.*

Vedligeholdelse af grøfter og vandløb

Vedligeholdelse af grøfter varetages af kaserneelementet. Grødeskæring en gang årligt i Mønsted Å udføres af Hedeselskabet, jfr. Landvæsensnævns kendelse herom af 26. juli 1967.

Jagt og vildtpleje

Varetages af regimentes jagtofficer støttet af regimentets “Natur- og Vildtplejelaug”.

7 Offentlighedens adgang

Øvelsespladsen er af sikkerhedshensyn lukket for offentligheden hele året, da der køres med kampvogne og tunge køretøjer. Der skydes fra de udlagte skydepladser, hvorfor der kan ligge forsagere og uafskudt, løs ammunition til fare for civile.

Det eneste område som er permanent åbent for publikum er en sti ved Margrethevolden vest for Rosborg Sø.

Imidlertid stilles hele eller dele af terrænet efter særlig aftale til rådighed udenfor øvelsestidspunkter til fritidsformål for forskellige brugere. Der skal udformes en ansøgning herom i hvert enkelt tilfælde hos kaserneelementet, som herefter tildeler et område i terrænet i en weekend eller lignende.

Typiske brugere er skoler, foreninger, klubber m.v. Området benyttes på denne måde i stigende grad. I 1992 besøgte således ca. 5000 civile terrænet, i 1998 var tallet væsentligt højere. I dag er det vanskeligt at finde en weekend i året, hvor terrænet ikke benyttes i et eller andet omfang af civile.

Herudover arrangeres årligt et antal ekskursioner for foreninger og skoleklasser.

Endelig udlejes terrænet nogle få gange om året til arrangementer afholdt af Landroverforeningen, andre 4-hjulstrækkerforeninger samt eksempelvis nordisk mesterskab i motocross.

Inden foreninger med køretøjer ibrugtager terrænet er der altid forevisning af området for den ansvarlige leder. Her bliver der vist, hvor der må køres og ikke køres, så der kan tages mest muligt hensyn til natur og dyreliv. Her indskræpes endvidere reglerne for brug af åben ild m.v., samt at hunde skal føres i snor.

En rideklub og enkelte personer har tilladelse til ridning i terrænet efter forudgående aftale.

Fiskeri i Mousø er kun tilladt for medlemmer af Prinsens Livregiments Fiskeriforening. For at blive medlem skal man have været fastansat i regimentet i mindst et år.

Der findes ingen faste baner for civile, dog har Politihundeforeningen fast område syd for Vedhovedvejen til hundetræning, når der ikke er øvelsesaktivitet i området.

I meget tørre år oplyses alle om, hvor der må bruges åben ild og ryges.

8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger

8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer

Der gælder de samme regler for benyttelse af forsvarets arealer som for alle andre arealer. Ved at området er udlagt som øvelsesterræn for forsvaret ligger der en accept af forsvarets brug af arealet, og dermed af, at forsvaret skal have den fornødne frihed til gennemførelse af den nødvendige uddannelse af det danske forsvar.

Afvejningen i nærværende plejeplan mellem den militære benyttelse og naturbeskyttelseshensynene på terrænet forventes derfor at foregå i et samarbejde mellem de statslige myndigheder (forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen) og de administrerende myndigheder ved amt og kommuner, således at administrationen af relevant lovgivning sker ud fra en samlet vurdering.

I det følgende er gennemgået de lovgivningsmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger, som har særlig relevans for Finderup Øvelsesplads. Udover de nævnte findes der et antal andre love eller bekendtgørelser som regulerer forhold i det åbne land, f.eks. bekendtgørelsen vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.

8.2 Naturbeskyttelsesloven

Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter bl.a. en række naturtyper (§§3-4), beskyttelseslinier for nogle markante landskabselementer (§§ 15-19), samt offentlighedens adgang (§§ 22-27).

Beskyttede naturtyper

Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 indeholder bestemmelser om en generel beskyttelsesordning for naturtyperne sø, mose, eng, overdrev, hede, strandenge og strandsumpe over en vis mindstestørrelse, samt for sten- og jorddiger.

Amtsrådet kan dispensere fra bestemmelserne vedrørende beskyttede naturtyper.

I medfør af lovens §§ 5-6 er der udstedt bekendtgørelse nr. 572 af 26. juni 1992 om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger m.v. (naturtypebekendtgørelsen), der fastlægger den nærmere afgrænsning af de beskyttede naturtyper samt fastsætter de nærmere regler for amtsrådenes administration af ordningen.

Viborg Amts Landskabsafdeling har i maj 1995 udgivet et vejledende sæt 1:25.000 kortblade over arealer i amtet, som efter amtets foreløbige vurdering er omfattet af § 3 i lov om Naturbeskyttelse. Af disse kort fremgår det, at det meste af Finderup Øvelsesplads vurderes som værende omfattet, bortset fra skovene, veje og spor samt enkelte tidligere marker, især i "Koteletbenet" op mod Ravnstrup By.

I det følgende gives en kort beskrivelse af, hvilke restriktioner der gælder for de forskellige beskyttede naturtyper der forefindes på Finderup Øvelsesplads. Der henvises i øvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper", fra 1993.

Søer og vandløb. Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 kvadratmeter, eller af vandløb eller dele af vandløb som er udpeget som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb. På Finderup øvelsesplads er følgende vandløb beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3: Mønsted Å, der udspringer på øvelsespladsen i Moseager i sydenden af Rosborg Sø, og strømmer bag et dige langs østsiden af Rosborg Sø ned til Hovedvej A 16. På denne strækning er Mønsted Å et kommunevandløb. Desuden et mindre sidevandløb hertil, som strømmer fra et moseområde i nordenden af Langskov Dal gennem Movsø ud til Mønsted Å syd for Rosborg Gård. Sidstnævnte er et såkaldt privat vandløb.

De fleste af de 53 søer og vandhuller på terrænet er over 100 kvadratmeter i udstrækning, og dermed omfattet af beskyttelsesbestemmelserne. Derudover er søer, der er mindre end 100 m² beskyttede, når de er beliggende indenfor en af de andre beskyttede naturtyper, hvis det samlede område udgør 2500 m² eller derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området. Derudover er søer under 100 m² beskyttede, når de indgår som en del af et beskyttet vandløb eller er beliggende i fredskov.

Moser o.lign., ferske enge, heder og overdrev: Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af moser og lignende samt ferske enge, heder og overdrev, når sådanne naturtyper enkeltvis, tilsammen eller i forbindelse med søer og vandløb er større end 2500 m² i sammenhængende areal. Det skal her bemærkes, at hidtidig pleje af arealerne i form af slåning, græsning el.lign. ikke strider mod denne bestemmelse.

Små biotoper, der er mindre end 2500 m² er i øvrigt omfattet af beskyttelsesordningen, hvis de støder op til eller indgår i arealer med andre beskyttede naturtyper, og det samlede areal er 2500 m² eller derover eller *hvis de ligger i fredskov.*

Sten- og jorddiger. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af sten- og jorddiger og lignende.

Beskyttelsen omfatter kun sten- og jorddiger, der i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark (1:25.000) er optegnet på kortbladet for det pågældende område i den senest reviderede udgave forud for den 1. juli 1992.

Naturbeskyttelseslovens bestemmelser om beskyttede naturtyper i relation til forswarets arealer

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet nogle generelle retningslinier for administrationen af beskyttelsesbestemmelserne i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4, set i forhold til forswarets anvendelse af øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. Retningslinierne er gengivet i bilag 5.

Naturbeskyttelseslovens bestemmelser om fortidsminder og deres beskyttelseslinier

Synlige eller tinglyste fortidsminder er fredet i medfør af naturbeskyttelseslovens § 12. Det betyder, at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af fortidsminderne.

På Finderup Øvelsesplads er der som omtalt i kapitel 4.2 ialt 36 fredede fortidsminder: 34 gravhøje og de to digeanlæg Margrethevolden og Paradiset er omfattet. Hertil et dobbeltdige langs Alvejen vest for Mousø, som bør behandles som fredet fortidsminde. De fredede fortidsminder på Finderup Øvelsesplads er beskrevet i et såkaldt fortidsmindekatalog, som er sat ind i denne plan som bilag 6. I kataloget er de fredede fortidsminder forsynet med et såkaldt *fredningsnummer*, som består af to tal: Nummeret på KMS's Målebordsblad (kortværk 1:20.000) som fortidsmindet ligger indenfor, samt et løbenummer indenfor selve målebordsbladet. Det fredede fortidsminde med tilhørende fredningsnummer er desuden vist med grønt på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Ifølge lovens § 13 må der på fortidsminder og inden for en afstand af 2 meter fra disse ikke foretages jordbehandling, gødes eller plantes. Der må heller ikke anvendes metaldetektor. Man bør især være opmærksom på denne paragraf i forbindelse med kraftig terrænpåvirkning som følge af kørsel med bl.a. bæltekøretøjer tæt ved gravhøjene i Lundhøje samt det gamle tørvedige omkring Paradiset.

I lovens § 18 står der herudover, at der ikke må foretages ændring i tilstanden af arealet inden for 100 meter fra fortidsminder, der er beskyttet efter bestemmelserne i §12. Der ikke må ikke etableres hegn, placeres campingvogne og lignende. Forbudet gælder dog ikke for 1) landbrugsmæssig drift bortset fra tilplantning, 2) gentilplantning af skovarealer, der ligger uden for 2-meterzonen, 3) beplantning i eksisterende haver samt 4) sædvanlig hegning på jordbrugsejendomme.

Lovens § 18 administreres af amtet, hos hvem der skal søges og opnås dispensation, hvis man ønsker terrænændringer i 100 meter zonen.

Den generelle beskyttelse af sten- og jorddiger efter § 4 er omtalt ovenfor, men de kan "forfremmes" til fredede fortidsminder. En sådan forfremmelse er sket for de kulturhistorisk set særdeles interessante jorddiger Margrethevold samt diget omkring Paradiset, og bør også gælde for dobbeltdiget vest for Mousø langs med den nordlige del af Alvejen.

Sten- og jorddiger som er udpegede som fredede fortidsminder, er i henhold til kapitel 1 og 3 i bilag til lov om naturbeskyttelse *ikke* omfattet af en 100 meter beskyttelseszone.

Bygge- og beskyttelseslinier

For en række markante landskabselementer fastsætter lovens §§ 15-19 bygge- og beskyttelseslinier. Det gælder strande, søer, åer, skove, fortidsminder og kirker.

Dispensation fra bygge- og beskyttelseslinierne på terrænet gives af amtet, som har udarbejdet et oversigtskort over registrerede bygge- og beskyttelseslinier.

Strandbeskyttelseslinien er ikke relevant på Finderup Øvelsesplads.

Sø- og åbneskyttelseslinien. Indenfor en afstand af 150 m fra søer med en vandflade på mindst 3 ha og for vandløb, der er registreret med en beskyttelseslinie i henhold til tidligere lovgivning, er der forbud mod at placere bebyggelse (bygninger, skure, campingvogne, master m.v.), foretage ændringer i terrænet, beplantning o.lign. Midlertidige terrænændringer som nedgravning af ledninger kræver ikke dispensation, såfremt terrænet straks retableres til

det oprindelige udseende. Vandløb med beskyttelseslinier er vandløb, der 1/9 1983 var offentlige og havde en bundbredde på mindst 2 m.

Skovbyggelinien. Indenfor en afstand af 300 m fra skove er der normalt forbud mod at placere bebyggelse. Denne bestemmelse gælder dog ikke for nye anlæg til egentlige forsvarsformål der placeres indenfor de naturlige rammer af bestående forsvarsanlæg, d.v.s. indenfor øvelsesterrænet.

Fortidsmindebeskyttelseslinien på 100 meter er beskrevet ovenfor.

Kirkebeskyttelseslinien er ikke relevant på Finderup Øvelsesplads.

Offentlighedens adgang til naturen

I forbindelse med spørgsmålet om offentlighedens adgang til naturen på de militære arealer skal der henvises til beretning fra 1974 benævnt "Forsvarets arealer", udarbejdet af Forsvarsministeriet og Ministeriet for kulturelle anliggender. Heraf fremgår bl.a., at det er et almindeligt gældende princip, at der som udgangspunkt er forbud mod civil færdsel på militære skydeterræner og øvelsespladser, og at en åbning af forsvarets arealer i hvert enkelt tilfælde må overvejes nøje.

Skove er ifølge naturbeskyttelsesloven generelle adgangsbestemmelser åbne for færdsel til fods og på cykel samt for ophold. Det gælder dog ifølge loven ikke for skovarealer, der er afmærket som militære anlæg. Adgang sker på eget ansvar. Hunde skal føres i snor. I private skove er adgangsmulighederne indskrænket, således at færdsel til fods kun må ske ad stier og anlagte veje og færdsel på cykel kun ad befæstede stier og anlagte veje, og der er kun adgang fra kl. 7 til solnedgang. I offentlige skove må færdsel ske over det hele og hele døgnet, dog ikke i indhegninger og haver.

Udyrkede arealer er åbne for færdsel til fods og ophold. Hunde skal føres i snor. Til private, udyrkede arealer er der kun adgang fra kl. 7 til solnedgang, og den generelle adgangsbestemmelse gælder ikke for de private arealer, som i deres helhed er forsvarligt hegnede. På offentligt ejede udyrkede arealer er der adgang over det hele og hele døgnet.

8.3 Museumsloven

Arkæologiske anlæg (i Museumsloven benævnt jordfaste fortidsminder), herunder grave, gravpladser, bopladser, ruiner m.v., som ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven, er beskyttet af museumslovens § 26. Loven omfatter også eventuelle fortidsminder, der endnu ikke er registreret, men som f.eks. kommer til syne ved jordarbejder. Loven administreres af Rigsantikvaren ved Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat.

Findes der under jordarbejder fortidsminder, som er beskyttet efter museumsloven, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til Rigsantikvaren. Denne beslutter snarest, om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en undersøgelse. De kendte fortidsminder er registreret i Nationalmuseets sogneregister med et sognebeskrivelsesnummer ("Sb.nr."). Numrene er fortløbende indenfor de enkelte sogne. De enkelte registrerede lokaliteters nøjagtige udstrækning og beliggenhed er ikke altid kendt.

Varetagelse af de arkæologiske interesser sker i et samarbejde mellem Skive Kaserne og Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat, eller Viborg Museum.

Fortidsminder på Finderup Øvelsesplads, som hører under museumsloven og ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven, er også beskrevet i kataloget, som er sat ind i denne plan som bilag 6. Der er fundet i alt 29 punkter af denne type fra Nationalmuseets register - sognebeskrivelsen. De fleste af disse punkter er overpløjede, helt udpløjede og ikke længere erkendbare gravhøje. Resten markerer fund eller bopladser. I kataloget er museumslovsfortidsminderne forsynet med sognebeskrivelsesnummeret, og under beskrivelseskolonnen er sognet angivet. Fortidsminderne med tilhørende sognebeskrivelsesnummer er desuden vist med rødt på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Fredede fortidsminder, som hører under naturbeskyttelsesloven, har - udover deres fredningsnummer - også et gammelt sognebeskrivelsesnummer, men dette anvendes ikke når der findes et fredningsnummer, og er derfor ikke angivet på kortet - kun i kataloget.

Der forventes vedtaget en ny museumslov i 2001.

8.4 Vandløbsloven

Vandløbsloven omfatter alle vandløb, grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande.

Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemningsanlæg m.m.

Vandløb inddeles administrativt i offentlige og private vandløb. De offentlige vandløb er endvidere inddelt i amtsvandløb og kommunevandløb. Amtet er vandløbsmyndighed for amtsvandløb mens kommunen er vandløbsmyndighed for kommune- og private vandløb.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt øvrige forhold ved vandløbet.

For private vandløb kan der fastsættes bestemmelser om vandløbets vedligeholdelse.

Langs naturlige eller i regionplanen højt målsatte vandløb (såvel offentlige som private) og søer er der i medfør af et tillæg til vandløbslovens §69 udlagt beskyttelsesbræmmer i 2m's bredde. Indenfor bræmmen er der forbud mod dyrkning, jordbehandling m.v.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser for alle vandløb, uanset om de er offentlige eller private. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende: Regulering af vandløbets skikkelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer; anlæg af nye vandløb; anlæg af broer, overkørsler eller lignende; anlæg

eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Vandløbsloven angiver en godkendelsesprocedure for ovennævnte ændringer.

8.5 Planloven

Spørgsmålet om lokalplanligt

Ifølge Planlovens § 13, stk. 2 skal der udarbejdes en lokalplan, før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivninger af bebyggelse, og i øvrigt når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse.

Afgørelsen af om der foreligger lokalplanligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. I tvivlstilfælde bør kommunalbestyrelsen vælge at tilvejebringe en lokalplan.

Opførelse af en nærkampsby på et militært terræn i landzone er et eksempel på et anlæg, som normalt vil kræve udarbejdelse af en lokalplan.

Landzonetilladelse

Finderup Øvelsesplads er beliggende i landzone.

I henhold til planlovens § 35 må der i landzone ikke uden tilladelse fra landzonemyndigheden (Viborg Amt) foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Afgørelsen af om zonetilladelse er påkrævet træffes af amtet. På forsvarrets arealer vil etablering eller flytning af permanente, militære anlæg og opstilling af faste terrænpunkter normalt kræve zonelovstilladelse fra amtet. Det er amtet, der træffer afgørelse om, hvorvidt der kræves zonelovstilladelse.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

Regionplanen

Finderup Øvelsesplads er klassificeret som Særligt Beskyttelsesområde

Af Viborg Amts regionplan 2000, retningslinie 20, fremgår det, at Finderup Øvelsesterræn er beliggende i et *særligt beskyttelsesområde*.

Retningslinierne fastslår i øvrigt følgende om disse områder:

Af hensyn til dyre- og plantelivet, miljøtilstanden og befolkningens rekreative interesser skal der fastholdes og udbygges et net af naturområder i amtet. Som grundstammen i dette net fastlægges de på regionplanens kort side 98 og kortbilag 2 viste særlige beskyttelsesområder.

Naturværdierne og de kulturhistoriske og landskabelige værdier i disse områder skal beskyttes. Beskyttelseshensynet skal gå forud for andre interesser.

Indgreb, der ændrer arealer i naturtilstand, må ikke finde sted, medmindre det samlede resultat bliver forbedrede levevilkår for det naturlige dyre- og planteliv, eller forbedrede muligheder for landskabelige oplevelser kan opveje indgrebet. For internationale beskyttelsesområder gælder særlige regler

Anlægsarbejder og byggeri, der indebærer en forringelse af områdernes kulturhistoriske værdi eller oplevelsen af landskabet, må ikke placeres i disse områder, hvis det påvirker forhold, der ligger til grund for områdernes udpegning.

Udyrkede arealer bør ikke opdyrkes. Ekstensivt dyrkede arealer bør ikke inddrages til mere intensiv dyrkning.

De særlige beskyttelsesområder skal optages i kommuneplanerne. Der kan kun lokalplanlægges for arealer inden for de særlige beskyttelsesområder, såfremt resultatet bliver forbedrede levevilkår for det naturlige dyre- og planteliv eller forbedrede muligheder for landskabelige oplevelser.

Den del af øvelsesterrænet, der ligger vest for Mønsted Å er udpeget som EF-habitatområde nr. 37 "Rosborg Sø". Udpegningen er sket p.g.a. tilstedeværelsen af den rødlistede planteart *Gul Stenbræk* (se afsnit herom nedenfor).

Særlige bestemmelser i regionplanen for de militære øvelsesområder

Finderup Øvelsesplads har status som *militære øvelsespladser og anlæg*, hvorfor der i kommune- og lokalplanlægningen ikke må udlægges arealer til støjfølsom anvendelse inden for en afstand af 1 km fra øvelsesterrænet, før det ved undersøgelser er godtgjort, at der ikke er miljømæssige problemer forbundet hermed.

Regionplanens bestemmelser om søer og vandløb

Mønsted Å, der løber igennem skydeterrænet, er målsat som et B1 vandløb, det vil sige gyde- og opvækstvand for laksefisk.

Åstrækningen er i øvrigt reguleret ved kendelse af 26. juli 1967 fra landvæsensnævnet for nævnsområde 85-86. Denne kendelse er fortsat gældende.

Skovrejsning

Øvelsesterrænet er i henhold til regionplanen beliggende i normalområde, d.v.s. hverken i minusområde eller plusområde for skovrejsning. Dette betyder, at der frit kan rejses skov på arealer, der ikke er beskyttet af naturbeskyttelseslovens beskyttelsesbestemmelser.

Områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD-områder)

Øvelsesterrænet ligger i *område med almindelige drikkevandsinteresser*.

Kommuneplaner

To kommunegrænser mødes på Finderup Øvelsesplads. Langt det meste af terrænet hører under Fjends kommune. Kun den lille trekant længst mod syd (arealet syd for Vedhovedvej) samt en del af "Koteletbenet" i det nordøstlige hjørne op mod Ravnstrup By hører under Viborg kommune.

Kommuneplanerne for Fjends og Viborg kommuner rummer ikke bestemmelser af særlig relevans i drifts- og plejeplansammenhæng.

8.6 Skovloven

Skove, der tilhører staten er ifølge skovloven fredskovspligtige. Dette gælder altså også skovarealerne på Finderup Øvelsesplads. Fredskovspligtige arealer skal bruges til skovdrift. Det betyder, at arealerne som hovedregel skal være bevokset med træer, som udgør eller kan blive til sluttet skov af højstammede træer.

Fredskov skal dyrkes efter principperne om god og flersidig skovdrift. Det vil bl.a. sige, at skovene skal dyrkes med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, kulturhistoriske, naturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn samt hensyn til friluftslivet.

Det fremgår endvidere af skovloven, at ydre skovbryn af løvtræer og buske skal bevares, og at søer, vandløb, moser, heder, strandenge eller strandsumpe, ferske enge og overdrev, der hører til fredskov, og som ikke er omfattet af Naturbeskyttelseslovens bestemmelser, - fordi de er mindre end de deri fastsatte størrelsesgrænser -, ikke må dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres. Marker, enge og klitter, der hører til fredskov, er ikke omfattet af reglerne om skovdrift, så længe anvendelsen ikke ændres.

På fredskovspligtigt areal må der ikke opføres bygninger, etableres anlæg eller gennemføres terrænændringer, medmindre det er nødvendigt for skovdriften. Evt. ansøgning herom indgives til det lokale statsskovdistrikt. Varig udnyttelse af et fredskovspligtigt areal til andet end skovbrug kræver ophævelse af fredskovspligten.

I skovlovens formålskapitel er fremhævet, at der i offentligt ejede skove skal lægges særlig vægt på landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn, samt hensyn til friluftslivet.

For Finderup Øvelsesterræn administreres Skovloven under hensyntagen til, at skovområderne anvendes til militære øvelsesformål. Feldborg Statsskovdistrikt er skovlovsmyndighed for skovområderne.

8.7 Fredninger

Fredning af Margrethevolden

Fortidsmindet Margrethevolden på vestsiden af Rosborg sø blev fredet d. 3. august 1951 af fredningsnævnet på foranledning af Danmarks Naturfredningsforening, og stadfæstet d. 4. oktober 1952 af Overfredningsnævnet. Fredningen forhindrer bebyggelse, beplantning, opdyrkning, afgravninger o.l. Fredningen er en "status quo" fredning, og er fastlagt med henblik på at bevare arealet "i dets nuværende tilstand".

Fredningen omfatter Margrethevolden og en bræmme på 20 meter på hver side af volden. Den sydøstlige del af den fredede del af volden ligger i øvelsesterrænets vestlige del (afd. 13 b), mens den nordvestlige del ligger på privat grund. Desuden fredes på samme måde et areal af

20 meters bredde, beliggende mellem Skelhøj og den nord-syd gående vej, der ligger øst for højen.

På øvelsespladsens del af det fredede areal er det tilladt at etablere et brandbælte på de yderste 10 meter af bræmmen langs volden.

Der har siden fredningsdeklarationens udsendelse i 1951 ikke været ansøgninger om dispensationer fra fredningsbestemmelserne overfor Fredningsnævnet.

8.8 Udpegning som EF-habitatområde

Som omtalt under kapitel 4.6 er den vestlige del af Finderup Øvelsesplads (vest for Mønsted Å), ialt 74 ha, i 1998 foreløbigt udpeget som det danske EF-habitatområde nr. 37, i henhold til EU's habitatdirektiv, og i medfør af Miljø- og Energiministeriets bekendtgørelse nr. 782 af 1. november 1998 om afgrænsning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder udpeget som EF-Habitat. Udpegningsgrundlaget er forekomst af den rødlistede planteart Gul Stenbræk, som er en truet planteart i hele Europa.

Med udpegningen er området hermed en del af et sammenhængende netværk af naturbeskyttelsesområder kaldet Natura 2000, der skal sikre en gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter som er særligt truede, sårbare, sjældne eller beskyttelseskrævende i øvrigt på europæisk plan.

Beskrivelsen af Gul Stenbræks forekomst og voksestedets plejetilstand og drift i de særlige "Paludella-væld" ved Rosborg Sø er beskrevet under floraafsnittet, kapitel 4.6 i nærværende plan, specielt under "Vådområdenes flora". Det konkluderes bl.a. her, at bestanden er stabil, om end svingende, og at der ikke er noget aktuelt plejeb behov på lokaliteten.

Beskyttelsesbestemmelser

EF-habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter) fastsætter bestemmelser for administrationen af habitatområderne. Disse bestemmelser er direkte bindende for myndighederne. Statslige myndigheder er direkte forpligtet af direktiverne på de områder, hvor myndighederne er tillagt kompetence efter national lovgivning. Tilsvarende gælder i de tilfælde, hvor statslige myndigheder har ejerbeføjelser på arealer, som er udpeget som internationalt naturbeskyttelsesområde. Statslige myndigheder er således i sager om disse områder forpligtet til at varetage de naturbeskyttelseshensyn som direktiverne tilsiger.

Områderne skal administreres, så der ikke sker forringelser af områdets naturtyper og levestederne for arterne, eller væsentlige forstyrrelser af de arter, området er udpeget for. Derudover påhviler der en forpligtelse til på længere sigt at opretholde eller genoprette en

gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter området er udpeget for. Planens drifts- og plejeforskrifter skal medvirke til at sikre dette.

De beskyttelseshensyn der skal varetages i de internationale naturbeskyttelsesområder er i almindelighed opfyldt gennem den eksisterende lovgivning vedrørende miljø, natur, planlægning m.v.. Eksisterende lovlig anvendelse eller udnyttelse og aktiviteter som jagt og færdsel m.m. kan derfor som udgangspunkt fortsætte uændret.

Bekendtgørelsen om de internationale naturbeskyttelsesområder fastsætter bindende retningslinier for amternes og kommunernes administration af områderne. Tiltag der forudsættes gennemført efter planen og som er omfattet af bestemmelserne i denne bekendtgørelse skal således kunne godkendes af de relevante myndigheder.

FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER

9 Forsvarets fremtidige ønsker til anvendelse af terrænet

Prinsens Livregiment har i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende drift- og plejeplan beskrevet de fremtidige ønsker for anvendelsen af Finderup Øvelsesplads frem til udgangen af år 2014.

9.1 Overordnede ønsker til drifts- og plejeplanen

Nærværende drifts- og plejeplan iværksættes fra start af år 2000 med forventet gennemførelse over en 15 års periode, således at intentionerne i planen vil kunne gennemføres praktisk og økonomisk under fortsat hensyn til, at **det primære formål er uddannelse af forsvarets personel på alle niveauer.**

Forsvarets samlede strategi for øvelsesterrænerne er et samspil mellem miljø- og naturansvar og en optimal anvendelse til militære formål.

Det er desuden hensigten at fortsætte samarbejdet og udbygge relationerne til civile interessegrupper og i den udstrækning de militære aktiviteter og de generelle naturhensyn tillader det, stille faciliteter til rådighed for civile aktiviteter. Specielt ønskes samarbejdet med naturvejledere i området, jagtforeninger samt børne- og ungdomsorganisationer udbygget. Overordnet mål er i samarbejdet med disse interessegrupper at støtte arbejdet med at øge naturforståelsen specielt blandt børn og unge.

Det forudses, at terrænet i fremtiden vil blive anvendt mere intensivt til militær øvelses- og uddannelsesaktivitet. Militær øvelsesvirksomhed vil i større udstrækning end nu blive henlagt fra civilt terræn til militære øvelsesområder. Dette stiller større krav til uddannelsesfaciliteter og en fordeling af belastningen. Af terræn- og naturhensyn skal det tilstræbes at fordele aktiviteterne i hele terrænet.

Disse øgede krav søges tilgodeset ved varieret anvendelse af flere fremrykningsakser i terrænet. I egnet terræn skal mulighederne for opnåelse af gode observationsforhold og stillingsindtagelser forbedres. Terræn til uddannelse af enkeltmand og mindre enheder identificeres og indrettes til de enkelte kampformer.

Der bør etableres skovkampbaner og forbedrede bykampfaciliteter. Muligheden for at anvende terrænet i tværgående retning ønskes forbedret ved at skabe større overskuelighed. Dette søges opnået ved sløjfning af de nord- sydgående hvidgranshegn samt regulering af specielt gyvelbeplantning. Hvidgrans-hegnene erstattes af færre og bredere løvlæhegn. Sådanne tiltag vil forbedre muligheden for gennemførelse af primært afsiddede gruppedelingsøvelser.

9.2. Nuværende og fremtidige brugere.

Enheder fra alle værn i det militære forsvar forudsættes fremtidigt i større udstrækning end nu at ville anvende terrænet. Hensynet til det civile samfund vurderes at nødvendiggøre dette. Ønskerne fra civile foreninger forventes at ville stige i takt med et øget behov for fritidsaktiviteter. Der forudses uændrede muligheder for fortsat passiv brug af terrænet af naturforeninger som ornitologer, botanikere og vandreforeninger samt naturoplevelsesarrangementer. Ridning og orienteringsløb forudsættes at kunne foregå i et omfang som kendt i dag. Den aktive brug af terrænet i form af terrænkørsel med motorcykler og hjulkøretøjer vil ligeledes fortsat være mulig i et omfang som kendt i dag. Disse aktiviteter kan medføre uhensigtsmæssigt slid på terrænet og forstyrrelser af dyrelivet. Der skal derfor i hvert enkelt tilfælde meddeles konkrete rammer, gennemføres kontrol af forløbet samt efter arrangementernes afslutning afholdes en afleveringsforretning, hvor udbedringer af evt. skader registreres og foranstaltes udbedret.

9.3. Konkrete ønsker for den fremtidige militære anvendelse.

Fremrykkeakser.

Til brug for fremrykninger i såvel nord- som sydgående retning ønskes der etableret en østlig akse over "Femstjernen", "Brune Bakke", gennem Finderup Plantage, gennem østlige del af Langskovdal, Haldager Skov, nord om "Paradiset" og terminerende i området øst for "Øde Gård". Sammen med øvrige akser forbedres specielt muligheden for fremrykning ad flere akser mod mål i såvel terrænets sydlige som nordlige del. Etablering af aksen nødvendiggør regulering i bevoksning og træfældning til spor diagonalt gennem Haldager Skov samt fældning af hvidgranhegn i Haldager for at opnå observation mod terrænets sydlige del. Regulering af spor og veje ved "Paradiset" gennemføres for at beskytte dette fredede område.

Langskovdal.

Langskovdal udgør en hindrelinie i fremrykninger på langs af terrænet. Generelt gennemføres passager ved fremsendelse af afsiddet infanteri til sikring. Langskovdal er ligeledes egnet som udgangsområde for afsiddede bevægelser. Observationsmulighederne på tværs af dalen ønskes generelt forbedret gennem regulering i beplantningerne. Der ønskes muligheder for indsigt med terrænafsnit på modsat side af dalen i såvel nord- som sydgående retning. Dette vurderes at forbedre de taktiske muligheder for at anvende dalen som såvel hindre- som faselinie. I langsgående retning ønskes ligeledes større overskuelighed gennem regulering i bevoksningen i bunden af dalen. Herved vurderes mulighederne for afsiddet fremrykning at kunne forbedres væsentligt.

Haldager Skov og terrænet vest herfor.

Mulighederne for observation fra terrænet vest for Haldager Skov mod syd er generelt hæmmet af flaskehalsen mellem Haldager Skov og terrænets vestlige begrænsning. Haldager Skov ønskes kraftigt reduceret i omfang, så nuværende sammenhængende monokultur afløses af 3-4 løvtræsgrupper. Herved opnås observation, så der eksempelvis fra terrænet vest for Haldager Skov kan etableres stillinger til støtte for angreb mod terrænets sydlige del fra midteraksen og den forbedrede østlige akse.

Bøgebjerg.

Terrænområdet omkring Bøgebjerg og terrænet vest herfor vurderes fortsat i stor udstrækning at skulle anvendes som kampstilling for underafdelingsstørrelse. Skoven på Bøgebjerg ønskes underplantet og udvidet mod øst for at give bedre underbringelsesmuligheder bag kampstillingerne. Udstrakt graveaktivitet må forudsættes fortsat nødvendig. Fast etablerede kampstillinger bør overvejes.

Vedhoved Skov.

Skoven ønskes bibeholdt som sammenhængende skovområde anvendt som beredskabsområde, udgangsområde, samvirkeøvelser, infanteri/kampvogne og skovkampområde (terrænets østlige del).

Vesterhøj.

I Vesterhøj-området i nordkanten af terrænet ønskes bevoksningen reduceret og kampstillinger for primært kampvogne etableret. Infanteri og panserværn opnår herved forbedrede stillingsmuligheder.

Rydning eller erstatning af levende hegn

Syd for Touby fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 400 m 8 rækker læhegn i T-form.

Øst-nordøst for Langskovhus fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 600 m 8 rækker og 300 m 6 rækker hegn.

3 hvidgranhegn à ca. 400 m fældes i området nord for Ødegård. Og umiddelbart vest for Paradiset fældes et bælte lærketræer.

Ved "Sandkassen" vest for Krogsgårde fældes et hvidgranhegn. Det erstattes med 300 m 10 rækker læhegn.

Nord for Vesterhøj op mod hovedvejen fældes et øst-vestgående 300 m hvidgranhegn. Løvhegn reguleres/tyndes.

Øst for Gule Gård erstattes eksisterende hegn med 300 m 6 rækker hegn.

Miniskydebane på østlige bred af Rosborg.

Behovet for den midlertidigt etablerede miniskydebane er ikke mere til stede, idet simulationsudstyr i snarlig fremtid tilgår. Af naturhensyn og for at begrænse færdsel med bæltekøretøjer i det følsomme område ønskes banen sløjfet og området reetableret med lyngbevoksning.

Skovkampbaner i Finderup Plantage (terrænets østlige del).

I samarbejde med Hærens Kampskole ønskes faste skovkampbaner for enheder af gruppe- og delingsstørrelse etableret. Etableringen stiller krav til skovplanen, så der gennemføres en nænsom successiv udtynding i bestående højskov og efterfølgende underplantning, der støtter kampbanernes taktiske indhold.

Tovby.

I samarbejde med Hærens Kampskole ønskes Tovbys faciliteter til uddannelse i bykamp forbedret. Det vurderes nødvendigt at gennemføre en omfattende renovering og forbedring af

eksisterende bygninger samt opførelse af et nyt nærkampus samt etablering af faste veje og fortove i byen.

Gravning.

Det fortsatte behov for gravning med maskiner ønskes tilgodeset ved fortsat at anvende graveområdet i "koteletbenets" østlige del til uddannelse af maskinførere. Det forudsættes, at gravearbejder i terrænet generelt fortsat tillades.

Færdsel og bæltepor.

En forbedring af hjulkøretøjsspor og -veje samt regulering i antallet af bæltepor planlægges. Færdsel i fredede områder og nær følsomme områder som moser og vandhuller forudsættes reguleret.

Området vest for Mønsted Å/Rosborg forudsættes fortsat anvendt som lukket kørebane for hjulkøretøjer og pansret mandskabsvogn. Forbud mod kørsel med kampvogne opretholdes.

9.4. Ønsker til kortmateriale over øvelsespladsen.

Ud fra de af Skov- og Naturstyrelsen udarbejdede grundmaterialer ønskes udarbejdet A3 øvelseskort med følgende grundlæggende krav:

- Koordinatsystem korresponderende med 2 cm kort,
- vej- og bælteporssystem i overskuelig form,
- markering af lukkede områder,
- markering af faste uddannelsesfaciliteter,
- benævnelser på gårde, veje, skove, høje og områder i overskuelig form med historiske benævnelser anvendt og
- overskuelige kote- og højdekurvemarkering og farver der understøtter de forskellige terræn og bevoksningstyper.

9.5 Terræn-renovering og naturpleje

Forsvaret ønsker, at der i drifts- og plejeplanen lægges vægt på den bevaringsværdige del af fredede områder, (vandhuller, vådområder, gravhøje og hedearealer), idet øvrige forhold indpasses i samarbejde med den skov- og beplantningsplan, der er under Hedeselskabet og Bygningstjenesten, som omhandler alm. skovdrift og genplantning af blandingskov.

Et område, som jfr. de hidtidige møder med Skov- og Naturstyrelsen, vil have en høj prioritet, vil være de følsomme områder omkring vandløb, søer, moser og øvrige bevaringsværdige arealer, herunder hedeområder. Desuden forudsættes den løbende terrænpleje fortsat. Terrænplejen omfatter især pleje af veje, bygninger, uddannelsesfaciliteter, lyng-områder og regulering af selvsåede træer og buske.

Initialprojekter og efterfølgende vedligeholdende pleje

Ved planens begyndelse er der en række opgaver, der umiddelbart skal iværksættes og snarest være tilendebragt. Disse initialprojekter vurderes at være forudsætningen for plejen i den resterende del af projektperioden.

Gyvel- og lupinbekæmpelse

Hele området er stærkt lidende af udgået og nysprunget gyvel og lupin. Gyvel og lupin er stærk generende for gennemførelsen af uddannelsesaktiviteter og skæmmer i øvrigt terrænet. Umiddelbart vurderes det, at der er behov for knusning af op til 200 ha. Som initialprojekt bør der iværksættes knusning for ca. 400.000 kr. For at knusningen over længere sigt kan have en effekt, skal der herefter årligt vedligeholdes/reguleres for skønsmæssigt min. 100.000 kr.

I år 2000 - 2003 anvendes de ca. 400.000 kr. Derefter skønnes det, at der vil være behov for at bruge 100.000 kr. årligt (maskinkraft) samt at der medgår $\frac{3}{4}$ årsværk (ÅV).

Pleje af vandhuller og hededamme

Initialprojekt: Rydning af vegetation, fjernelse af jordvolde. Dette skønnes at ville andrage 1. – 2. år (prioritet 1) vurderes initialomkostningerne at andrage 100.000 kr. (Maskintimer).

Vedligeholdelse årligt vil skønsmæssigt andrage 25.000 kr. (Afmærkning, pæle, m.v.) samt $\frac{1}{4}$ ÅV.

Rydning af selvsåede træer og buske primært i lyngarealer.

Rydningen skal først og fremmest foretages i de mest værdifulde og/eller mest tilgroningstruede områder: Lundhøje, Bøgehøje, Bøgebjerg, Pel Bakke, Langager, Rosborg, området syd for Ødegård og Brunebakke partiet.

Omkostningerne hertil vurderes at andrage 25.000 kr. årligt (diverse maskinkraft) samt ét ÅV.

Udbedring af gravhøje og sløjfning af spor og stillinger

Behovet er mest påtrængende på Lundhøje, Brune Bakke og Bøgebjerg partiet.

Initialprojektet skønnes at ville andrage ca. 150 maskintimer svarende til 75.000 kr.

Årligt herefter skønnes udgiften at andrage forbrug af $\frac{1}{4}$ ÅV med eksisterende maskiner til vedligeholdene pleje .

Vej- og sporvedligeholdelse.

Initialprojekter:

600 m hjulkøretøjsvej i østlig akse syd for Haldager er totalt sammenkørt med parallelt bæltepor. Hjulkøretøjsvejen skal renoveres for ca. 250.000 kr. Betydelige mængder fyld er nødvendigt. Der skal etableres sporadskillelse i form af stendige e.lign.

Sporflytning ved Paradiset. Der skal etableres nyt bæltepor og parallel hjulkøretøjsspor. 125.000 kr.

Etablering af nye vejoverkørsler ved Krogsgårde og JHQ North East (ved "femstjernen"), 170.000 kr. samt udbedring af landfæster ved "jernbroen" over Mønsted Å, 100.000 kr.

Årlig vedligeholdelse af veje og spor:

Skrabning af hjulspor.

Fyld i hjulspor og bæltepor

Udbedringer af adskillelser mellem sportyper (diger og pæle)

Anslået årlig udgift 50.000 kr. (diverse fyld) samt ét ÅV. Behov for ekstern entreprenør (civil og/eller ingeniørenheder) må forudses.

Dæmning "Vest":

Dæmning "Vest" syd for Holtegård ønskes forbedret ved særskilt projekt. Kraftige kildevæld i skråningerne medfører underminering og nedskyldning af sand til bunden af Langskovdal. I perioder er dæmningen impassabel for terrængående hjulkøretøjer. Forsøg på passage forværrer skadevirkningerne.

Umiddelbart skal dæmningens sider stabiliseres, vand fra kildevæld ovenfor ledes bort og køreunderlaget stabiliseres.

Vedligeholdelse af bygninger og kulisser.

Incl. Krogsgårde, Granhøjgård, Touby, HGR-bane, FFHB og tilsvarende.

1. – 2. år initialt 250.000 kr., derefter 100.000 kr./år., samt ét ÅV.

Derudover ønskes som særlige projekter at der opføres et antal "primitive" kulisser i terrænet til brug for stedfæstelse (f.eks. "Ødegaard", "Ll. Engkrog" m. fl.)

Vedligeholdelse af grøfter og vandløb.

Årlig udgift ca. 30.000 kr.

Nuværende maskinkapacitet

Traktor "John Deer", traktor IH 844 S, simpel vejskraber, påhængsvogn 7 t., jordbor til traktor, harve, plov, såmaskine, tallerkenharve, kost til traktor, sneplov, slamsuger.

Behov for maskinel til gennemførelse af planens plejeforskrifter

Større traktor

Gyvelknuser (alternativt at knusning finder sted ved ekstern entreprenør)

Grønthøster til lyng/lupin og lignende.

Ny bomfort

Rendegraver "Hydrema" (evt. fast tildeling fra O-norm)

Hjuldozer (i perioder)

Vejhøvl

Nuværende personelressourcer

2 ÅV, incl. vartning/daglig vedligeholdelse af garageområde Krogsgårde.

Behov for personeltilførsel til gennemførelse af planens plejeforskrifter

2 ¼ ÅV

9.6 Driften af skov og levende hegn

Det er forswarets opfattelse, at der er for meget skov på Finderup Øvelsesplads, set i forhold til kravene til terrænet som øvelsesområde. Der ønskes derfor dispensation fra fredskovbestemmelserne i Skovloven til at fjerne noget af denne skov. Skoven bør passes til, så den egner sig bedre til øvelser. Der ønskes f.eks. flere lysninger inde i skoven til bivuakering, ophold m.v., og der er som nævnt også et behov for åbning til et antal fremrykningsakser.

Derudover er man ikke tilfreds med den nuværende skovtype. Der er tale om en kedelig nåleskov, som er ensartet, tæt og mørk. Denne type skov er ikke velegnet til øvelser. Man er endvidere utilfreds med den juletræsplantning der tidligere er sket i østenden af Koteletbenet - en foranstaltning som man ikke har haft indflydelse på, og som er helt irrelevant på et militært øvelsesterræn.

Både ud fra en øvelsesmæssig og naturmæssig betragtning ønsker regimentet, at der i stedet sker en konvertering til løvskov på øvelsespladsen, og at skoven herefter antager naturskovspræg uden forstlig drift. Dette bør ske så hurtigt som muligt.

Skovdriften vil fortsat ske under ledelse af Bygningstjenesten og Hedeselskabet. Der foreligger prioriterede handlingsplaner for 1999, som er koordineret med PLR, omkring udtynding, genplantning, etablering af punktplantning i underskov samt rydninger i enkelte skovparter efter Hedeselskabets anvisninger. Der tilstræbes en udbygning af blandingsskov, således at den nuværende 30 - 40 årige nålehøjsskov efterhånden antager en mindre dominerende plads på terrænet.

Der foretages løbende rydninger på fredede områder (gravhøje, Paradiset, lyngarealer o.l.) ved fjernelse af selvsåede vækster.

Der foretages grundlæggende ikke samlet plantning af nåletræskulturer i forbindelse med etablering af gennembrudsakser, skovrydning m.v., lige som der ikke bør foretages regelrette beplantninger af arealer, men hele tiden tilpasse indsatsen til terrænerne anvendelighed samt naturbeskyttelse for planter og dyr.

Mulighederne omkring ændring af fredskovspligten undersøges, bl.a. i forbindelse med større terrænmuligheder i åbne områder uden genplantningsforpligtigelse.

Skovdriften omfatter drift af etablerede skovområder samt etablering af nye skovparceller. Skovdriften forudsættes fortsat gennemført af Forsvarets Bygningstjeneste med Hedesel-

skabet som entreprenør. I driftsperioden (15 år) forudses en stor del af nuværende skov at blive hugstmoden. Der skal i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen laves plan for etablering af erstatningsskov.

9.7 Prioritering af og ressourcer til gennemførelsen af drifts- og plejeplanen

Drift- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads er udarbejdet i samarbejde mellem Skov- og Naturstyrelsen og Prinsens Livregiment. Den endelige plan godkendes af Hærens Operative Kommando, der gennem indgåelse af aftalen forpligter sig til at skabe sammenhæng mellem tildeling af ressourcer og planens indhold. Prinsens Livregiment har ansvaret for planens praktiske udførelse, herunder regulering af den militære aktivitet, tilsyn med terrænets brug, terrænvedligeholdelse og – pleje samt koordination med Forsvarets Bygningstjeneste vedrørende skovdrift.

10 Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af natur- og kulturværdier

Skov- og Naturstyrelsen har i forbindelse med udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan følgende forslag til beskyttelse og forbedring af terrænets naturværdier.

10.1 Forslag til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Det er Skov- og Naturstyrelsens ønske at fastholde og forbedre Finderup Øvelsesplads som et af forsvarets mest varierede og naturskønne terræner. Landskabsværdier i form af store hede- og overdrevspartier, skræntformationer samt enge og vådområder søges bibeholdt i naturtilstand, uden gødskning, sprøjtning eller dyrkning. Der ønskes endvidere gennemført en pleje- og genopretningsplan for vådområderne på terrænet, herunder genskabelse af den gamle Rosborg Sø, hvis det lader sig gøre. Heder og overdrev ønskes friholdt mod tilgroning eller nedslidning gennem en fastlagt plejeplan.

Store dele af skoven vil i løbet af den kommende planperiode være hugstmoden. Det er ønsket, at der frem for renafdrift og nyplantning sker en gradvis skovforyngelse baseret på skærmstilling, underplantning og selvforyngelse. Herved bibeholdes det nuværende skovbillede nogenlunde, og på lang sigt opnås en stabil, fleretageret blandskov hovedsageligt baseret på eg og skovfyr, med et stort naturindhold. Det er også ønsket at sikre de kulturhistoriske værdier der findes på terrænet mod enhver skade i forbindelse med forsvarets øvelsesaktivitet.

Det er endvidere Skov- og Naturstyrelsens hensigt at sikre, at der med planen leves op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv.

Den særlige indsats for disse værdier skal ske under respekt for områdets anvendelse til øvelsesaktiviteter. Udgangspunktet for aktiviteterne bør dog være, at der ikke sker yderligere nedslidning af området, idet også den militære brugsværdi er stærkt afhængig af områdets naturmæssige bæreevne. Derfor bør der fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes.

10.2 Forslag til pleje af de åbne arealer, krat og levende hegn

Pleje af hede og overdrev

Af hensyn til bevarelsen af naturtyperne heder og overdrev ønskes der foretaget rydning af selvsået opvækst af især gyvel, bjergfyr, skovfyr og anden uønsket opvækst.

På gravhøjsområderne Lundhøje og Bøgehøje ønskes foretaget rydning af opvækst af bjergfyr og skovfyr.

Den optimale pleje af heden er pletvis afbrænding, hvis muligt, ellers slåning eller bortskæring. Pleje bør ske efter en turnusplan.

Enkelte hedepartier er truet af nedslidning på grund af bæltekørsel, bl.a. gravhøjpartiet Lundhøje. Her ønskes sliddet begrænset gennem nedlæggelse af bæltepor, samt udlægning af enkelte, faste bæltepor gennem området.

Undladelse af gødskning og sprøjtning

Ifølge Forsvarskommandoen gives der kun dispensation til brug af pesticider på militære arealer hvis det sikkerhedsmæssigt er påkrævet og kun såfremt alternative renholdelsesmetoder ikke findes anvendelige. Det vurderes, at der ikke er sådanne særlige behov på Finderup Øvelsesplads, og der bør derfor fortsat ikke anvendes pesticider.

Af hensyn til sårbare naturtyper, flora, fauna samt habitatområdeudpegnings, bør der fortsat heller ikke gødes på Finderup Øvelsesplads.

Pleje af skrænter ned til Rosborg Sø

Generel fritlægning af skrænter ned til Rosborg Sø for dominerende/slørende bevoksning (specielt nåletræ) - d.v.s. rydning/tynding af bevoksning. Fortsat græsning på vestsiden. Enebær bevares.

Bekæmpelse af lupiner og gyvel

Den intensive gyvelbekæmpelse bør fortsætte, og der bør fremover også bekæmpes lupiner.

Ophør med vildtagre

Det foreslås, at der sker ophør med vildtagre efter år 1999. Det vurderes, at de næppe har væsentlig betydning for vildtet, samt kan medføre spredning af eksotiske planter. Eventuelle vildtplejeressourcer bør i stedet anvendes til generel terrænpleje (slåning, afbrænding) samt udlægning af foder samt blotlægning af lyng i perioder med snedække.

Rydning af krat og levende hegn

Der fastlægges en plan for hvilke levende hegn og bevoksninger der skal blive, og hvilke der er udtjente eller uhensigtsmæssige, og derfor skal ryddes/udskiftes. Af landskabelige årsager vil det være hensigtsmæssigt at rydde en del af de eksisterende hvidgranhegn samt enkelte krat - bl.a. ønskes foretaget diskret rydning af opvækst i bunden af Langskovdal.

10.3 Forslag til genskabelse af Rosborg Sø

Det foreslås, at den oprindelige Rosborg Sø genskabes ved etablering af stryg ved det gamle vadested syd for hovedvej 16, hvor Alvejen krydsede Mønsted Å. Om muligt søges vandstanden hævet op til 1,5 meter. Mønsted Å ledes fra udspringet ind gennem den gamle sø, og det nuværende dige langs østkanten sløjfes. Genskabelse af den gamle sø vil bremse den nuværende udtørring og tilgroning med pilekrat. Der skabes langt bedre levemuligheder for vandfugle- og dyr, vandplanter, vandinsekter m.v. Vandkvaliteten i Mønsted Å vurderes at blive betragteligt forbedret, da søen med sin hængesæk vil have stor selvrensende effekt

på vandløbet. Bl.a. vil okkerproblemer blive bremset. Væld med Gul Stenbræk oppe på skrænterne på vestsiden vil ikke blive berørt af genskabelsen af den gamle vandstand.

Ikke kun naturmæssigt, men også landskabeligt, vil genskabelse af Rosborg Sø være en stor gevinst. Projektet bør foreslås overfor Viborg Amt som et naturgenopretningsprojekt, hvor amtet opfordres til at deltage. Projektet vil kræve en vurdering af virkning på miljøet (VVM-redegørelse).

10.4 Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet

Skov- og Naturstyrelsen ønsker at friholde alle terrænets vådområder (moser, enge, søer og vandløb) for øvelsesaktiviteter, bortset fra gennemgående færdsel til fods.

Særligt udsatte vandhuller beskyttes mod kørsel for tæt på bredden gennem udlægning af 2-5 meter bufferzoner med sammenhængende vegetation, og markering heraf med pæle.

Bestemmelsen om generel friholdelse af området vest for Alvejen for kørsel (d.v.s. Rosborg Sø området med skrænter, feltforhindringsbane, Dybedam m.v.), bortset fra hidtidige, lejlighedsvis træning af natkørsel på Sløjfen, ønskes fastholdt. Dette for at mindske slid og forstyrrelser i den naturmæssigt set mest værdifulde del af terrænet. Det samme gælder udvalgte, stejle skræntpartier i Langskov Dal, som er særligt sårbare over for slid fra køretøjer.

Fortidsminder ønskes helt friholdt for alle typer øvelsesaktiviteter.

Vadning og bjergning med køretøjer skal stadig kun foregå i det nordøstlige hjørne af Bjerremose.

10.5 Forslag til ændringer af de militære anlæg

- Flytning af maskinkanonbane væk fra placeringen på østskrænten af Rosborg Ådal.
- Lukning af udvalgte bæltepor igennem sårbare områder (skrænter, vådområder, fortidsminder), og etablering af tvangsspor (Langskovdal, Lundhøje m.fl.).

10.6 Forslag til pleje og beskyttelse af fortidsminder

Generel pleje

Al kørsel og enhver form for gravning, herunder skyttehuller for enkeltmand, på gravhøje og andre fortidsminder er naturligvis strengt forbudt.

Af hensyn til fortidsmindernes ve og vel er det ønskeligt, at fortidsminderne ligger hen med en solid overflade af græs eller lyng, og uden slørende opvækst.

Gamle træer på fortidsminderne er ikke i sig selv uønsket, men for at forebygge stormfaldsskader anbefales det, at de tages bort.

Afmærkning af fortidsminderne

Fortidsminderne i et militært øvelsesområde bør - hvad de da også i stor udstrækning er - være afmærkede med pæle.

Fredede fortidsminder har en 2 meter fredningszone omkring sig, og pælene skal derfor holdes mindst 2 meter fra gravhøjenes fod. 4 pæle omkring er som regel ikke nok. Alt efter højens størrelse bør der anvendes 6 eller flere, for at angive en cirkel om højen.

Enten skal hver høj afmærkes, eller en hel højgruppe kan afmærkes under et.

Restaurering (kontra pleje)

Det er vigtigt at bemærke, at "pleje af fortidsminder" betyder *pleje af vegetationen på fortidsmindet*. Og det kan forsvaret selv udføre.

Restaurering er en indgriben i selve fortidsmindet, og det er et tiltag som kun Skov- og Naturstyrelsens Kulturhistoriske Kontor har kompetancen til at iværksætte. Skov- og Naturstyrelsen er villig til, og indstillet på, når og hvis Prinsens Livregiment er interesseret, at gennemgå samtlige fortidsminder og aftale istandsættelse/restaurering af øvelsesområdets fortidsminder.

Konkrete restaurerings- og plejeforslag

Konkrete pleje- og restaureringsforslag fremgår af kataloget i bilag 6.

Kataloget viser, at 18 af de 34 gravhøje vurderes som velplejede eller acceptabelt plejede. 10 høje eller flere trænger til lidt mere og bedre pleje. 9 høje mangler helt afmærkning. 22 høje har afmærkning, men den skal rettes til. Evt. står pælene for tæt på, eller afmærkningen bør suppleres.

21 gravhøje bør restaureres mere eller mindre.

Eksempler på konkrete plejeforslag

- Fritlægning af heden omkring gravhøjen Skelhøj, d.v.s. fjernelse af skov
- Lukning af bæltepor omkring gravhøjskomplekset Lundhøje.
- Øvelsesforbud på Bøgehøje, Femhøje og andre "fredede områder" (fortidsminder), i henhold til gældende "Blivende bestemmelser", fastholdes.
- Afspærring omkring Paradiset for bælte kørsel.
- Restaurering af ødelagte partier af tørvediget omkring paradiset, i samarbejde med Kulturhistorisk kontor.
- Fritlægning og pleje af gravhøje og Margrethevolden, i henhold til bilag 6
- Markering af fortidsminder med pæle de steder hvor det ikke allerede er sket, jf. kataloget i bilag 6.

10.7 Forslag til retningslinier for offentlighedens adgang

Det vurderes, at de nuværende retningslinier er imødekommende overfor offentligheden i videst mulig omfang, og derfor bør fortsætte.

Skov- og Naturstyrelsen er dog af den opfattelse, at motorklubarrangementer på Finderup øvelsesplads er meget belastende. Der tænkes her navnlig på 4-hjulstrækkere, motocross og lignende. Aktiviteterne medfører et kraftigt slid på terrænet, da det som regel foregår på stærkt skrånende partier.

10.8 Forslag til genopretning og beskyttelse af vådområder

Det foreslås, at målsætningen for vådområderne bør være

- at beskytte vandhuller mod tilmudring og ødelæggelse af kanter og kantvegetation på grund af for tæt kørsel herpå med bæltekøretøjer. Dette kan ske gennem udlægning af bufferzoner med vegetation, samt på udsatte steder med bæltepor ved afmærkning med pæle.
- som princip så vidt muligt at genskabe de oprindelige hydrologiske tilstande på forsvarets egne arealer, med mindre det vurderes, at det skaber problemer for den militære benyttelse. D.v.s. undersøgelse af grøfter og dræn, med henblik på vurdering af lukning eller etablering af stem for at genskabe moser og vådområder.
- at pleje eller genoprette søer og vandhuller gennem en detaljeret plan. Først og fremmest ved lukning eventuelle dræn. Derudover rydning af opvækst, og evt. oprensning.

Vådområder på terrænet er naturmæssigt set meget vigtige på grund af deres særlige betydning som habitater for plante- og dyrelivet, ikke mindst vandfugle, insekter og padder.

Vådområderne skønnes generelt at være en truet naturtype på øvelsespladsen. Mange af søerne og vandhullerne er lavvandede, og truet af udtørring eller tilgroning. Den væsentligste trussel skønnes imidlertid at være, at der køres alt for tæt på vådområderne med bæltekøretøjer, således at der sker en tilmudring af vandet, og randvegetationen ødelægges. Derfor foreslås det, at der iværksættes en samlet bevarings- og genopretningsplan for alle vådområderne, som beskrives i det følgende.

Generelle retningslinier for oprensning og pleje af vandhuller

Det tilstræbes, at vandhullerne på øvelsespladsen bliver soleksponerede og lavvandede. Herved opnår de en høj vandtemperatur, men de må dog samtidig ikke være så lavvandede, at de tørrer ud om sommeren.

Retablering og pleje med henblik på denne tilstand vil gøre vandhullerne optimale som yngledamme for specielt padder, som er en truet dyregruppe.

Først og fremmest blokeres fungerende dræn og grøfter, der fører vand bort fra vandhullet. Vandstanden i vådområdet kan herefter styres, såfremt der er behov herfor, ved at etablere et overløb eller et stem, som leder vandet væk gennem det fraførende drænrør eller løber over

stemmet i grøften når vandspejlet når op over det fastlagte niveau. Såfremt dette ikke medfører et permanent vandspejl bør der foretages en supplerende oprensning af vandhullet.

Oprrensningen sker bedst ved at 20-50 cm af bundlaget graves af så det sikres, at der står vand i dammen sommeren over. Det tilsigtes at opnå en vintervandstand på mellem 80 og 120 cm's dybde. Det er vigtigt, at der ved opgravningen etableres svagt skrånende bredder ud til maksimumsdybden for at opnå maksimale vandtemperaturer til de varmekrævende paddearter.

Den opgravede jord trækkes ud over de nærliggende arealer, så den ikke virker skæmmende.

Rundt om dammene oprettes der en bufferzone for opvækst af urter. Zonen bør optimalt være mindst 5 meter, men kan afpasses efter forholdene ved det enkelte vandhul.

Generelt skal bredzonen omkring alle vandhuller plejes, således at vegetationen holdes som lav urtevegetation. Buske fjernes. Dette kan ske maskinelt, og bør foregå efter 20. juli

Der må ikke udsættes fisk, krebs og gæs/ænder i vandhullerne, og der må ligeledes ikke fodres i/ved dem.

Viborg Amts forvaltning for Miljø og Teknik er kontakt-, rådgivnings- og godkendelsesmyndighed i forbindelse med genopretningsplanen for vådområderne.

Generelle retningslinier for friholdelse af vådområder for øvelsesaktiviteter

For at beskytte vådområdet mod beskadigelse foreslås det, som tidligere nævnt, at alle vådområder med tilhørende bræmme friholdes for al kørsel samt anden øvelsesaktivitet. Gennemgående færdsel til fods er dog undtaget fra forbudet. Vådområderne er alle vist på øvelseskortet (bilag 2). Det vurderes om der er behov for afmærkning med pæle omkring hvert enkelt vandhul.

Oversigt over vådområderne på terrænet, med status og eventuelt forslag til pleje for de enkelte søer og vandhuller, samt forslag til prioritering heraf

Der blev registreret i alt 53 vandhuller og søer. De fleste er vandhuller med en størrelse på mellem 0.5 og 1 ha.

Vådområderne er i det følgende hver tildelt et nummer, med kort beskrivelse og forslag til pleje og genopretning. De nummererede vådområder er vist på drifts- og plejekortet, bilag 3. Pleje- og genopretningsforslagene er prioriteret som henholdsvis 1. (højeste), 2. og 3. prioritet, alt efter fordelene og værdien af indsatsen i forhold til vandhullets nuværende og fremtidige tilstand og naturmæssige betydning. Forslag med 1.prioritet bør gennemføres indenfor de første to år efter drifts- og plejeplanens ikrafttræden, 2. prioritet indenfor de første 7 år, og 3. prioritet i løbet af den 15-årige planperiode. Visse vandhuller er i så fin stand at der ikke skønnes at være plejebestand. Omvendt er der vandhuller som er så dårlige, at pleje ikke kan betale sig i forhold til resultatet. Begge sidstnævnte typer er derfor sat til prioritet 0.

Her følger detailbestemmelser og forslag til pleje for hvert enkelt vådområde på Finderup Øvelseplads. Under gennemgangen anbefales læseren, at benytte drifts- og plejekortet (bilag 3).

Vådområde nr. 1

Beskrivelse: Et ret stort vandhul, ca. 20 x 45 meter, med en del vildtplejeindgreb, men fortsat i god naturtilstand. Vandhullet ligger omgivet af plantet krat af eg mod øst og lidt mod vest, og er skærmet godt af mod vejen nord for på grund af egekrat og en grøft. Ellers ligger det i et ret åbent terræn med overdrev og gyvel nord og syd for. Der er meget vand, dybden skønnes til ca. 1-1,5 meter. Det har været gravet op, da der ses en mindre vold langs kanterne, som nu er tilgroet. Det er rimeligt nænsomt gjort. Der er fornylig endvidere foretaget en nedskæring og rydning af opvækst langs sydsiden. Det er et fint plejeindgreb. Vandkvaliteten ser god ud. Der foregår fodring med korn under et halvtag placeret ved nordøsthjørnet af søen. I dette hjørne fører der en grøft mod nord fra vandhullet.

Langs bredden vokser lysesiv, knopsiv, pilekrat, samt plantet krat af eg og rynket rose. Sump- og vandplantevegetationen består af bredbladet dunhammer, liden andemad og alm. blærerod. Sidstnævnte art er tegn på god vandkvalitet. Af fugle i og omkring vandhullet konstateres gråand 1 par, sumpmejse, gulspurv, bogfinke, sanglærke, stor flagspætte, sortmejde, krage og musvit, bl.a. ved fodringspladsen.

Plejeforslag: Det undersøges, om grøften fører vand til eller fra vandhullet. Hvis den dræner vandhullet bør vandstanden styres med et stryg ved fraføringen. Rydningen langs sydsiden bør videreføres, således at det store pilekrat i syd- og østenden også ryddes. Pilekrattet i midten af søen kan blive stående. Hvis fodringen ønskes fortsat, bør det sikres at der fortsat holdes en god afstand til søen, så der ikke siver næringsstoffer ud.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 2

Beskrivelse: Opgravet sø på ca. 35 x 50 meter, med et meget kunstigt præg, beliggende i et overdrevslandskab, op til et levende hegn. Typisk "vaniljekrans", med en ø i midten. Søen ser ikke naturlig ud, da brinkerne er alt for stejle. Der vokser en tæt bræmme af pilekrat på den opgravede vold hele vejen rundt, som skygger ud over det ret dybe vand. Derfor findes der næsten ingen sumplanter langs bredden, kun enkelte lysesiv. Øen i midten var druknet på grund af høj vandstand. På øen vokser pilekrat og bredbladet dunhammer. Af vandplanter i søen ses en ubestemt vandaks med smalle, lysegrønne blade, flydende på overfladen som et tæppe. Dette kan vandkvalitetsmæssigt være et godt tegn.

En vildtager nord for søen er blevet udvidet med en ca. 5 meter bred, nyoppløjet bræmme ned langs nordvestsiden af søen. Nyoppløjningen er sket på et beskyttet overdrev, og derfor naturmæssigt set uheldigt. Den bør ikke ligge her. Desuden vurderes køresporet langs vestsiden at være lidt for tæt på vådområdet. Det er ikke noget særligt spændende vandhul, da det virker for kunstigt.

Plejeforslag: Krat af pil og tjørn ryddes langs sydsiden, og op til det levende hegn langs østsiden. Det levende hegn langs vestsiden bevares for at skærme af mellem køresporet og vådområdet. Volden bør jævnes ud mod syd, og der etableres en mere skrånende flade ud i søen.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 3

Beskrivelse: Vandhul og moseområde i en lavning i et overdrevsterræn. Den sydlige del er gravet op til en sø. Søen er tæt omgivet af en plantet hæk af bøg, lærk, eg og rynket rose. Vandhullet er ca. 25 x 40 meter. Der er opstillet et andehus i vandet. Vandhullet med omgivelser bærer temmelig meget præg af vildtpleje. Den naturmæssigt mest værdifulde del er et oprindeligt, fladt, delvist åbent moseparti i nord- og vestenden, hvor der ikke har været foretaget indgreb. Mosepartiet er ved at springe i pilekrat. I mosens ses bevoksning af lysesiv, mosebunke samt puder af mosset jomfruhår.

Langs nordsiden af vådområdet er der skrænter med lyng ned til mosens, som her er dækket af sjapvand. Der konstateres kvækkende Butsnudede Frøer. I mosens i nordenden ses terrænets eneste par af den fåtallige ynglefugl Krikand. Vandkvaliteten i området ser god ud.

Plejeforslag: Hele vådområdet i nordlige og vestlige del på mosefladen ryddes for alt opvækst af pilekrat - i vestlige del ud til det plantede, levende hegn. Sidstnævnte står så tilpas meget på afstand af vådområdet at det ikke skønnes at udgøre noget problem. Langs sydsiden af søen ryddes pilekrat, og her fjernes også rækken af plantede poppel- og lærketræer for at skabe lys.

D.v.s. at alt pilekrat inden for det plantede hegn foreslås fjernet. En enkelt stor gråpil i nordøst kan bevares.

Trådhegnet omkring det levende hegn bør fjernes. Andehuset bør fjernes af landskabelige grunde.

Der kan ved ovennævnte plejeforanstaltninger genskabes et meget fint sø- og moseområde, med moseflora, ynglende padder og eventuelt Krikand.

Prioritet: 1

Vådområde nr. 4

Beskrivelse: Et stort, næringsfattigt moseområde, som nu er stærkt tilgroet i tæt pilekrat, særligt i den sydlige del. Området er ca. 200 meter langt og ca. 75 meter bredt, og grænser op til Holstebrovej. Mosen er vanddækket i bunden, og med tæt sumpskov af gamle piletræer.

I nordenden er der flere åbne mosepartier. Der ses bl.a. bevoksning af tørvemos i kanten, samt lysesiv. I østkanten ses enebær på lyngskrænten ned til mosen.

Plejeforslag: Der foreslås ingen indgreb. Pilemosen bør bevares som en interessant, anderledes biotop bestående af gammel sumpskov og åbne mosepartier. Det er et meget spændende område.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 5

Beskrivelse: Meget velbevaret, intakt, lille, fladvandet vandhul på ca. 25 x 25 meter, beliggende i hedeterræn. Den har ikke været gravet op. Vandhullet ligger højt i terrænet. I alle omgivelser er der omfattende hedepleje i gang: Rydning af gyvel til gavn for lyngvæksten. Omkring dette vandhul er der også ryddet mærkbart: Fjernelse af bjergfyropvækst og pilebuske. Selve vandkanten er dog ikke ryddet for pilebuske. Vandhullet bredvegetation består af pil og lysesiv. Af sumpplanter ses Bredbladet Dunhammer, Børsteblandet Vandaks, Liden Andemad. Vandet ser temmeligt klart ud.

Plejeforslag: Der ryddes forsigtigt for alle tilbageværende pilebuske langs kanten - der står en smal bræmme tilbage i sjapvandet, især langs sydsiden. Herved skabes en helt åben hedesø - det passer ind i omgivelserne, som er et åbent lyngteræn.

Allerede foretagne pleje er meget prisværdigt.

Prioritering: 1 (intakt vandhul i fin tilstand - mangler afsluttende pleje).

Vådområde nr. 6

Beskrivelse: Lille, rund, fladvandet, næringsfattig hedesø, størrelse ca. 15x25 meter. Søen ligger højt i et flot, kuperet hedeterræn med spredte skovfyr/contortafyr m.v. Søen er muligvis temporær, da der ses bunddækkevegetation af piberensermos, lysesiv og græsarter.

Langs nordsiden går et bælte spor helt ned langs kanten af søen, og dermed alt for tæt. Sporet er nu blevet spærret for kørsel, afmærket med pæle og strimler. Det er godt.

Plejeforslag: Med tiden bør pilebuske langs kanten holdes væk, men der er ikke akut behov.

Afspærring for kørsel opretholdes fortsat.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 7

Beskrivelse: Vandhul i fordybning, omgivet af kuperet overdrevsterræn og spredte nåletræsbevoksninger. Omkring selve vandhullet er der en bræmme af en gammel vildtremise, bestående af Rynket Rose, samt en klump graner i nordkanten. Roserne står i et tæt bælte på øst-, vest- og nordsiden, men i nordøst ikke helt ned til vandkanten. Vandhullet har været gravet op, men volden er ret gammel og lav, og skrænterne flade. Vandhullet er lavvandet, og vandet klart. Af sumpplanter ses Svømmende Vandaks, Lysesiv og Bredbladet Dunhammer.

Plejeforslag: Gamle, skæmmende opgravninger er nu jævnet ud med tidens tand. Roser er lave, og truer ikke vandhullet i form af skygge. Vandhullet er i ret god tilstand - åbent, og uden umiddelbare plejebestov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 8

Beskrivelse: Ret stor, lavvandet hedemose/sø, ca. 60 x 75 meter. Biologisk set meget interessant. Den nordlige del består af åben mosevegetation/hængesæk. Vandet i søen er klart, og der ses masser af Blærerod. I mosedelen ses stængler af hvad der ligner Kærmysse. Det fremgår, at vådområdet tidligere har været gravet op, men det er tydeligvis længe siden.

Vandhullet er mod vest omgivet af Rynket Rose og et levende hegn af gran. Der gror birketræer på mosen i nordlige og østlige del.

Plejeforslag: Det foreslås, at det gamle trådhegn omkring søen fjernes. Roser på vestsiden ryddes. Bræmme af birk i nord- og østkant fjernes.

Prioritering: 1. Meget fint vådområde.

Vådområde nr. 9

Beskrivelse: Stort moseområde i bunden af den sydlige ende af Langskov Dal. Meget fin, næringsfattig mose med mosevegetation og græs. Der er meget sjap- og vældvand. Der ses spredte pilebuske overalt, og mosen er således under tilgroning. I vestenden ses et enkelt lille vandhul. Heden umiddelbart nord for mosen bliver plejet ved rydning - et fint plejetiltag.

Der bliver der kørt på tværs af mosen med bælte køretøjer. Det ødelægger mosen, og ser meget skæmmende ud.

Plejeforslag: Mosen ryddes for opvækst af træer og buske. Der bør indføres stop for bælte kørsel hen over selve mosen. Contortafyr-"blokken", som rager ud i mosens nordende, bør fjernes af landskabelige grunde. Hvidgran hegnet ved vejen på tværs af Langskov Dal vest for mosen bør fjernes for at genskabe det åbne kig ned gennem slugten. Der er allerede foretaget noget rydning af opvækst på Langskov Dals skrænter.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 10

Beskrivelse: Halvmåneformet, lavvandet sjapvandsområde, helt åbent, beliggende i lavning i lyngbakker. Størrelse ca. 150 meter x 20 meter. Vandet ser meget mudret og grumset ud. Måske er forklaringen, at der har været kørt i vådområdet med bælte køretøjer. Af flora ses kun lysesiv, og enkelte svømmende Vandaks.

Plejeforslag: Ingen plejetiltag af selve vådområdet skønnes nødvendige, men der bør eventuelt spærres af med pæle omkring dette.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 11

Beskrivelse: Meget lille vådområde med sjapvand i lavning på heden, tidligere en mose, nu en lille, fladvandet sø. Størrelse ca. 20 x 10 meter. Det gennemkøres af kampvogne, og vandet er mudret på grund heraf. Af flora ses lysesiv.

Plejeforslag: Gennemkørsel med kampvogne bør stoppes, og vådområdet afspærres for kørsel med pæle. I det mindste bør kun sporet langs nordkanten benyttes.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 12

Beskrivelse: Lille, rund hedesø, ca. 20 x 20 meter. Er muligvis temporær, da der er en bundvegetation af græs og lysesiv. Vandet er nogenlunde klart, men mange grønalger gror på bundvegetationen. Det er iøvrigt et fint vandhul.

Bæltespor går helt ned i kanten af søen langs sydsiden. Det er alt for tæt på.

Plejeforslag: Der bør sættes pæle op mellem bælte sporet og søkanten, så der ikke køres ud i vandhullet, og der bør i.f.m. dette holdes en bufferzone langs søkanten. Alternativ bør spores lukkes helt.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 13

Beskrivelse: Kunstigt gravet sø på hedearealet kaldet "Campingpladsen". Landskabeligt set er projektet ikke særligt vellykket, da der er stejle skrænter, og næsten ingen vand i søen. Det ligner nærmest en gammel grusgrav. Den ligger dybt. Vandet er ret klart, og der er grus- og sandbund. Der gror lysesiv. Og der ses en brun frø.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 14

Beskrivelse: Vandhullet i det historiske fortidsminde, studefolden "Paradiset". Det er en helt rund hedesø, på ca. 40 x 50 meter. I søen er der 4 små "øer". Tilsyneladende har vandhullet ikke været udsat for opgravning. Vandhullet ser meget fint og intakt ud, med en særlig næringsfattig flora. I vandhullet vokser der mosserne spaghnum og jomfruhår, samt lysesiv.

Omkring vandhullet vokser der enkelte pilebuske.

Plejeforslag: Fjernelse af spredte pilebuske og birketræer omkring vandhullet.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 15

Beskrivelse: Oprindeligt en velbevaret hængesæk-hedemose, som for en del år tilbage er blevet gravet op til andehul. Opgravningen er sket i form af en ringkanal langs kanten og opkastet vold af materialer. Med tiden har indgrebet dog jævnet sig ud, og søen fremstår i dag som et fint vådområde. Der er masser af submers vegetation, klart vand og fin hedemosevegetation på hængesækken i midten, som er blevet bevaret. Volden langs kanten er meget lav, og synes ikke unaturlig længere.

Langs kanten af vådområdet vokser spredte, selvsåede graner og birketræer. Ellers er kantbevoksningen bølget bunke og lyng. Hængesækken i midten er helt åben og lav, uden buske. Den består af en tyk tørvemosmåtte, hvorpå der voker tranebær og star-arter.

Et tidligere andehold i søen, med fodring ved kanten, er nu ophørt.

Plejeforslag: Kanten friholdes for buskopvækst.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 16

Beskrivelse: Kunstigt vandhul i et skovområde. Det ligger dybt, og er opgravet med maskine. Det er ikke vellykket landskabeligt eller naturmæssigt set. Ligner en grusgrav. Der er kun lidt sjapvand i den næsten tør lagte bund. Der er efterladt en lille "ø" med rødgran i midten.

Vandhullet tørrer formentlig helt ud om sommeren.

Bunden er dækket af lysesiv, jomfruhår og star. Skrænterne er åbne, med græs og lyng.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 17

Beskrivelse: Meget lille hul/lavning i en ung fyrrekultur. Der vokser lidt lysesiv i bunden, som ellers er dækket af græs (bølget bunke og mosebunke). Der er ingen vand.

I hullet er der smidt spredte dynger af kvas fra skovning.

Hullet har ingen betydning som vådområde.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 18

Beskrivelse: Kunstigt gravet vandhul. Ligger i et dybt hul i en skovbevoksning. Der er næsten ingen vand i bunden. Selve udgravningen er ca. 10 x 20 meter. Der vokser græs og lysesiv i bunden. Området på ca. 100 x 100 meter omkring hullet er ryddet fint, så der er kommet lyng i græsset.

Plejeforslag: Lysning bibeholdes. Opvækst fjernes løbende.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 19

Beskrivelse: Meget lille, helt fladvandet lavning i helt åbent hedeterræn, med blankvand. Størrelse ca. 15 x 15 meter. Formentligt sommerudtørrende. Ved vandhullet vokser kun en enkelt pilebusk, og der ses lidt lysesiv.

Vandhullet er stærkt truet af kørsel med bæltekøretøjer, som foregår helt til kanten på øst-, vest- og sydsiden. Der har også været kørt igennem selve vandhullet.

Plejeforslag: Vandhullet afspærres med pæle i en afstand af 3 meter fra kanten.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 20

Beskrivelse: Hedemose, der har været gravet op for at lave sø. Størrelse ca. 25 x 25 meter. Er nu tørlagt, og der er grusbund. Måske er al-laget ødelagt under gravningen, hvorefter vandet forsvinder. Der har været kørt igennem det med bæltekøretøjer.

Af vegetation ses lysesiv og bølget bunke. Ingen buske.

Stedet har ingen værdi som vådområde.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 21

Beskrivelse: Fugtig lavning på heden på ca. 10 x 20 meter. Har også været gravet op, men har fået meget jævne kanter. Bunden er grusgravsagtig, og der er ingen vand. Det er knastørt. Det kan derfor næppe kaldes mose.

Af vegetation vokser der enkelte lysesiv, ellers lyng. Desuden gyvel, bjergfyr og pil.

Plejeforslag: Området bør fortsat holdes åbent.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 22

Beskrivelse: Lille, fugtig hedelavning, ca. 10 x 10 meter. Der er ingen åbent vand. Vegetation af lysesiv. Området har ingen væsentlig vådområdebetydning.

Plejeforslag: Holdes fortsat fri for tilgroning.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 23

Beskrivelse: Meget fin, fladvandet, naturlig hedesø på ca. 50 x 50 meter. Stor, åben vandflade. Der vokser lysesiv, samt noget ubestemt rankegrøde i vandet. Der har dog for længe siden været gravet i kanten (spor af vold ses), men søen fremstår naturlig i dag.

Langs kanten gror spredte, 4-5 meter høje birketræer.

Vandet er grumset, formentlig fra nærgående bæltekørsel. Der går et bæltespor hele vejen rundt om søen, helt ned til kanten.

Plejeforslag: Søen afspærres med pæle i en afstand af 3 meter fra kanten. Opvækst fjernes.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 24

Beskrivelse: Lille hedesø, adskilt fra nr. 22 af bæltepor. Størrelse ca. 10 x 20 meter. Der er en fri vandflade, og det er meget fladvandet. Der ses spredte pilebuske langs kanten. Der er ikke sket indgreb i vandhullet. Det er et fint, naturligt vandhul, med gråender. Det er omgivet af hede.

Vandhullet er meget truet af bæltekørsel, da der er spor klos op ad både øst- og vestsiden.

Plejeforslag: Vandhullet bør afspærres med pæle i en afstand af 3 meter fra kanten. Langs vestkanten er der et dobbeltbæltepor. Sporet nærmest søen bør spærres af - d.v.s. at der skal køres uden om knold mellem de to sporgrene. Det inderste spor står under vand, og vandet står i direkte forbindelse med søen - herved sker der en forurening/tilmudring af søen.

Buske fjernes.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 25

Beskrivelse: Et naturligt vandhul i fin tilstand, omgivet af hede. Størrelse ca. 25 x 20 meter, med en helt åben vandflade. Der er et bæltepor langs kanten. Bufferzonen er dog lige præcis stor nok til at det ikke påvirker vandhullet negativt. Der er en græsabat på 5 meter. Vegetationen ved vandhullet består af lysesiv og dunhammer. Der er næsten ingen pilebuske.

Plejeforslag: Friholdes fortsat for buskopvækst. Ingen umiddelbare plejebehov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 26

Beskrivelse: Vandhullet ligger helt åbent i heden. Det er rundt, ca. 20 x 15 meter. Fladvandet, med lav, åben vegetation. der er 4 pilebuske langs bredden. Vandhullet ser naturligt ud, d.v.s. ingen opgravninger. Vandet er helt tilmudret p.g.a. alt for nære bæltepor langs nord- og sydsiden. Vand fra søen står ind over bælteporet langs nordsiden.

Vegetation består af lysesiv langs kanten. Bortset fra tilmudringen virker det som et fint vandhul.

Plejeforslag: Der bør etableres en vold mellem sø og spor langs nordsiden, og afspærring med pæle på volden.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 27

Beskrivelse: Dybedam ved feltforhindringsbanen. Søen ligger i en dyb sækning i terrænet, omgivet af stejle skrænter med fyrreskov. Det er en meget dyb, næringsfattig hedesø - måske et gammelt dødishul. Den er naturskøn, men uden meget liv. Der er ryddet for nåletræer langs syd- og vestsiden, samt sydlige halvdel af østsiden, hvilket er meget fint. Iøvrigt er søen omgivet af høj, gammel lyng med tyttebær, blåbær, ørnebregne og revling langs sydsiden. I sydenden af søen er der småøer af spaghnumhængesæk med spredte fyrre- og grantræer.

Plejeforslag: Fjernelse af gammelt kvas på den stejle skrænt ned til søen. Fjernelse af de sidste nåletræer langs østkanten.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 28

Beskrivelse: Haldager Mose. Den største hedesø/mose på den åbne hedeplade, og naturmæssigt set den mest værdifulde. Bæltesporene går alt for tæt langs vestkanten og sydkanten. Der køres også tværs gennem søen af et spor. I vestenden er vandet tilmudret p.g.a. bæltekørsel langs kant, i østenden er det mere klart.

Vegetationen består af klokkeløng, blåtop, spaghnum-hængesæk med tranebær, samt spredte pile- og fyrrebuske. Der høres et stort kor af butsnudet frø fra hedesøen, og der ses masser af ægklumper. Der findes også lille vandsalamander. Der ses også troldænder.

Haldager Mose er en meget værdifuld lokalitet. Det er et potentielt ynglested for tinksmed og krikand. I hele den østlige del er vandet helt klart.

Plejeforslag: Lokaliteten bør have topprioritet. Der bør ske nedlæggelse og afspærring af spor der går tværs gennem mosen. Der bør etableres bufferzoner hvor spor går for tæt på. Pæleafspærringer i sydvestspids og vestspids. Ingen rydninger er nødvendige.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 29

Beskrivelse: Dyb, mørk tørvegravssø, omgivet af hede mod syd med lyng og enebær, og af granskov mod nord. Der er en åben zone rundt om hele søen. En helt lav kantvegetation af lysesiv og spaghnum. Søen virker dystrof og dyb, og uden megen liv. Der ses ingen vandplanter. Tydeligvis meget stejle kanter. Søen er ikke truet af bæltepor.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 30

Beskrivelse: Skovsø, ca. 40 x 50 meter, omgivet af nåleskov. Det er en næringsfattig hedesø, med hængesæk, lysesiv, jomfruhår. Vandet ser brunvandet og surt ud (dystroft). Måske er det en gammel tørvegrav. Der er en åben vandflade.

Plejeforslag: Rydning af pilebuske langs kant på hængesækken.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 31

Beskrivelse: Hedesø i plantage, omgivet af lysning med gammel, høj hedelyng og tyttebær. Søen er stor, ca. 150 x 50 meter - langstrakt, med hedemose i vestende. Bredderne er åbne, med blåtop. langs kanten i vandet ses hestehale og klokkelyng. Søen virker dyb - måske er det en gammel tørvegrav. Spor af menneskelig aktivitet ses dog ikke. Vandet er klart men brunvandet (dystroft).

Meget fredfyldt sted.

Plejeforslag: Der skønnes ikke at være plejebehov.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 32

Beskrivelse: Lille, rund, mørk, dyb skovsø. Omkranset af hængesæk. Måske et gammelt dødishul. Der høres kvækkende butsnudet frø. På hængesækken vokser der star, hedelyng og lysesiv. Der er åbent ind til søen fra syd.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 33

Beskrivelse: En værdifuld hedemose med hængesæk, revling og tranebær er tidligere blevet gravet op langs kanten, så der er opstået en ringkanal. Opgravningssporene er nu nærmest slettet med tiden, og hængesækken på midten står meget flot - den er helt flad og åben, uden buske.

Vandet er helt klart i ringkanalen, med masser af vandplanter i bunden. ret lavt. Det er et virkeligt fint vådområde - og måske levested for moseperlemorssommerfugl.

Takket være bufferzonen på 6-8 meter ud til sporene er der ikke sket skade på vandet i.f.m. kørsel.

Kanten har lysesiv og pilebuske på vold.

Plejeforslag: Ingen umiddelbare behov. Pilebuske holdes nede.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 34

Beskrivelse: Lille, åbent vandhul på ca. 20 x 50 meter, beliggende i et overdrevsterræn. Det har været oprenset/opgravet en gang. Der ses en let vold langs kanten. Nu er den tilgroet i græs og enkelte pilebuske. Der er masser af vandplanter i bunden på det ret lave vand. Vandet er klart. Ved bred ses lysesiv og klokkelyng. Vandhullet er i god stand.

Plejeforslag: Det bør bibeholdes åbent. Pilebuske langs kanten bortskæres ved lejlighed. Det bør overvejes at opstille en række pæle langs sporet i vestkanten, så bufferzonen opretholdes.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 35

Beskrivelse: Lille, rundt vandhul. Dybt og mørkt, ca. 10 x 10 meter. Måske et gammelt, lille dødishul. Der er hængesæk med jomfruhårpuder. og lyng.

Søen er dyb, død, kold og dystrof. Fra søen er der en grøft/vandløb der strømmer ned i 36.

Plejebehov: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 36

Beskrivelse: Vådområde med kraftigt væld, som danner tilløb til Langskovdal. Vandet strømmer ud over vejen fra vådområde 35 ned til 36, og videre herfra ned i Langskov Dal. 36 er omgivet af høje birke og fyrretræer. Det er nærmest et kviksandsområde. En masse mudder og sand er skyllet ud. Vandet ser brunt og surt ud. På vældmosefladen er der star og spredte, selvsåede fyr. Der ses også puder af jomfruhår. Opstrøms er der en skov af ørnebregner.

Ved vældet er placeret en hochsitz. Stedet er åbenbart drikkested for dyr.

Plejeforslag: Opvækst holdes nede på mosefladen.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 37

Beskrivelse: Kragedals Mose. Et meget stort, tidligere hedemoseområde, som er næsten helt ødelagt af intensiv bæltekørsel på kryds og tværs overalt i vådområdet. Beliggende i åbent hedeterræn. Tilbage er 4-5 mindre hedesøer, som er delt op af bæltespor. Der findes planter som lysesiv og blåtop.

De fleste søer er kørt i smadder og har fået ødelagt kanter, tørv er skubbet op m.v., og de er efterhånden tørlagt og tilgroede. Hele området ser herrens ud, bortset fra østenden, hvor der stadig findes en større, intakt hedemoseflade på ca. 150 x 200 meter. Her er der vegetation af tørvemos (som hængesæk), blåtop, star, klokkelyng og hedelyng. Der er ingen buske på denne moseflade. Vejen langs sydsiden af Kragedals Mose i øst-vestgående retning er markeret med pæle for at man ikke kører ind i området. Det er godt.

Søen i nord er meget ødelagt, men kan godt genskabes. De næstbedste søer (i vest) er mest ødelagt.

Plejeforslag: Alle spor gennem området lukkes, og hele området spærres af med pæle.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 38

Beskrivelse: Mosepartiet i bunden af vestlige del af Langskov Dal. Det er en meget flot, åben, intakt hængesæk. Der vokser kun enkelte spredte fyrre- og birkebuske på mosefladen. Der vokser spagnum, Jomfruhår og lysesiv. Der er også et par søer, bl.a. med kæmpepuder af jomfruhår.

Plejeforslag: Mosefladen holdes åben for opvækst.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 39

Beskrivelse: En langstrakt sø, som ligger skjult dybt nede i en slugt, med høje skrænter op mod sydøst med granskov. Stejle brinker i søen. Den er en sideslugt til Langskov Dal. Søen ser kunstig/udgravet ud. Vandet er helt tilmudret. Der er en bræmme af dunhammer, birketræer m.m., men på grund af de meget stejle brinker ses der næsten ingen bredvegetation. Vandkvaliteten er dårlig. Der er ryddet nål langs kanten, og efterladt birk. det er godt.

Plejeforslag: Ingen

Prioritering: 0

Vådområde nr. 40

Beskrivelse: Sø på 50 x 100 meter, beliggende i overdrevsterræn. Den er ret dyb, og med klart vand. Der er en stor vandflade, og en ø i midten med dunhammer. Der ses ingen bredvegetation af moseplanter - i stedet et bælte af pilebuske. Der høres mange kvækkende skrubbudser og spidssnude frøer, så det er åbenbart et fint paddevandhul. Der ses også gråænder.

Plejeforslag: Alt pile- og birkekrat bør fjernes langs kanten - noget kan efterlades langs nordkanten. Kvas bør også fjernes. Andehuse bør fjernes af landskabelige grunde.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 41

Beskrivelse: Største sø på terrænet, ialt 8.2 ha. Det er en flot, klarvandet, stor sø med bredvegetation i form af en smal tagrørsbræmme. Den er fiskerig, og huser flere par toppet lappedykker. Der udsættes vist også fisk i søen af fiskeklubben. Tidligere har Mousø været et meget fint ålevand.

Der er ryddet buske og træer på nordsiden af søen, hvilket er godt.

Plejeforslag: Ingen. Søen vurderes som værende i god tilstand, uden plejebehov. Et forslag om at fjerne bevoksningen af høje nåltræer på den stejle, høje skråning syd for søen vil være til gavn for vandkvalitet, og også være en landskabelig gevinst.

Prioritering: 0

Vådområde nr. 42

Beskrivelse: En ca. 100 x 30 meter langstrakt sø, beliggende i overdrevsterræn. Næringsfattig, dystrof sø. Vandet ser noget uklart ud. Sump- og bredvegetation består af svømmede vandaks, lysesiv, vejbred-skeblad, bredbladet dunhammer.

Der ligger gammelt kvas i søkanten.

Plejeforslag: Kvas fjernes, da det kan være med til at næringsberige søen. Krat ryddes i sydenden. Et væltet træ på østsiden fjernes.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 43

Beskrivelse: Et meget fint vandhul, ca. 150 x 40 meter. Der er en del pilekrat i sydende og langs vestbred, men åbent langs østbredden. Der er en meget rig vådbundsvegetation. Hængesæk i sydenden af søen med tørvemos, klokkelyng, lysesiv, bredbladet dunhammer. Under vandoverfladen ses masser af vandinsekter, bl.a. vandkalve, samt en lille vandsalamander. Der er bredvegetation hele vejen rundt, med lav bredzone. Vandhullet ligger beskyttet fra bæltepor og neden for en skrænt. Vandet virker ikke dystroft. Det er naturmæssigt meget fint vandhul.

Plejeforslag: Hele randvegetationen af pil og birk bør fjernes. Det er et stort arbejde.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 44

Beskrivelse: Meget stor hængesæk mose i naturtilstand. Der er masser af pilekrat spredt på mosefladen. I marts 1999 var hele mosen dækket af vand. Af vegetation ses tørvemos, lysesiv, jomfruhår, klokkelyng, hedelyng, pilebuske. Dominerende er græsset blåtop. Der er krat langs vejen rundt om mosen. Der gemmer sig ofte råvildt ude i mosen.

Der foregår "vådning" i nordøsthjørnet - d.v.s. træning med køretøjer i kørsel på vådbund. Det vurderes ikke som et væsentligt naturbeskyttelsesmæssigt problem., da det kun berører et meget lille hjørne af mosen, og ikke skæmmes.

Plejeforslag: Generel rydning af birk, pil og selvsåede grantræer på hedemosefladen. Det vil være et meget flot projekt.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 45

Beskrivelse: Fladvandet sø på ca. 50x 80 meter, beliggende i bæltesporsområde. Der er en helt åben vandflade, og kun lidt randbevoksning af pilebuske. Vandet er helt tilmudret på grund af udvaskning fra bæltspor tæt langs kant hele vejen rundt. Problemet er især stort langs vest og sydkanten. Måske er det et forårsnedbørsfænomen, der retter sig noget op senere på sommeren. Ved vandhullet vokser vejbredekeblad og lysesiv. Der høres kvækkende spidssnudet frø fra vandhullet.

Der er anlagt en vold om søen tidligere, måske som et resultat af en gammel opgravning.

Plejeforslag: Flytning af bæltspor langs syd- og vestsiden flyttes væk fra kanten. Den gamle vold kan udnyttes til at hindre udvaskning af mudder til søen. Derfor bør volden retableres på vest- og sydsiden. Hvis dette sker behøver man ikke at flytte spor.

Alt pilekrat foreslås fjernet.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 46

Beskrivelse: Lille, rund, fladvandet dam, omgivet af bæltspor. Størrelse ca. 20 x 30 meter. Dammen er afspærret med pæle, men dette er ikke respekteret af bælte køretøjerne. Vandet er blevet helt tilmudret som følge af erosion fra de nærgående bæltspor. Sporene går derfor alt for tæt på, specielt langs nordvestsiden. Der vokser en bræmme af pil langs kanten af vandhullet, og der ses enkelte lysesiv.

Plejeforslag: Flytning af spor, og udlægning af græsbufferzone langs kanten af vandhullet på mindst 5 meter.

Rydning af alt pil.

Prioritering: 2

Vådområde nr. 47

Beskrivelse: Tougaard Mose. Næststørste sø på terrænet. Det er en meget fuglerig sø, med bla. ynglende hættemåger (koloni på 80-100 par), lappedykkere (toppet og lille), knopsvaner og torldænder. Søen virker "druknet" - d.v.s med en meget høj vandstand, som har druknet pilekrat langs kanten. Der foreligger dog ikke oplysninger om, at den skulle være stemmet op. Der er ikke meget bredvegetation af sumpplanter, på grund af det tætte pilekrat langs kanten. I sydenden ses dog lidt starump, dunhammer og lysesiv. Småøer i søen er dækket af pilekrat. På skrænten ned til søen i sydøsthjørnet sker der rydning af store træer - det er fint at der åbnes op.

Et lille, afsnøret hjørne af søen i nordøst er klarvandet og dystroft. Det ligner et gammelt tørveskær. Der ses her noget jomfruhår langs kanten samt smalbladet dunhammer, lysesiv og pil. Den store sø virker også dystrof, dyb og tørvegravspræget. En forklaring på den maglende sumpevegetation langs kanten kan være de stejle brinker, p.g.a. tidligere tørvegravning.

Plejeforslag: Pilekrattet langs søens bredder hvor de står på lavt vand bortskæres for at skabe lys og bredvegetation af sumpplanter. Især i sydenden bør al pilekrat bortryddes. Den igangværende tynding af store træer på lyngskrænter er god.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 48

Beskrivelse: Naturlig hængesækmosse på ca. 30 x 40 meter, dækket af tørvemos, lysesiv, hedelyng, star, tranebær, bredbladet dunhammer og jomfruhår. Der vokser spredte fyrrebuske på hængesækken, ellers er den helt åben. Den er omgivet af lynghede.

Det er en meget fin biotop. Mosen er ikke truet af kørsel.

Plejeforslag: Fjernelse af fyrrebuske på mosefladen, samt enkelte pilebuske i kanten.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 49

Beskrivelse: Minder om område 48. Større, naturlig hængesækmosse med tørvemos, ca. 150 x 50 meter. Den er ret tilgroet af fyrre- og pilebuske. Af moseplanter ses lysesiv, tørvemos, hedelyng. Der høres kvækkende butsnudet frø.

Plejeforslag: Mosefladen ryddes for opvækst.

Prioritering: 1

Vådområde nr. 50

Beskrivelse: Langstrakt, fladvandet mose/sø på et overdrevsareal, ialt ca. 150 x 25 meter. Naturligt vådområde, uden opgravninger. Det er næsten helt tilgroet i pilekrat. Vandet ser helt klart ud. Vandhullet virker temporært, da der er bundvegetation af lysesiv og græs. Der er mest åbent vand i henholdsvis nord- og sydenden. Der vokser også bredbladet dunhammer, og tørvemos i nordenden.

Plejeforslag: Fjernelse af al pileopvækst ved bortskæring.

Prioritering: 1 (klart vand, naturligt vådområde, er under kraftig tilgroning).

Vådområde nr. 51

Beskrivelse: Banansøen, beliggende ved Krogsgaarde. Stor, naturlig, næringsrig sø med et rigt dyre- og planteliv. Den ser mere naturlig ud end Tougaard Mose, d.v.s. den har flade brinker. Der har derfor sikkert ikke foregået tørvegravning i Banansøen. I søen yngler ikke mindre end 3 par gråstrubede lappedykkere, 1 par knopsvaner m.m.

Vandkvaliteten ser nogenlunde ud - lidt grumset.

Bredvegetationen består bl.a. af bredbladet dunhammer og lysesiv. I vandet er der masser af vandpest langs kanten. Langs nordkanten er der et tæt krat der skærmer ud til vejen, hvilket er fint.

Plejeforslag: Det er vigtigt løbende at bibeholde de åbne strækninger langs bredden.

Prioritering: 3

Vådområde nr. 52

Beskrivelse: Rosborg Sø.

Se afsnit 10.3 om genskabelse af Rosborg Sø

Vådområde nr. 53

Beskrivelse: Ret stor sø med andehuse m.v., ca 100 x 150 meter, omgivet af civil ridebane. Søen er en del af have til et civilt hus nordfor. Søen og dens omgivelser er meget menneskeligt påvirket. Der er en del gråænder. Der ses også af og til gråstrubet lappedykker, på besøg fra Banansøen.

Plejeforslag: Ingen

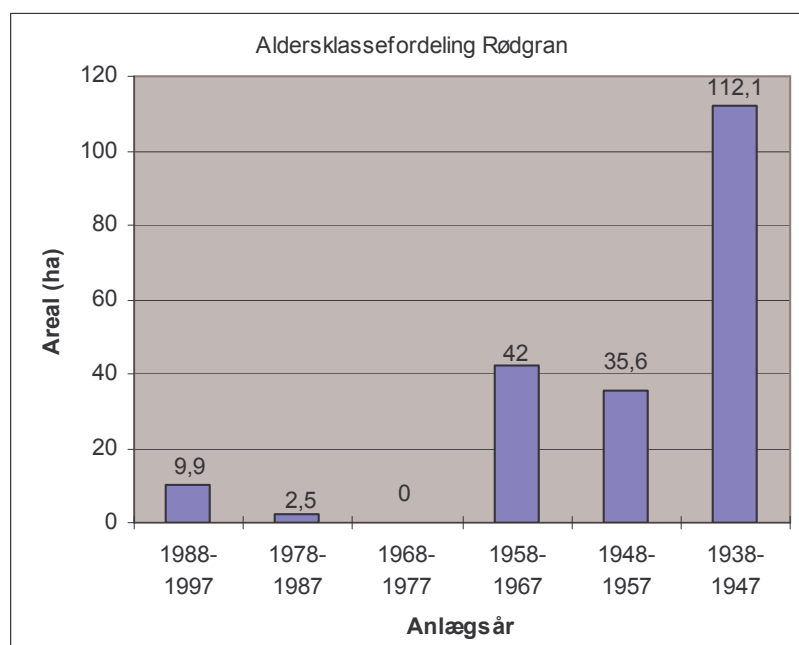
Prioritering: 0

10.9 Forslag til målsætning og driftsplan for skovene

Det følgende forslag til en driftsplan for skovene på Finderup Øvelsesplads er udarbejdet med bidrag fra skovfoged N.H.Ibsen, Hedesleskabet og Feldborg Statsskovdistrikt.

Kort beskrivelse af skovene.

Skovene på Finderup Øvelsesplads udgør i alt ca. 330 ha og stammer hovedsageligt fra en række større rødgran-plantninger i 40'erne. Langt den overvejende del udgøres således af 1. generationsskov på hedejord. Samtlige skovbevoksede arealer på Finderup Øvelsesplads er underlagt fredskovspligt i henhold til Skovlovens § 4.

Figur 10.1: Viser aldersklassefordelingen for rødgran på Finderup Øvelsesplads. Af de ca. 330 ha skov på Finderup Øvelsesplads er lidt over 200 ha rødgran.

Det primære skovområde er Finderup Plantage, som er et langstrakt skovareal på ca. 0,7x2,5 km af næsten udelukkende ældre rødgran i det sydøstlige hjørne af området. Dette areal påvirkes ikke nævneværdigt af de militære aktiviteter. Dets primære militære funktion er at afskærme skydeterrænet, herunder at virke lyddæpende i forhold til det omgivende landskab, samt fungere som øvelsesområde for infanteri. Prinsens Livregiment har særligt i den forbindelse planer om at etablere et antal egentlige skovkampbaner til uddannelse af infanteri i uoverskueligt terræn i den østligste del af Finderup Plantage.

Spredt over hele Finderup Øvelsesplads ligger endvidere flere usammenhængende småplantager (f.eks. Tovskov og plantagerne øst for Rosborg Sø), samt et større antal kulisseplantninger (små, usammenhængende bevoksninger og levende hegn primært anlagt til øvelsesmæssig brug). En del af disse plantager og beplantninger ligger midt i det terræn, som udgør det centrale område for de militære øvelsesaktiviteter. Disse bevoksninger benyttes meget til dækning for fremrykkende panserkøretøjer og infanterienheder, og bevoksningerne - samt især områderne omkring - er derfor præget heraf.

Dyrkningsgrundlaget.

Jordbunden er helt overvejende smeltevandssand. Områder med morænesand og grus findes dog også visse steder. Jordbundens næringsstofniveau er gennemgående lavt men med nogen variation. Jo mere gruset jo bedre er næringsstofniveauet. Gruset jord har Skov- og Naturstyrelsen observeret i "rodagen" af stormfældede rødgraner i afd. 16.

Landskabet er et kuperet randmoræne- og dødislandskab med forskellige dalsystemer. Kuperet terræn er generelt til fordel for trævæksten, idet det sikrer vandbevægelse i jorden. Vind- og soleksponerede skrænter er dog ikke godt for trævæksten. Stærkt kuperet terræn kan desuden være begrænsende for selve skovdriften; kørsel med diverse redskaber etc.

Sandjordens ringe vandholdende evne udgør en begrænsende vækstfaktor i tørre somre, ligesom den stadige vestenvind er en faktor, der påvirker vækstforholdene i negativ retning.

I forbindelse med kulturetablering er frost i vækstsæsonen et problem. I denne del af Jylland er det kun august, som kan betragtes som frostfri måned. Dette betyder, at de fleste træarter bedst etableres under "skærm" (se senere).

Der er en del råvildt, men skader på kulturerne har hidtil været begrænset. Derfor og p.g.a. de øvelsesmæssige problemer forbundet med hegninger, har hegninger hidtil ikke været brugt i stort omfang. Prinsens Livregiment har dog - p.g.a. de meget store kulturanlægs-investeringer der anbefales i denne driftsplan - accepteret at det er fornuftigt at hegne de fleste af kulturerne i denne planperiode.

Den naturlige/oprindelige skov på Finderup Øvelsesplads, hvis arealet havde ligget uberørt af menneskehænder siden istiden, ville sandsynligvis have været en ege/skovfyr/birke/aspe-blandingsskov.

Militære målsætninger med skovdriften.

Forsvarets helt centrale formål med skovene er varig opnåelse af dækning og lyddæmpning i øvelsesmæssig sammenhæng. Dette altoverskyggende formål peger mod opbygningen af en skovstruktur med varigt skovdække. En selvforrygende blandingsskov vil bedst kunne sikre dette ønske om varigt skovdække.

Øvelsesaktiviteten på Finderup Øvelsesplads er for de store øvelsers vedkommende bygget op omkring angreb over tre akser udgående fra "Koteletbenet" (afd. 5 og 6) mod syd og sydvest.

Målet er ca. i afd. 20. Den vestlige akse går over Tovby/Tovgård og plantagerne øst for Rosborg Sø (afd. 9, 10 og 11). Den centrale akse går over det centrale Langskovdal og Bøgebjerg (afd. 9, 10 og 14). Den østligste akse går igennem Øvelsespladsens store sammenhængende skovområde i afd. 15, 16, 17 og 18. Fremrykningsstyrken, der rykker frem af den centrale akse er ofte med mange køretøjer, mens styrken der rykker frem af især den østlige akse primært udgøres af infanteri.

I overensstemmelse med ovenstående er Prinsens Livregiments konkrete ønsker til den kommende skovdrift, at;

- den vestlige del af Haldager Skov (litra 19p = ca. 10 ha) reduceres til åbent terræn med spredt krat for at gøre udsynet sydpå mod afd. 20 bedre,
- skoven i afd. 15, 16, 17 og 18 bevares som skov, og skoven gøres mere uigennemsigtig, så den kan bruges til øvelser i "kamp i lukkede terræner" og der kan etableres egentlige skovkampbaner
- fremryknings-bæltesporene for styrkerne, der rykker frem over den vestlige og den østlige akse, gøres bredere, således at der kan fremføres flere køretøjer.

Desuden er det et generelt ønske, at skoven fremover får en karakter, så der bliver bedre muligheder for at lave lysninger til bivuakering og lignende. Den eksisterende skov er mørk, men "gennemsigtig" i bunden, samt ikke egnet til at lave lysninger i på grund af stormfaldsfaren.

Forslag til en skovdrift der opfylder de militære målsætninger.

Idag består størstedelen af skovarealet på Finderup Øvelsesplads af monokulturer af ældre ensaldrende rødgran. Denne skovstruktur er svær hurtigt at omdanne til en selvforyngende blandingsskov, og det er faktisk også meget svært at forynge disse ældre rødgranbevoksninger, samtidigt med at der bevares et vedvarende skovdække. Foryngelsesmetoderne der især kan benyttes, hvis der skal bevares et vedvarende skovdække, er; skærmforyngelse og kulisseforyngelse. Jo yngre rødgranbevoksningerne er, når der påbegyndes foryngelse med disse to metoder, jo større er sandsynligheden for, at foryngelserne går planmæssigt.

Skærmforyngelse er den af de to foryngelsesformer, som Skov- og Naturstyrelsen vurderer vil opfylde det militære ønske om vedvarende skovdække bedst. Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at størstedelen af rødgranbevoksningerne anlagt før ca. 1960 (ca. 110 ha) i så fald bør skærmstilles eller påbegyndes skærmstillet i løbet af de næste 15 år, hvis man vil undgå at forynge disse arealer ved renafdrift. Jo længere tid man venter med at påbegynde skærmstilling i disse bevoksninger, jo større er risikoen for, at rødgranbevoksningerne p.g.a. alder og anden svækkelse bliver uegnet til skærmforyngelse.

Ved skærmforyngelse forstås, at man tynder rødgranbevoksningerne relativt hårdt 2-4 gange over en 4-8 årig periode. Stamtallet i rødgranbevoksningerne vil herefter være reduceret til ca. 50 % eller mindre, og vil have karakter af en "skærm", som der så plantes ind under. D.v.s. der går som hovedregel minimum 4 år fra skærmstillingen påbegyndes til der under-plantetes.

“Skærmen” gør, at de nyplantede træer er væsentlig mindre udsat for; frost i vækstsæsonen, insektangreb, udtørring samt ukrudt-konkurrence om vand og næringsstoffer. Desuden gør skærmen, at arealet stadig har karakter af skov.

Desværre er en skærm af ældre rødgran sjældent særlig stabil, og det springende punkt ved denne form for foryngelse er derfor, om skærmen kan holde sig stående til underplantningen er ca. 2 meter høj. Når underplantningen er ca. 2 meter høj kan skærmen fjernes, og den nye skov vil stå parat.

For at gøre rødgran-skærmen så stabil som mulig er det vigtigt, at:

- Stamtalsreduktionen (fjernelse af 50 % eller mere af træerne) sker over 2-4 omgange i løbet af 4-8 år, med “fornemmelse” for, hvad bevoksningen kan tåle, førend der underplantes.
- Tyndingerne sker i marts, april eller evt. første halvdel af maj. Herved fjernes den betydeligste risiko for alvorlige stormfald under vinterhalvårets ofte kraftige storme, idet træerne får en vækstsæson til at “gro fast” efter tyndingen.
- Skærm-stilling og underplantning startes fra øst i bevoksningerne, således at vestsiderne bevares som læ-givere indtil underplantningerne i øst er ca. 2 meter høje. Så skoves det meste af skærmen i øst og der påbegyndes skærmstilling og underplantning i vestsiden af bevoksningen. Ca. den vestligste fjerdedel bør altså efterlades stort set utyndet, med mindre der står stabile nabobevoksninger vest for.
- De sundeste træer efterlades som skærm. Undertrykte, svagt forankrede træer bør fjernes så tidligt som muligt, ligesom særligt store træer bør fjernes af hensyn til det rodtryk, de kan udøve på underplantningen.
- Skærmtræerne fordeles så jævnt som muligt.

Skulle rødgran-skærmen bryde sammen, d.v.s. falde sammen inden underplantningen er ca. 2 meter høj, er det dog ikke en katastrofe med de underplantnings-træarter der primært anbefales her (se senere). De fleste af disse træarter vil også kunne klare sig uden en skærm, men til øvelsesformål vil det være uheldigt, idet der vil opstå en slags renafdrift der skal efterbedres, og det vil herefter tage nogle år inden der bliver skov igen.

Træarterne der underplantes bør være træarter med betydeligt selvfor yngelsespotentialer og som kan danne stabile og sunde bevoksninger under de vanskelige vækstvilkår i dette område. Bl.a. træarterne eg, skovfyr, lærk, douglasgran, ask og spidsløn vil i forskellige blandingsforhold kunne opfylde disse krav, og det er primært dem der anbefales her. De fleste af disse vil også kunne klare sig uden skærm, og vil under alle omstændigheder kun kræve en skærm i en relativ kort periode. Skærmen skal iøvrigt være relativ lysåben, da især eg er en lyskrævende træart.

Andre træarter som f.eks. rødgran, birk, sitkagran, østrigsk fyr, ædelgran og bøg vil også kunne indgå i bevoksningerne. De fleste af disse træarter vil givetvis så sig selv ud i de skærmstillede bevoksninger, idet disse træarter allerede findes på arealet idag. Evt. kan især sitkagran men også rødgran, douglasgran, ædelgran og bøg underplantes rundt omkring, når hovedtræarterne iøvrigt er etableret.

Blandingsforholdet af træarterne i foryngelses-plantningerne behandles senere.

Traditionel renafdrift med gentilplantning vil blive anvendt på arealer, hvor det vurderes, at den nuværende bevoksning er for ustabil til skærmstilling. Det skal dog tilstræbes, at omfanget af de enkelte afdrifter begrænses mest muligt, således at skovklimaet ikke forringes unødigt.

Med hensyn til de eksisterende yngre bevoksninger af rødgran som ikke skal forynges i perioden, så bør de allerede nu påbegyndes klargjort til fremtidig skærmstilling. D.v.s. de skal hugges således, at de, inden de når 15-20 meters højde, har karakter af skærm, hvorunder der kan underplantes. Det er vigtigt, at der tyndes hårdt i rødgranbevoksningerne, når de er fra 10-15 meter høje. Tilsvarende gælder sitkagran.

Ældre skovfyr og lærk på Finderup Øvelsesplads er generelt tyndet ret svagt. Skovfyr og lærk bør fremover, når de når 40-50 års alderen, tyndes kraftigere for at sikre lystilgang til skovbunden således at en naturlig foryngelse, evt. suppleret med underplantning af særligt ønskværdige træarter, kan ske. Fordelen ved lærk og især skovfyr er, at de kan fungere som meget stabile skærme, samtidigt med at de har en vis værditilvækst. Under lysstillet ældre skovfyr og lærk vil der sandsynligvis især komme naturlig foryngelse af eg (via hjælp fra især skovskaderne, der har for vane at lave forrådsgemmer af agern, som de heldigvis ofte glemmer). Desuden vil skovfyr og lærk sandsynligvis også selvforynge sig, og hvis der er rødgran, douglasgran, ædelgran o.a. i området vil de givetvis også forynge sig ind under ældre skovfyr og lærk, men sandsynligvis kun hvis der er læ på skovbunden.

Eg og de andre løvtræers (især birk, bøg, asp, spidsløn, røn og ask) funktion er primært at sikre;

- stabilitet
- dækning
- lægivning
- jordbundsforbedring
- brandsikring
- samt at øge arealets naturindhold.

Løvtræernes tilvækst og kvaliteten af tilvæksten vil være så ringe, at man de næste 100 år eller mere ikke skal regne med, at løvtræet vil producere andet end brænde. Løvtræets skovdyrkningsmæssige værdi er dog alligevel meget høj p.g.a. dets andre funktioner. I fremtiden skal det sikres, at der bevares et betydeligt indslag af løvtræer i alle bevoksninger, og at rene bevoksninger af løvtræer skal behandles, så der dannes en underetage af forskellige træarter, når disse bevoksninger bliver ældre end 50 år.

Konklusion: Det generelle skovbillede på Finderup Øvelsesplads om ca. 100 år forventes at blive en egeskov på 10-15 meters højde med spredt indblanding af nåletræ samt forskellige andre løvtræarter af nogenlunde samme højde. Spredt i bevoksningen vil endvidere stå en overetage/skærm af store nåletræer, ca. 20-50 stk/ha på 20-25 meters højde. Nåletræerne vil primært være skovfyr og lærk men douglasgran, rødgran, sitkagran og ædelgran vil også kunne findes. Der vil være huller/lysninger i egeskoven opstået i forbindelse med skovning

af stort nåletræ. I lysninger vil der p.g.a. skovklimaet sandsynligvis hurtigt komme ny træopvækst, ligesom der i ege-underskoven vil være spredt træopvækst på vej op. Opvæksten under ege-underskoven fremelskes ved at fælde træer både i underskoven og i skærmen af store nåletræer. Målet er altså en treetageret struktur med få store nåletræer på 20-25 meters højde, en underskov primært af løvtræ på 10-15 meters højde og en undervækst-zone på 0-3 meters højde. Hvilke etage der dominerer vil variere rundt i bevoksningen.

Når først det ovenfor beskrevne skovmiljø er skabt, kan man - groft sagt - gøre hvad man vil med henblik på at skabe de skovterræner man ønsker. Eksempelvis kan man med passende hugstindgreb skabe områder med meget tæt underskov til brug for f.eks. øvelser i "kamp i lukkede terræner", eller man kan hugge større lysninger til brug som faste bivaukeringspladser i en periode.

Skoven vil være meget stabil og derfor kan man gøre disse ting. Det kan man ikke - og har man ikke kunnet - i de nuværende rødgranplantager. Men der går mange år før skoven har nået dette stadium

Det skal understreges, at der er en stor risiko ved ovenstående generelle brug af skærmstilling. Kommer der en kraftig storm på et uheldigt tidspunkt i skærmstillingsforløbet, kan man risikere, at mange af de skærmstillede bevoksninger bliver stormfældet, selvom de fornævnte anbefalinger følges. Derfor anbefales det i kulturplanen ikke at foretage skærmstilling i alle de ellers skærmstillings-modne bevoksninger samtidigt. De mest vindudsatte bevoksninger venter til sidst i perioden.

Endvidere skal det understreges, at fra skærmstillingen påbegyndes til den nye skov er 2-3 meter høj vil der i de fleste tilfælde gå ca. 15-20 år. I denne periode vil de ældre rødgranbevoksninger virke endnu mere åbne end de gør nu. Dette taler også for at sprede skærmstillingstiltagene over planperioden, således at der hele tiden findes rimelig tæt skov på terrænet til brug for øvelsesaktiviteterne (med mindre der kommer en kraftig storm og stormfælder det hele i løbet af de næste 15-20 år, for det kan også ske).

Det er også nødvendigt at sprede kulturanlæggene over planperioden for at sprede de medfølgende hegningerne, således at disse bliver mindst muligt generende for de militære øvelser.

Målsætninger med hensyn til produktion, stabilitet, natur o.lign.

Skovlovens §15 lyder: "*Fredskovspligtige arealer skal anvendes til god og flersidig skovdrift, og anvendelsen skal ske ud fra en helhedsbetragtning. Ved god og flersidig skovdrift forstås, at skovene skal dyrkes med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende samt hensyn til friluftslivet.*"

Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at en skovdrift som skitseret i det foregående afsnit i høj grad også vil kunne opfylde Skovlovens krav om god og flersidig skovdrift.

M.h.t. Skovlovens krav om forøgelse og forbedring af træproduktionen skal bemærkes følgende:

Forudsætningen for en langsigtet økonomisk stabil produktion er økologisk stabilitet. De produktionsmæssige og økonomiske interesser taler således også for en ændring af det nuværende skovdyrkningssystem. Ud fra disse hensyn søger driftsplanen at sikre risikospredning samt at forbedre rentabiliteten ved øget anvendelse af flere længelevende og selvfor yngende træarter samt et mere stabilt skovdyrkningssystem. Denne drift, som den er beskrevet i det foregående og i det efterfølgende, vil på længere sigt (50-100 år), betyde, at der på Finderup Øvelsesplads' skovområder kan etableres et naturnært skovdyrkningssystem, hvor den produktionsmæssige hovedtræart er skovfyr og lærk samt i mindre grad rødgran, douglasgran, sitkagran og ædelgran. Ved hjælp af den naturnære skovopbygning med et stort indslag af løvtræ - samt for skovfyr, lærk, douglasgran og ædelgrans vedkommende en høj artsbetinget stabilitet - vil disse nåletræarter kunne nå en betragtelig alder og størrelse. Samtidig vil plantning i meget høj grad blive overflødiggjort, eller i hvert fald blive begrænset meget, fordi naturforyngelse bliver den overvejende foryngelsesform.

Kort sagt, vil skovdriften til den tid forhåbentlig/sandsynligvis kræve begrænsede økonomiske input i form af udgifter til plantning, kulturpleje o.lign. Foryngelserne vil i stedet primært komme af sig selv i de huller, der opstår, når der skoves enkelttræer i bevoksningerne. Salgsværdien pr. kubikmeter træ fra skoven vil desuden - alt andet lige - blive større end idag af den simple grund, at træerne vil være større. I fremtiden der bliver der forhåbentlig tale om et "low-input" ekstraktions-skovbrug, hvor skovopbygningen primært styres ved hugst, og hvor der sjældent udføres indgreb som giver underskud. Der vil dog gå en lang periode (minimum 50 år), inden dette skovdyrkningssystem er opbygget. I første omgang skal dette driftsplanforslag derfor sikre en øget anvendelse af træarter, som kan indgå i et sådant fremtidigt skovdyrkningssystem.

Med hensyn til Skovlovens krav om at varetage landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske, miljøbeskyttende og friluftsmæssige hensyn på fredskovspligtige arealer, skal bemærkes følgende:

Det skitserede fremtidige skovdyrkningssystem vurderes at opfylde Skovlovens krav på disse punkter. I forhold til nu vil der i fremtiden ske en stor forøgelse af løvtræandelen i skovene på Finderup Øvelsesplads. Ud fra hensynet til flora og fauna må dette betragte som en fordel, idet en øget anvendelse af hjemmehørende løvtræarter, og driftsformer som muliggør opbygning af varierede bevoksninger med varigt og selvfor yngende skovdække som udgangspunkt vil være en fordel for de vilde planter og dyr.

Der vil forsat skulle være et betydeligt indslag af nåletræer. Hovedformålet med nåletræerne i de kommende kulturanlæg er at skabe skovklima på arealerne i løbet af den kommende 20-30 års periode. Det kan løvtræerne ikke. Endvidere skal nåletræerne sikre, at der sker en vis produktion af træ på arealerne jvf. Skovlovens krav. Nåletræerne vil dog som udgangspunkt altid være blandet med løvtræer, hvilket vil gøre skoven langt mere varieret og lysåben end den eksisterende nåleskov. Endvidere vil der i de enkelte bevoksninger være flere forskellige slags nåletræarter end tilfældet er idag. Desuden skal det erindres, at nåleskov også kan indeholde væsentlige værdier for plante- og dyrelivet. Skove med god variation mellem løv og nål giver således gode muligheder for et artsrigt plante- og dyreliv. Nåletræer og nåleskov kan desuden være af stor landskabelig værdi, og have stor værdi for friluftslivet (incl. militær øvelsesværdi) ved at sikre skovens "ugennemsigthed" også efter løvfald.

En øget anvendelse af løvtræ skal også sikre, at der anlægges stabile og varierede ydre skovbryn og indre bryn mod vandløb, søer og andre naturområder, og at spredningsmulighederne for planter og dyr forbedres. I den enkelte bevoksning kan skovdyrkningen ud fra både økonomiske og økologiske hensyn i en række tilfælde ekstensiveres. F.eks. bør mindre frosthuller og vådbundsarealer ikke tilplantes. I en række tilfælde kan efterbedring af mindre områder undlades.

For at skabe øget stabilitet i plantagerne skal det fremover desuden tilstræbes, at i særdeleshed skovbrynene kommer til at bestå af længelevende og stormfaste træarter som f.eks. eg og skovfyr. På længere sigt kan det overvejes at lade skovbryn og andre udvalgte bevoksninger udgå af forstlig drift/menneskelig påvirkning for yderligere at styrke naturindholdet.

I dette driftsplanforslag er forslået, at en del skovarealer på skrænterne omkring Rosborg Sø og Langskovdal afvikles som skov og i stedet overgår til hede. Dette er forslået af landskabelige årsager. Se kulturplanforslaget.

Prinsens Livregiment har desuden et ønske om at afvikle den vestligste halvdel af den ca. 50-årige rødgranbevoksning i Haldager Skov (litra 19p) for i stedet at lade det overgå til intensivt benyttet øvelsesområde. Skovarealet ligger uhensigtsmæssigt i øvelsesmæssig sammenhæng. Prinsens Livregiment vil som kompensation tilplante nogle vedvarende græsarealer i afd. 6, som ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Skov- og Naturstyrelsens Driftsplankontor har forståelse for dette ønske, men ligesom afviklingen af bevoksningerne omkring Rosborg Sø og Langskovdal vil det kræve tilladelse fra Skovlovsmyndigheden, d.v.s. Feldborg Statsskovdistrikt. Se foryngelsesplan-forslaget for nøjagtig areal-angivelse.

Økonomi ved omlægning til naturnær skovdrift.

Omlægning fra den nuværende plantagedrift til et mere naturnært skovdriftssystem som bygger på vedvarende skovdække, selvforryngelse, fler-etagerethed og stor stabilitet vil tage lang tid - over 50 år - og kræve en konsekvent planlægning og opfølgning. Den direkte økonomiske ekstraudgift ved omlægningen vil dog sandsynligvis være begrænset. Med det nuværende rødgran-renafdrift system skulle man jo alligevel plante. Nu skal der blot plantes andre træarter, men færre træer/ha, hvis det er underplantning (ved underplantning kan man nøjes med ca. 2500 træer/ha mod ca. 4000 træer/ha, når der plantes på renafdrift). Såfremt underplantningerne mislykkes, fordi skærmene går i opløsning, vil der dog komme en fordyrende oprydning og efterbedringsudgift. Se kulturmodellerne i bilag 7.

Den største udgift bliver dog givetvis de inddirekte omkostninger, nemlig mindre indtægter i form af hugstubbytter i den kommende opbygningsperiode. Opbygningsperioden vil vare i hvert fald de næste 50 år.

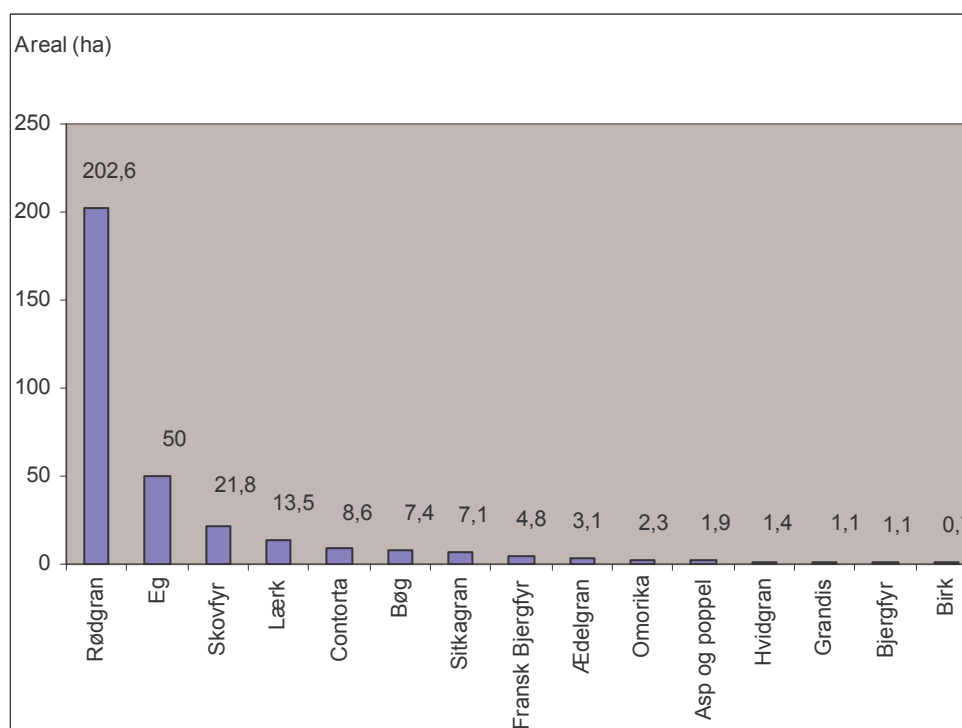
Skærm-stillingen vil i en del tilfælde ske før den økonomisk optimale omdriftsalder er nået. Den mistede tilvækst på de træer, som man fjerner ved skærmstillingen, vil i disse tilfælde være en inddirekte omkostning. Omvendt i de tilfælde, hvor rødgran-skærmene har nået den økonomisk optimale omdriftsalder, men hvor man p.g.a. ønsket om skærmstilling afstår fra at indkassere max.-beløbet nu og her, vil der også opstå et inddirekte økonomisk tab, især hvis en del af skærmen går til p.g.a. billeangreb, stormfald o.lign. Og det vil ske.

På længere sigt kan der dog, som beskrevet tidligere, forventes at den gennemsnitlige årlige udgift til skovdriften bliver væsentlig mindre end i øjeblikket, primært fordi den naturnære skovdrift sandsynligvis vil betyde væsentlig færre kulturudgifter.

I forbindelse med de store kulturarbejder, der vil skulle udføres på Finderup Øvelsesplads i den kommende periode, skal bemærkes, at selvom der bliver betydelige udgifter i forbindelse hermed, så kommer der også en del hugstindtægter. Et groft overslag er, at der inden for de næste 15 år vil komme netto hugstindtægter på ca. 1 mio. kr. Det skal dog understreges, at dette er et meget groft overslag, og at de økonomiske forhold for nåletræ er meget labile og kan ændre sig hurtigt. Se kapitel 14.

Nuværende træartsfordeling.

Da plantagerne i vidt omfang består af 1. generationsskov dominerer kultursikre træarter som rødgran og skovfyr. Der er dog også en del eg, lærk, sitkagran og contortafyr samt enkelte små bevoksninger af andre træarter bl.a. bøg og ædelgran.

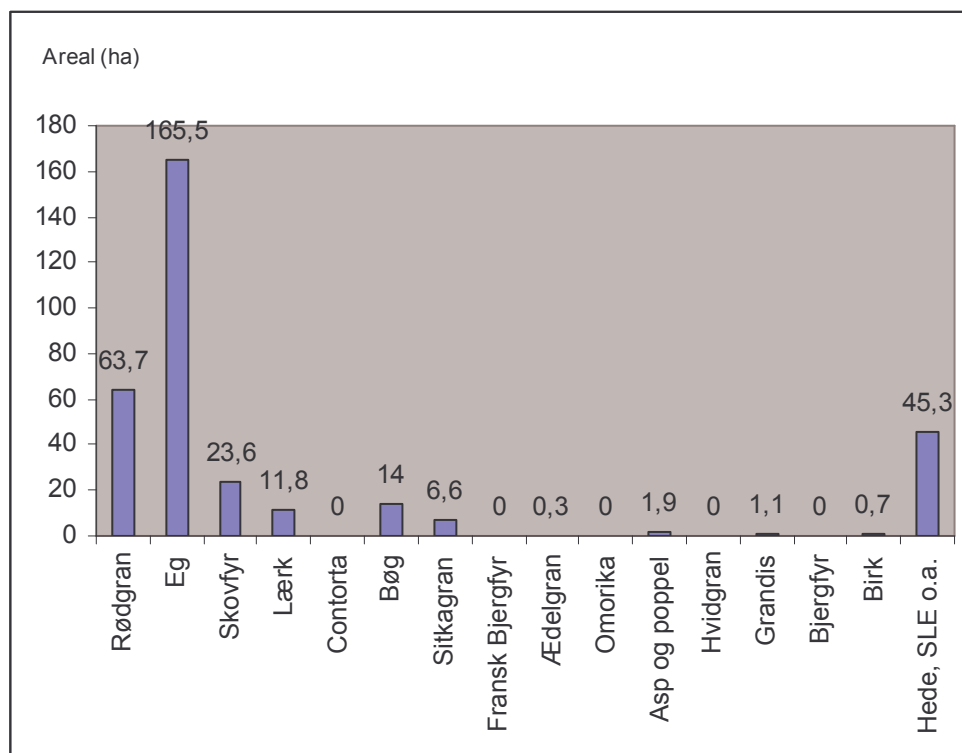
Figur 10.2: Viser den nuværende træartsfordeling på Finderup Øvelsesplads. Det skovbevoksede areal er ialt 326,2 ha.

Fremtidigt træartsvalg.

Det fremtidige træartsvalg har tidligere været berørt.

De fremtidige hovedtræarter bliver eg, skovfyr og lærk samt i mindre udstrækning douglasgran, rødgran, ædelgran og sitkagran. Andre træarter som f.eks. birk, bævreasp, spidsløn, ask, østrigsk fyr og bøg vil også indgå i bevoksningerne.

Nedenstående figur viser træartsfordelingen på de nuværende skovbevoksede arealer i år 2015, efter at den her foreslåede foryngelsesplan er ført ud i praksis. Det skal understreges, at de fleste bevoksninger i den kommende periode vil blive anlagt som blandingsbevoksninger af op til 6 træarter, og nedenstående figur kun viser hovedtræartsfordelingen, f.eks. vil der i mange af ege-bevoksningerne der anlægges i den kommende periode være op til 60 % andre træarter indblandet. Se senere.

Figur 10.3: Viser træartssammensætningen på Funderup Øvelsesplads år 2015, efter at kulturplanen er ført ud i praksis. Til sammenligning henvises til figur 10.2. der viser den nuværende træartssammensætning.

I det følgende er angivet nogle bemærkninger til de enkelte træarter og deres forventede potentiale og brug på Funderup Øvelsesplads' skove i fremtiden:

- **Eg.** Af stabilitetsmæssige- og flersidige hensyn skal andelen af løvtræ øges, og hovedparten af løvtræarealerne vil udgøres af eg. Eg skal bruges både som stabiliserende ydre- og indre skovbryn, som mindre egentlige bevoksninger ude i terrænet og som hovedbestanddelen af de egentlige skovområder, hvor der dog også vil være en del nåletræ. I de sidstnævnte områder vil eg indgå som en meget værdifuld underskov der øger stormfastheden for nåletræerne i disse bevoksninger samt medvirker til jordbundsforbedring, begrænser skovbrandsfaren, øger naturindholdet og sikre et skovklima på skovbunden, som er ekstremt vigtig for, at selvfornyelserne i fremtiden kan opstå spontant i forbindelse med mindre hugstindgreb. Sikring af et stabilt skovklima og en god jordbundstilstand er essentielt for, at den skitserede naturnære skovdrift kan bringes til at fungere i praksis.

- **Skovfyr.** Andelen af skovfyr skal øges i planperioden. Træarten udmærker sig ved god stabilitet, billigt og sikkert kulturanlæg samt evnen til at kunne forynge sig selv. Den er desuden velegnet til underplantning. Træarten skal anvendes som stabilitetsskabende moment på mindre produktive arealer, samt i yderkanten af plantagerne, men skal også indgå som et betydeligt indslag i de egentlige skovarealer. Desuden øger skovfyr natur- og landskabsindholdet. Skovfyr er en af få træarter, der kan opnå betydelige dimensioner på Finderup Øvelsesplads. Derfor, og p.g.a. skovfyrrens øvrige meget værdifulde evner for en naturnær skovdrift, skal der sikres et vist indslag af skovfyr også i de egentlige skovområder på Finderup Øvelsesplads. Skovfyr-boniteten på Finderup Øvelsesplads er ca. 2, dvs. 100-årig skovfyr vil korrekt behandlet nå en højde på ca. 25 meter og en diameter på 50-60 cm. Står der om 100 år i gennemsnit en snes skovfyr af denne størrelse pr. ha. skov på Finderup Øvelsesplads vil skoven, bare ved dette element, have nået langt i retning af en skovdrift, der kan sikre vedvarende skovdække. Endvidere vil en sådan skov sandsynligvis også have en betydelig økonomisk og naturmæssig værdi. Et korrekt proveniensvalg er essentielt for at opnå succes med skovfyr-dyrkningen. Se senere.
- **Lærk.** Lærk har nogle af de samme egenskaber som skovfyr, men er knap så vindfast og længelevende. Lærk er dog en mere fordragelig træart at bruge i blandinger, idet den i hvert fald i kulturer anlagt på renafdrifter ikke i samme grad som skovfyr busker ud og "trykker" naboerne. Lærk har desuden selvforyngelsespotentiale. Lærk må forventes at komme til at udgøre et vist indslag i den kommende naturnære skovdrift på Finderup Øvelsesplads jvf. betragtningerne nævnt om skovfyr ovenfor. Lærk skal dog primært benyttes i de egentlige skovområder på Finderup Øvelsesområde og ikke så meget i skovkanterne og i kulissebepantninger. Her skal den dog bruges som ammetræ for eg. Der må ikke plantes hybridlærk, da det er et mål, at lærk i fremtiden skal forynge sig selv på terrænet.
- **Douglasgran.** Det bør forsøges, om skovopbygningen kan suppleres med andre stabile træarter end eg, skovfyr og lærk. Douglasgran virker som en mulighed. Den er velproducerende, selvforyngende og stabiliteten på lang sigt er god. Douglasgran har dog ikke været brugt meget på Finderup Øvelsesområde. Det skal understreges, at douglasgran hører hjemme på terrænets mere beskyttede lokaliteter, hvor jordbundens kvalitet heller ikke er den ringeste. Den er følsom for frost. I kulturplanforslaget anbefales det især at plante 30% douglasgran i de kommende underplantninger i afd. 16 og 17. Lærk/douglasgran blandinger i den nærliggende Guldborgland Plantage har vist sig at kunne blive til glimrende skov.
- **Spidsløn, ask og ær.** Spidsløn og ask foreslås indplantet i begrænset omfang i de egentlige skovområder. Spidsløn og ask bør indplantes af samme årsager som eg. Både spidsløn og ask er naturligt hjemmehørende i Danmark og under de rigtige vilkår selvforynger de sig i stor stil ud på omkringliggende arealer. Muligvis vil de også gøre dette på Finderup Øvelsesplads, selvom vækstvilkårene er noget barskere end på deres traditionelle voksesteder i øst-Danmark. Ær har tilsvarende egenskaber som spidsløn og ask og måske i endnu højere grad. Ær er dog ikke naturligt hjemmehørende i Danmark og ønskes derfor ikke benyttet. Ær findes dog fåtalligt på Finderup Øvelsesplads.
- **Sitkagran.** Der findes p.t. kun ganske få unge bevoksninger af sitkagran på terrænet. Træarten er en god vedproducent - muligvis den bedste på lokaliteten - og er god til at skabe dækning. Den er mere vindfast end rødgran men er temmelig frostfølsom. Den kan selvforynge sig. Sitkagran bør fastholdes som element i det fremtidige skovbillede i mindre udstrækning. Den bør ikke plantes i renbestand, evt. kan den benyttes som underplantning, hvor der er behov for at skabe dækning hurtigst muligt. På det nærliggende Feldborg Statsskovdistrikt er sitkagran den nåletræart man tror mest på både produktions- og selvforyngelsesmæssigt.
- **Rødgran.** Andelen af rødgran på Finderup Øvelsesplads skal nedbringes. Baggrunden er rødgranbevoksningernes dårlige sundhedstilstand. Træarten bør ikke fremover anlægges i renbestand, men kan med fordel indgå i blanding med eksempelvis skovfyr, lærk, eg og birk, gerne som selvsåninger.
- **Birk.** Andelen af birk på Finderup Øvelsesplads bør øges væsentlig. Træarten er særlig velegnet, hvor der skal etableres løvskov på fugtige arealer. Birk kan indplantes/indblandes og iøvrigt udnyttes, hvor den kommer af sig selv. Birk har gode evner for selvforyngelse. Skærm af birk er et godt udgangspunkt for indbringning af andre træarter.
- **Asp (Bævreasp).** Den naturlige/oprindelige skov på Finderup Øvelsesplads, hvis arealet havde ligget uberørt af menneskehænder siden istiden, ville sandsynligvis have været en ege/skovfyr/birk/asp-blandingsskov. Asp bør derfor, ligesom birk, udnyttes hvor den fremkommer af sig selv, men helst ikke hvor der er mulighed for at den kan sprede sig ud på nærliggende heder og overdrev.
- **Bøg.** Er på grund af områdets ekstreme forårs- og nattefrost samt ringe jordbund særdeles vanskelig at etablere. Kulturplanen omfatter dog enkelte mindre arealer, der skal forynge med bøg som hovedtræart. Når der med tiden er skabt et bedre skovklima bør bøg dog underplantes i større stil ud over arealet. På Feldborg Statsskovdistrikt har man rimelig tiltro til, at bøg kan blive et betydende stabilitetsmæssigt indslag på skovarealerne.

- **Østrigsk fyr.** På vindudsatte steder og i skovkanter kan østrigsk fyr plantes - gerne i blanding med løvtræer.
- **Ædelgran.** Ædelgran findes idag som indslag i flere rødgranbevoksninger. Der skal her gøres en indsats for at videreføre de ofte undertrykte men livskraftige individer til næste generation. Ædelgran har gode selvforyngelsesevner. Ædelgran bør blive et indslag i det kommende naturnære skovdyrkningssystem.
- **Contorta.** Contortafyr har tidligere været plantet meget på terrænet. Erfaringerne med denne træart er generelt dårlige. Stabiliteten er ringe og bevoksningerne går ofte i opløsning i en ung alder. På denne baggrund kan det ikke anbefales at plante contortafyr på terrænet fremover.
- **Bjergfyr.** Kan plantes på åbne arealer man ønsker bevokset til krat i løbet af en relativ kort årrække.

Træartsblandinger og kulturmodeller.

Denne driftsplan anbefaler, at den nuværende plantagedrift ophører, og at man på Finderup Øvelsesplads overgår til et naturnært skovdriftssystem som bygger på vedvarende skovdække, selvforyngelse, fler-etagerethed og stor stabilitet. For at opnå disse ting er det nødvendigt med bl.a. en vis træartsblanding. Den er nødvendig for at sikre skovens fremtidige stabilitet.

Når først dette skovdriftssystem er opbygget (om 50-100 år) skal den rette træartsblanding sikres ved hugst, men det er vigtigt allerede nu at indplante de træarter som på længere sigt må forventes at blive de bærende træarter i den naturnære drift, samt at blande dem således at resultatet sandsynligvis bliver det ønskede.

Blandingerne kan ske enkelttrævis, rækkevis eller gruppevis, ud fra hvad der vurderes at give det bedste resultat på den enkelte lokalitet.

Blandingsforholdet af træarterne i foryngelses-plantningerne bør varieres afhængigt af, om der er tale om; underplantning, plantning på renafdrift, hvor beskyttet tilplantningsområdet ligger, hvor god jordbunden er og om der vil blive hegnet omkring.

Træarts-blandingerne som anbefales i den kommende periode er:

1. Underplantning på beskyttede lokaliteter/større sammenhængende skovområder:

Eg/lærk/skovfyr/spidsløn/ask i forholdet 40/30/20/5/5 (=50 % løv og 50 % nål). Skovfyr og lærk vil blive træarterne, der i første omgang (=de første 100 år) vil danne overetagen sammen med evt. andre selvsåede nåltræer, nok især ædelgran og rødgran. Løvtræerne eg, spidsløn, ask og selvsået birk vil inden for de første 100 år primært fungere som en krat-agtig underetage, der sikrer stabilitet, læ, jordbundsforbedring samt gode muligheder for selvforyngelse. Skovfyr indplantes i grupper og ikke i enkelttræ-blanding, da det er en erfaring, at den i så fald let bliver meget grov og dominerer de andre træarter. Lærk skal primært fungere som ammetræer for eg, og grove lærk skal fjernes, hvor de generer eg. Spontan opvækst af andre træarter udnyttes i videst mulige omfang undtagen contorta- og bjergfyropvækst.

2. Underplantning på de mest beskyttede lokaliteter/større sammenhængende skovområder, hvor jordbundsforholdene samtidigt er af forholdsvis god kvalitet (d.v.s. primært afd. 16 og 17):

Eg/douglasgran/lærk/skovfyr/spidsløn/ask i forholdet ca. 30/30/20/10/5/5. Douglasgran og i mindre grad skovfyr, lærk og selvsåede rødgran vil her danne overetagen, ellers som 1.

3. Tilplantning af mindre kulissebevoksninger og pludselig opståede skovkanter:

Skovfyr i renbestand eller eg med ca. 30% lærk og 30 % spidsløn og ask - lærk benyttes primært som ammetræ. Renbestande af skovfyr (evt. med lidt østrigsk fyr) kan være at foretrække på udsatte steder både af landskabelige og stabilitetsmæssige årsager. Skovfyr (og østrigsk fyr) vokser relativt hurtigt i ungdommen og bliver i forhold til eg relativt hurtigt til skov. Eg kan være at foretrække, hvor væksthastighed er underordnet eller hvor løvtræ er ønskværdigt af landskabelige, natur eller skovbrandsforebyggende årsager.

4. Tilplantning af større renafrifter:

Der planlægges ikke med store renafrifter i denne kulturplan, men de vil nok opstå spontant alligevel p.g.a. især stormfald. På større renafrifter kan der plantes 1, evt. med en større procentdel skovfyr, for at få arealet skovbevokset hurtigt muligt.

Kulturmodeller ses i bilag 7. Bemærk at der ikke påregnes brugt pesticider andet end til beskyttelse af nåletræplantninger mod snudebille-angreb. Bemærk også "katastrofemodellen" for skærmunderplantninger der bryder sammen.

Skov- og Naturstyrelsen anbefaler, at der i ovennævnte kulturmodeller og kulturplanen tillades op til 20 % indblanding af andre træarter end de angivne. Formålet er at give Prinsens Livregiment og Forsvarets Bygningstjenesten (og Hedeselskabet) lidt frihed til at øge variationen af træarter yderligere. I nogle områder kan de således indplante f.eks. sitkagran, asp og bøg på bekostning af f.eks. eg og skovfyr.

Provenienser.

Statsskovenes Planteavlstation anbefaler følgende provenienser på heden:

Eg	Vinter-eg anbefales frem for stilk-eg. Vinter-eg af følgende provenienser anbefales; Norsk Agderkysteg, F.707 Hald Ege, F.212 Løvenholm, F.695 Løndal og F.706 Borreskov.
Skovfyr	F.586 Hastrup eller FP.227 Valdemarslund, evt. import fra Moster og Sæverås i Norge.
Lærk	Japansk lærk anbefales frem for europæisk lærk da den er lærkekræft-resistent og gror bedre på magre lokaliteter. FP. 601 C.E. Flensborg og FP.615 C.E.Flensborg er frøplantager af japansk lærk men også afkom fra flere almindeligt kårede bevoksninger kan benyttes f.eks. F.40 Sostrup og F.127 Frijsenborg.
Douglasgran	F.488 Feldborg og FP. 232 Lavercantière anbefales, især på frostudsatte lokaliteter.
Sitkagran	F.405 Rønhede, F.489 Kompedal, FP. 238 Nødebo og FP. 625 C.E. Flensborg

Hegning.

Den største trussel mod ovenstående plan er, bortset fra stormfald, at især de underplantede løvtræer og douglasgranerne bliver ædt eller fejtet ihjel af råvildtet. Som nævnt tidligere er der en betydelig råvildt-bestand på Finderup Øvelsesplads, og selvom det ikke hidtil har været kutyme med hegninger, så er Prinsens Livregiment - i erkendelse af det nødvendige i at sikre denne periodes store foryngelsesarealer bedst muligt - indstillet på, at i hvert fald de

mest råvildt-følsomme partier af kulturerne hegnes. Prinsens Livregiment forudsætter dog også, at hegnene både i fysisk udstrækning og i tidsmæssig rækkefølge placeres, så øvelsesmulig-hederne begrænses mindst muligt.

Skov- og Naturstyrelsen bifalder ovenstående beslutning. I hvert fald de dele af kulturerne som indeholder den største andel eg, ask, løn, douglasgran, ædelgran, bøg og diverse andre løvtræer bør hegnes, idet disse træarter er meget eftertragtet af råvildtet. Omvendt er det kun i mindre grad nødvendigt at hegne træarterne skovfyr, lærk, rødgran og sitkagran, så i de partier hvor de udgør størstedelen af kulturerne kan hegning evt. undlades. Hvor det af øvelsesmæssige årsager ikke er muligt at etablere større hegninger, kan mindre ”flyvende” indhegninger på ca. 100x100 meter, der opstilles i 5-6 år med øvelsesmæssig passende afstand imellem, måske lade sig gøre. En anden mulighed kunne være kappeplantning, hvor f.eks. en eg og en skovfyr plantes sammen, og skovfyrren beskytter egen mod bid (og frost) ved at egen ”gemmer sig væk” i skovfyrren. Når egen er over bidhøjde fjernes skovfyrren.

Prisen for hegning pr. ha vil varierer meget afhængigt af arealets form og hvor beværligt terrænet er at hegne. En generel standardpris som bruges i det Skovøkonomiske tabelværk af Dansk Skovforening og Skov- og Naturstyrelsen er 11.200 kr ha. Det er incl. nedtagning. I kulturmodellerne i bilag 7 er hegningsprisen sat til 10.000 kr/ha. Det skyldes jf. ovenstående, at det ikke er forventeligt, at arealerne vil blive heget i deres helhed. Desuden vil nedtagningsudgiften for mange af tilplantningernes vedkommende først komme i næste planperiode. Det skal også erindres, at hegn ofte kan genbruges.

I nedenstående kulturplan er hegningsproblematikken indarbejdet i mindre grad. Det er dog primært op til Prinsens Livregiment, Bygningstjenesten og Hedeselskabet i forbindelse med aftale om etablering af de konkrete foryngelsesarealer, at fastlægge placering af kulturer og hegn således at det passer bedst muligt ind i de øvelsesmæssige forhold. Dette er umuligt for Skov- og Naturstyrelsen at detailplanlægge.

En vis reduktion af råvildt-bestanden via jagt kan udføres for bedst muligt at sikre de kulturer som ikke hegnes, samt sikre, at der sker en vis naturlig foryngelse overalt i skovområderne.

Punktgødskning og opstamning.

Gødskning af skov benyttes sjældent i Danmark, fordi forsøg hermed har vist begrænsede effekter. I forbindelse med underplantning på mager jord, hvor de store træer i skærmen udøver et betydeligt ”rodtryk” på de nyplantede træer m.h.t. næringsstoffer, kunne punkt-gødskning af de plantede træer under skærmen dog netop vise sig at give en god effekt. Bør forsøges for at se, om det har en effekt. Konkret vil Skov- og Naturstyrelsen anbefale det prøvet i litra 17a og den sydlige del af litra 16a, fordi der er planlagt etableret en skovkampbane der om 12-14 år. Se kulturplanen.

Opstamning benyttes i Danmark primært på træarterne eg og douglasgran på de bedre jorde. Gran-kanter på udsatte steder kan dog også med fordel opstammes. Formålet her er dog ikke produktion af knastfrit træ, men at forsøge at undgå, at grankanterne og bevoksningen bagved går i opløsning p.g.a. stormfald, udtørring, billeangreb o.lign. Hvis trækronen reduceres

til ca. 20 % af træhøjden mindskes stormfaldsrisikoen nemlig betydeligt; der er mindre krone for vinden at "presse" på. Ligeledes mindskes fordampning i tørre somre, hvis kronen er lille. Opstamning af grankanter på Finderup Øvelsesplads, bør være en af de måder, hvorved man i den kommende periode forsøger at holde bevoksninger, som er under foryngelse østfra, stående længst muligt. På længere sigt er opstamning af f.eks. skovfyr, douglasgran, lærk og ædelgran med henblik på produktion af knastfrit træ også en mulighed, der kan overvejes.

Jordbearbejdning

Der er sandsynligvis et veludviklet al-lag i jorden under det meste af Finderup Øvelsesplads. For at sikre skovens udvikling bedst muligt på længere sigt, er det vigtigt at få brudt dette al-lag i forbindelse med kultur-etableringen. Dette sker ved grubning på renafrifter, mens det er mere kompliceret i forbindelse med underplantning. Der er dog for relativt nyligt udviklet et mekanisk plantebor der påsat en lille skovningsmaskine istedet for fældehovedet, kan lave plantehuller under skærm. Dette plantebor laver hul i al-laget, samt sikrer en opblanding af det ofte tykke morlag med den underliggende mineraljord. Det sidste er vigtigt for at sikre kulturetableringen, idet rødderne skal i kontakt med mineraljord for at planternes vandforsyning er sikret bedst muligt. Det anbefales at benytte dette mekaniske plantebor eller noget med tilsvarende effekt i forbindelse med underplantningerne på Finderup Øvelsesplads i den kommende periode.

Plantehulsboring er relativt dyrt, ca. 2,5 kr/hul. Det skal bemærkes, at der findes andre aggregater der kan lave sådanne plantehuller under skærm uden at ødelægge skærmtræernes rodnet nævneværdigt, og at den tekniske udvikling på dette område er under stadig udvikling. Det er derfor muligt, at der om nogle år, når de fleste af underplantningerne på Finderup skal foretages, vil være andre og lige så gode og måske billigere muligheder end plantehulsboremaskinen. Det bør undersøges til den tid. I kulturmodellerne i bilag 7 er anvendt plantehuls-boringsprisen, da det så vidt vides er det bedste aggregat p.t.

M.h.t. jordbearbejdning skal endvidere nævnes, at lysåbne bevoksninger på Finderup Øvelsesterræn ofte vil få en skovbund bestående af en tyk græspels af bølget bunke. Naturforyngelser kan have svært ved at etablere sig her i. Vildsvin er yderst effektive til at rode op i sådanne skovbunde og dermed være med til at igangsætte foryngelsen. Såfremt det en gang i fremtiden bliver muligt at udsætte vildsvin i danske skove, var det derfor skovbrugsmæssigt fornuftigt, hvis vildsvinene fra kasernen i Viborg blev sluppet løs på øvelsesterrænet. I Prinsens Livregiments våbenskjold indgår billedet af et vildsvin, og på kasernen har man derfor p.t. en halv snes ægte vildsvin gående i indhegning.

Tynding i den kommende periode.

M.h.t. skærmstillingerne så vil der ved disse hårde tyndinger sandsynligvis primært blive aflagt langtømmer i midtdiameterstørrelserne 16-25 cm. Toppene vil givetvis blive efterladt til henrådning på skovbunden, da det sikkert vil være ren tilsætning at transportere dem ud og f.eks. flise dem til salg. Toppene kan være til biologisk og skovdyrkningsmæssig fordel for bevoksningerne ved især at skabe bundlæ, og typografbille-problemet bør ikke blive stort, da toppene jo ligger i skygge. Toppene bør i videst mulige omfang placeres på køresporene, så de ikke generer udførslen af underplantningen.

Hugstindgrebbene i de kommende skærme skal i det hele taget foretages så skånsomt som muligt. Det er tidligere nævnt, at hugstindgrebbene i skærmene bør foretages i marts, april eller maj for at mindske stormfaldsrisikoen. Dette er tilgængelig saftstigningsperioden, hvor barken kan være meget ”løs” og let rives af, hvis skovningsmaskinføreren og udkørselsmaskinen ikke er påpasselige. Det skal de være.

Se afsnittet om ”Forslag til en skovdrift der opfylder de militære målsætninger” samt kapitel 14.

Kulturplan.

Med udgangspunkt i de ovenstående afsnit har Skov- og Naturstyrelsen i april 1999 foretaget en gennemgang af Finderup Øvelsesplads' skove med det formål at udfærdige en plan for foryngelse af arealerne i den kommende periode. I forløbet har Hedeselskabet ved skovfoged N.H.Ibsen samt Feldborg Statsskovdistrikt bidraget med idéer og lokal dyrkningserfaring. Selve planen fremstår som en forskrift for, hvilke bevoksninger, der skal afvikles i planperioden (2001-2015) og hvilke træarter, der skal etableres efterfølgende.

I planen indgår et skovrejsningsområde i den nordøstligste del af terrænet (”Koteletbenet” afd. 6), hvor der plantes skov som kompensation for afdrift af nogle arealer i den sydlige del af terrænet (vestlige del af Haldager Skov litra. 19p), der af øvelsesmæssige årsager ikke ønskes gentilplantet.

I et særligt skema er angivet de skovarealer som primært af landskabs- og naturmæssige årsager ønskes afviklet og erstattet med hede. I dette skema er også angivet arealet i Haldager Skov som ønskes afviklet som skov af øvelsesmæssige årsager. Det skal understreges, at afvikling af alle disse arealer kræver skovlovstilladelse fra Feldborg Statsskovdistrikt som er skovlovsmyndighed.

Foryngelsesplan Finderup Øvelsesplads

Kulturplanen

Periode 2001 – 2015

Afd.	Litra	Træart	Årgang	Areal	Forynges med	Foryngelsesmetode	Ca. pris	Bemærkninger.
2	d	RGR	1958	1,4	BØG/DGR/ÆGR	Skærm / borede huller	56.700	Snarest. I forholdet 40/30/30. Behøver kun tynding en gang før underplantning. Træartsvalg er forslag/ønske fra Feldborg skovdistrikt. Bør prøves her på en østvendt skrænt. Hegnes.
2	k	RGR	1955	0,6	BØG/LÆR	renafdrift/skærm hvis muligt	24.300	Skærmstilling forsøges ellers bare renafrift. Bøg af landskabelige årsager, der er bøg syd for. Underplantes og hegnes når hegn omkring 2l nedtages. Genbrug.
2	l	UKU		0,5	BØG/LÆR	Renafdrift/grubning	20.250	Tilplantes snarest. Bøg af landskabelige årsager, der er bøg syd for. Hegnes
4	k	RGR	1957	0,9	SKF	Renafdrift/grubning	19.800	Når bevoksningen begynder at gå i opløsning.
4	p	COF	1950	0,6	SKF	Renafdrift/grubning	13.200	Tilplantes snarest. Bevoksningen er i opløsning.
4	q	UKU		0,6	SKF	Renafdrift/grubning	13.200	Tilplantes snarest.
5	j	LÆR	1955	1	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	40.500	Snarest. LÆR bevares. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og hegned genbruges) på arealerne nord for vejen.
6	f	COF	1955	2,4	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	97.200	Snarest. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og hegned genbruges) på arealerne nord for vejen.
6	g	RGR	1955	1,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	64.800	Snarest. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og hegned genbruges) på arealerne nord for vejen.

6	t	RGR	1955	0,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	24.300	Snarest. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 5j, 6f, 6g og 6t tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. F.eks. kunne arealerne syd for Ingeniørvej skærmstilles og underplantes først. 7-8 år efter gentages processen (og hegnnet genbruges) på arealerne nord for vejen.
6	x	SLE		5,7	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skovrejsning/grubning	267.900	I forbindelse med rydningen af litra 19p. Skovlovssag. Hegnes.
7	c	SKF	1954	3,2	naturforyngelse påbegyndes	hård hugst i skf'erne	0	Egeunderskov allerede på vej. Mere lys så kommer der mere foryngelse. SKF'erne skal dog bevares mange år endnu. Afviklingstiden minimum 100 år !!!
8	d	RGR	1956	2,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	79.300	Snarest. Evt. opstamning i vest. Uden hegning a.h.t. skovkambane
9	c	RGR	1956	1,7	SKF	Renafdrift/grubning	37.400	Når bevoksningen begynder at gå i opløsning.
9	e	RGR	1955	0,8	EG/LÆR	Renafdrift/grubning	29.600	Snarest. I opløsning. Prøv uden hegning
10	e	RGR	1956	3,8	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	153.900	Snarest. Påbegyndes fra øst. SKF, LÆR, ÆGR bevares. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 10e, 10g og 11a tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. Hegnes.
10	g	RGR	1956	2	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	81.000	Snarest. Påbegyndes fra øst. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 10e, 10g og 11a tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. Hegnes.
11	a	RGR	1958	11,3	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	457.650	Snarest. Påbegyndes fra øst. SKF og ÆGR bevares. Skærmstillingen, underplantningen og hegningen i 10e, 10g og 11a tilpasses tids- og udstrækningsmæssigt de øvelsesmæssige behov og skærmtræernes sundhed. Hegnes.
12	f	RGR	1960	4,8	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	194.400	Snarest. Påbegyndes fra øst. ÆGR bevares. Hegnes
14	e	FBF	1958	0,5	EG/LÆR	Renafdrift/grubning	18.500	Evt. med skærm. Prøv uden hegning.
15	a	RGR	1939	16,2	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Tyndes / borede huller	656.100	MEGET SNART. Flot lysåben og relativ stordimensioneret skov (20 meter høj 29 cm i diameter). Hegnes. 50 meter vestbræmme tyndes ikke!!!
15	b	RGR	1958	3,4	BØG/DGR/ÆGR	Skærm/borede huller	137.700	I slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen i afd. 17a og de nuværende øvelsesaktiviteter. Behøver kun tynding en gang før underplantning. Bøg af landskabelige årsager. Hegnes (muligvis kun i partier fordi meget langstrakt form = dyr hegning. Udenfor hegn så noget andet end bøg,ægr og dgr, måske sgr)
16	a	RGR	1939	21,7	EG/DGR/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	878.850	Her etableres sandsynligvis skovkambane i den nordlige totrædel som skal benyttes de næste 5-7 år. Herefter genetableres området (?) og der skærmstilles, underplantes og hegnes. Husk skovlovstilladelse.
17	a	RGR	1939	9,3	EG/DGR/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	376.650	MEGET SNART. I denne og den sydlige del af litra 16a forventes etableret en skovkambane om 10-14 år (når banerne i litra 16a og 23ab er udtjente). Derfor skal der etableres en underskov hurtigst muligt i denne litra. Litraen ligger relativt beskyttet. En forceret skærmstilling i løbet af kun 2 hårde tyndinger kunne prøves, og så underplantning allerede om 2-3 år. Hegnes. Punktgødskning bør forsøges. Husk skovlovstilladelse.
19	a	RGR	1952	5,4	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	218.700	Snarest. Påbegyndes fra øst. Opstamning i vest. Hegnes i hvert fald delvis (også for at undgå soldater-slid). Fremrykningsbælte etableres diagonalt igennem.
19	e	RGR	1946	1,6	SKF	Renafdrift/grubning	35.200	Snarest. I opløsning fra vest. Afstemmes med de øvelsesmæssige ønsker om bygning af faste kampstillinger på Bøgebjerg.
19	h	COF	1946	0,4	BØG/LÆR	Renafdrift/grubning	14.800	Når COF bryder sammen. Prøv uden hegning p.g.a. langstrakt form.
19	j	COF	1946	0,3	BØG/LÆR	Renafdrift/grubning	11.100	Når COF bryder sammen. Prøv uden hegning p.g.a. langstrakt form.
20	d	OMO	1955	1,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	64.800	Snarest. Påbegyndes fra øst. Evt. opstamning i vest. Hegnes.
20	h	OMO	1960	0,6	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	18.300	Skærmstilles i midten af perioden. Uden hegn fordi for lille
22	a	RGR	1941	11,7	EG/LÆR/SKF/LØN/ASK	Skærm / borede huller	473.850	Skærmstilles i midten af perioden. Hegnes i hvert fald delvis.
23	a	RGR	1942	11,7	EG/ASK/LØN/BØG	Skærm / borede huller, evt. renafdrift og grubning hvis granerne er meget svage (vil dog ikke virke som renafdrift da LÆR/SKF vil være 6-10 meter høje om 10-14 år)	549.900	Kulissetilplantning hvor SKF/LÆR er etableret (litra 23b) og er ca. 1½ meter høj (i 1999). Om 5-7 år forventes der anlagt en skovkambane her (husk skovlovstilladelse), når banen i litra 16a er udtjent. Foryngelsen bør derfor først ske når denne bane er udtjent om 10-14 år. I forbindelse med anlæg af skovkambanen kan det dog være at der skal etableres små holme af nok især sitkagran (hurtigvoksende) meget snart. Hegnes og punktgødskes.
Ialt				130,5 ha			5.129.850 kr	

Tabel 10.1: Viser kulturplanen på skemaform. Foryngelsesarealerne er vist på drifts- og Pleje-kortet i bilag 3. Bemærk:

1. Litraer hvor der er angivet "Snarest" i bemærkningsfeltet bør påbegyndes skærmstillet så hurtigt som muligt, d.v.s. hellere første tynding i sen-vinteren år 2002 end sen-vinteren år 2003. De vil dog i de fleste tilfælde alligevel først skulle tilplantes om 4-8 år.
2. Hvor der i bemærkningsfeltet står "Påbegyndes fra øst" betyder det, at skærmstillingen i første omgang kun skal omfatte ca. den østligste trefjerdedel. Dette for at modvirke stormfald af skærmen. Den vestligste fjerdedel forynges, når nyplantningerne er ca. 2 meter høj.
3. Det skal understreges igen, at ovenstående udgiftsskøn er med en betydelig usikkerhed. Kommer der en storm om 10 år og vælter alle skærmene i foryngelsesbevoksningerne, kan man risikere, at den samlede kulturudgift for perioden bliver ca. 1-2 mio. kr højere end anført her .

Foryngelsesplan Finderup Øvelsesplads

Arealer til afvikling

Periode 2001 - 2015

Afd.	Litra	Træart	Årgang	Areal	Kbm. i 1999	Forynges med	Bemærkninger.
4	r	BJF	1957	0,4	41	HED	Af landskabelige årsager. Gøres i forbindelse med afdriften af 4k.
9	t	RGR	1956	2,3	484	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest. Enkelte SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
9	p	BJF	1961	0,7	83	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	n	ÆGR	1960	2,8	537	HED	Tyndes hårdt snarest. Når træerne når omdriftsalderen skoves de fleste. Landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Enkelte ÆGR og LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	o	RGR	1958	0,7	134	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest. Enkelte SKF og LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	p	COF	1963	0,9	104	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	q	RGR	1953	0,7	147	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	t	HGR	1960	0,8	99	HED	Af landskabelige årsager. Ned til Movsø. Gøres snarest. De fleste SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	u	SKF	1959	0,4	53	HED	Tyndes hårdt snarest. Når træerne når omdriftsalderen skoves de fleste. Landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Enkelte SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	v	LÆR	1958	0,7	122	HED	Tyndes hårdt snarest. Når træerne når omdriftsalderen skoves de fleste. Landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Enkelte LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
10	æ	RGR	1956	0,5	138	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest.
10	ø	RGR	1956	0,3	61	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres snarest. Enkelte SKF, ÆGR og LÆR efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
11	e	UKU		0,4	0	HED	Stormfaldshul
11	h	RGR	1958	2,9	593	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres i slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen i 11a. De fleste SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	g	RGR	1962	5,4	849	HED	Af landskabelige årsager. Mellem Rosborg Sø og Movsø. Vestlige halvdel tages snarest. Østlige halvdel om ca. 5 år, når de er blevet lidt større.
12	j	COF	1960	2,1	253	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest. De fleste ØSF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	k	EG	1995	2,6	0	HED	Lades stort set urørt. Efterbedres ikke. De fleste ege døde. Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest. De fleste ØSF og SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	m	COF	1962	0,6	83	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest.
12	n	RGR	1957	1,5	144	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest.
12	p	COF	1954	0,6	84	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres i slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen i 12f. De fleste ØSF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
12	q	HGR	1962	0,6	88	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Rosborg Sø. Gøres snarest. De fleste SKF efterlades til størst mulig størrelse, dvs. indtil de dør af sig selv.
13	c	FBF	1958	4,3	786	HED	Af kulturhistoriske og landskabelige årsager. Lige ved siden af Margrethevolden og Rosborg Sø samt off. sti. Gøres snarest.
13	e	RGR	1992	1,5	13	HED	Af kulturhistoriske og landskabelige årsager. Lige ved siden af Margrethevolden og Rosborg Sø samt off. sti. Gøres snarest. Juletræer tages.
13	f	SGR	1985	0,5	14	HED	Af kulturhistoriske og landskabelige årsager. Lige ved siden af Margrethevolden og Rosborg Sø samt off. sti. Gøres snarest.
15	j	COF	1958	0,7	117	HED	Af landskabelige årsager. Siden af Langskovdal. Gøres i slutningen af perioden a.h.t. foryngelsen af afd. 15 og 16.
19	p	RGR	1952	10	2219	SLE	Ønskes afdrejet og erstattet af åbent område med spredt krat. Krattene etableres evt. ved at der efterlades 8-10 holme på 25x25m som man lader falde sammen. A.h.t. foryngelsen af øst-19a efterlades et 20 meter bælte mod denne. Skovlovstilladelse !
19	q	EG	1954	0,4	17	SLE	Sydvest-delen af 19d ønskes afdrejet af øvelsesmæssige årsager. Som kompensation for dette og 19a rejses skov på 5,5 ha i 6x. Skovlovstilladelse !
Ialt				45,3	7263,0		

Tabel 10.2: Viser de arealer, der ikke skal forynges med skov. Arealerne skal afvikles og overgå til åbne naturarealer, d.v.s. primært hede. Som nævnt før, så skal der gives skovlovstilladelse til ovenstående afviklinger, inden de foretages. Arealerne er vist på drifts- og plejekortet i bilag 3.

11 Kommentarer og ønsker fra eksterne bidragydere

Med en skrivelse den 18. september 1998 orienterede Skov- og Naturstyrelsen de eksterne bidragydere, bestående af Viborg Amtskommune, Fjends Kommune, Viborg kommune, Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet om, at en drifts- og plejeplanlægning for Finderup Øvelsesplads var igangsat. Styrelsen indkaldte i den anledning eventuelle bidrag fra de pågældende myndigheder og organisationer til planlægningen. I skrivelsen blev øvelsespladsen kort beskrevet. Om formålet med drifts- og plejeplanlægningen hed det, at:

“ Planen skal tilrettelægge retningslinjerne for benyttelse, drift og pleje af øvelsesterrænet, således at der opnås en tilfredsstillende opfyldelse af forswarets behov for øvelsesaktiviteter samtidigt med at de naturbeskyttelsesmæssige, rekreative og kulturhistoriske interesser tilgodeses.

Drift- og plejeplanlægningen omfatter udarbejdelse af kort, beskrivelse af den militære benyttelse, registrering og beskrivelse af naturtyper og flora- og faunamæssige forhold, beskrivelse af offentlighedens muligheder for adgang til terrænet, fastlæggelse af plejebehov samt en afvejning af benyttelses- og beskyttelseshensyn.

Det er et vigtigt formål med planlægningen at tilvejebringe al relevant information om terrænet og sikre, at de til området knyttede interesser kan indgå i afvejningerne. Materiale som bør indgå i den kommende driftsplanlægning og ønsker til den kommende areal-drift, ønskes derfor oplyst ”

Det blev endvidere meddelt, at Skov- og Naturstyrelsen, efter modtagelse af materiale og gennemførelse af egen kortlægning og registrering af arealet, ville udarbejde et forslag til drifts- og plejeplan. Dette planforslag ville blive tilsendt bidragyderne til kommentering og evt. blive drøftet på et efterfølgende møde. Skov- og Naturstyrelsen bad om at eventuelle bidrag var fremsendt til styrelsen senest den 1. december 1998.

Endelig indkaldte Skov- og Naturstyrelsen, i samarbejde med Prinsens Livregiment i Viborg, bidragyderne til en rundvisning på terrænet den 27. oktober 1998. Ved rundvisningen deltog 17 personer, med bidragyderrepræsentanter fra Viborg Amt, Fjends Kommune, Viborg Kommune, Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforening, Hedeselskabet, Forsvarets Bygningstjeneste, Dansk Rideforbund, Dansk Islandshesteforening, Dansk Orienteringsforbund samt Stads- og kommunegartner-foreningen.

Skov- og Naturstyrelsen har efterfølgende modtaget skriftlige bidrag fra Viborg Amt, Fjends Kommune, Lokalkomiteen af Danmarks Naturfredningsforening for Fjends Kommune samt Friluftsrådet, som refereres i det følgende:

11.1 Viborg Amt

Viborg Amt har fremsendt en række forslag til områdets fremtidige drift og pleje. Amtet ser gerne, at alle terrænets gravhøje og omgivelser inden for 100 meter fritlægges ved rydning af træopvækst.

Hedeplejen kunne generelt øges gennem rydninger af træer, slåning af lyng og evt. afbrænding af små arealer. Der bør efter amtets mening gøres en større indsats for at fjerne gyvel og lupiner, der både virker skæmmende på området og udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.

Hvis de gamle læhegn af hvidgran ikke har et øvelsesmæssigt formål ønskes de fjernet, da de skæmmer landskabet og giver indtryk af, at området stadig er landbrugsjord.

Det bør overvejes om en del af de eksisterende, uproduktive nåletræsplantager på terrænet kan konverteres til løv.

Amtet bifalder den nye linje med bedre kontrol af kampvognsspor, så sliddet på vegetationen og de tidligere problemer med sandflugt til Mønsted Å undgås.

Amtet mener, at der fremover ikke bør tillades udsætning af ænder og fisk til jagt- og lystfiskeformål i områdets søer. Derved får søerne de bedste muligheder for også fortsat at have en god vandkvalitet.

De botanisk set meget sårbare områder omkring Rosborg Sø skal sikres 100 % mod utilsigtet kørsel m.v. Det er af meget væsentlig betydning, at dette område heller ikke fremover ødelægges af kampvogne m.v.

For at hindre yderligere tilgroning i og ved søen mener amtet, at muligheden for vandstandshævning i Rosborg Sø skal overvejes. Dette kræver tilbundsgående undersøgelser af de forskellige interesser i området. Bl.a. peger amtet på, at der kan være problemer set i relation til dambruget nedstrøms, der formentlig vil rejse den påstand, at vandkvaliteten i Mønsted Å forringes.

Endelig er der et ønske om åbning af mere ureguleret offentlig adgang til terrænet, end der er i dag. Dette kunne overvejes på de mere perifere arealer som f.eks. Margrethevolden. Amtet har i den forbindelse efterfølgende fremsendt et forslag om etablering af en ny offentlig sti fra Mønsted Plantage til Margrethevold. Stien vil på en mindre strækning berøre forsvarrets areal. Stien foreslås anlagt som natursti uden andre anlæg end simple overgange ved elhegn og stipæle til vejvisning. Den bør markeres gennem publikums eget slid, og slåning af stien bør kunne undgås.

11.2 Fjends Kommune

Fjends Kommune finder, at igangsættelsen af en drifts- og plejeplan er et godt projekt og har forventning om, at forsvarrets behov for øvelsesaktiviteter kan koordineres med de naturbeskyttelsesmæssige, rekreative og kulturhistoriske interesser.

Kommunalbestyrelsen har i den forbindelse det mål, at

- skove- og naturområder vedligeholdes på en sådan måde, at de er attraktive at se på og færdes i,
- områderne passes sådan, at de er i harmoni med omgivelserne og viser respekt for den stedlige natur,

- søer og vandløb er rene, og at der til stadighed er sikret et naturligt dyre- og planteliv, kun svagt påvirket af menneskelig aktivitet,
- borgerne har mulighed for at dyrke et udvalg af fritidsaktiviteter i skove og naturområder,
- borgerne har mulighed for at færdes på naturstier.

Det er altså kommunens holdning, at området skal være tilgængeligt i videst muligt omfang, under hensyntagen til ovenstående.

Med hensyn til genskabelse af Rosborg Sø, kan kommunen ikke på det foreliggende grundlag vurdere om det er en god ide eller ej.

Kommunen ønsker iøvrigt først at tage endeligt stilling til drifts- og plejeplanen, når der foreligger et konkret forslag til plan.

11.3 Danmarks Naturfredningsforening

Lokalkomiteen for Danmarks Naturfredningsforening for Fjends Kommune (DN) har fremsendt kommentarer til drifts- og plejeplanlægningen, der omhandler spørgsmålet om genskabelse af Rosborg Sø.

DN beskriver de landskabelige og naturmæssige forhold omkring Rosborg Sø-området og fremhæver, at søen er udpeget som EF-habitatområde på grund af forekomsten af flere sjældne planter, bl.a. piberensermos og gul stenbræk. DN vurderer, at udviklingen af Rosborg Sø til en næringsfattig sø ved retablering vil være af meget stor biologisk betydning, men påpeger dog, at indvirkningen på de overnævnte planter skal vurderes nøje.

Ved udarbejdelsen af naturplejeplaner for området anbefaler DN meget, at der arbejdes videre med planerne om at etablere Rosborg Sø.

11.4 Friluftsrådet

Friluftsrådet udtrykker tilfredshed med, at der bliver udarbejdet en drifts- og plejeplan for Finderup Øvelsesplads, herunder en planlægning af i hvilket omfang friluftslivet har mulighed for at benytte området. Friluftsrådet finder det væsentligt, at offentligheden har adgang til at benytte de naturskønne områder under hensyntagen til forsvarets øvelsesvirksomhed.

Samtidigt understreger Friluftsrådet, at øvelsesterrænet med sine store landskabs- og naturværdier og interessante geologi er meget spændende at færdes i.

Offentlig adgang generelt

Det er på nuværende tidspunkt kun muligt for organisationerne at få adgang til området efter ansøgning. Friluftsrådet ønsker, at der åbnes yderligere for offentlig adgang til området. Dette vil være i overensstemmelse med forsvarets miljøstrategi og være et af formålene med udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner for forsvarets arealer. I strategien ligger, at det er væsentligt for forsvaret ikke i unødigt omfang at afskære offentligheden fra adgang til øvelsesterrænerne.

Ved rundvisningen blev der redegjort for, at der udvises stor imødekommenhed over for ønsker om guidede ture på arealet. Friluftsrådet kvitterer for denne indstilling fra forsvarets side. Man er dog ikke enig i forsvarets argumenter for ikke at tillade almindelig offentlig adgang. Det blev her nævnt, at en offentlig sti på terrænet ikke bliver benyttet af befolkningen i særligt stort omfang, hvorfor der tilsyneladende ikke var et væsentligt behov for adgang. Dette argument kan vendes om, så det kan hævdes at en øget almindelig adgangsmulighed for offentligheden heller ikke vil medføre en væsentlig større færdsel på arealet.

Rekreativ benyttelse af arealet

Det er Friluftsrådets håb, at man også fremover vil være imødekommende overfor organisationer, der ønsker at benytte området, og at eventuelle konflikter mellem forskellige interesser løses ved dialog og samarbejde.

I forbindelse med kørsel med firhjulstrækkere, mener Friluftsrådet, at der fortsat bør være mulighed for at opnå tilladelse til denne aktivitet, men at der nøje bør anvises lokaliteter, hvor kørsel kan ske uden ødelæggelse af arealet.

Samtidig håber Friluftsrådet, at der kan åbnes for ridning i området.

Samarbejde med organisationer

Friluftsrådet håber, at man også fremover vil være imødekommende over for organisationer, der har ønske om at benytte områderne, f.eks. hundeførerforeninger, orienteringsklubber m.m. Såfremt det kommer på tale at oprette brugerråd for områderne er Friluftsrådet og dets organisationer interesserede i at deltage i dette arbejde.

Formidling

Generelt for forsvarets skyde- og øvelsesterræner foreslår Friluftsrådet, at det offentliggøres via internettet, hvornår arealerne er åbne for publikum, så andre end lokale kan indhente information til brug for turplanlægningen. Ligeledes bør de nye GIS-kort lægges på internettet.

Samtidigt foreslår Friluftsrådet, at der udarbejdes små "vandretursfoldere", der udover at fortælle om områdernes natur-, landskabs- og rekreative værdier også fortæller om forsvarets aktiviteter, faciliteter og krav til terrænerne.

VURDERING OG AFVEJNING

12. Vurdering af de enkelte ønsker og forslag, samt afvejning heraf

De forskellige ønsker og forslag til den fremtidige benyttelse og beskyttelse af terrænet blev drøftet på et afvejningsmøde, afholdt på Viborg Kaserne 11. juni 1999 mellem Prinsens Livregiment, Hærens Operative Kommando, Forsvarets Bygningstjeneste, Det Danske Hedeselskab og Skov- og Naturstyrelsen. Derudover er der blevet afholdt flere arbejds møder mellem regimentet og Skov- og Naturstyrelsen, samt besigtigelser.

Der har efter afvejningsmødet været behov for en afklaring mellem Prinsens Livregiment og Hærens Operative Kommando om den terrænmæssige fremtoning af især Langskovdal. Hærens Kampskole har i denne forbindelse været inddraget for at vurdere de militære konsekvenser af de foreslåede rydninger af dalsider og bund for tætte nåleskovsbesplantninger. Endeligt har Forsvarets Bygningstjeneste vurderet de skovbrugsmæssige interesser i Langskovdal.

Disse spørgsmål blev, sammen med beskyttelsen af vådområder, herunder moser og hededamme, samt den generelle skovdriftplan, endeligt afklaret i april 2000 med en redegørelse fra Prinsens Livregiment til Skov- og Naturstyrelsen.

De vigtigste emner der knytter sig til afvejningen af den fremtidige benyttelse og beskyttelse af Finderup Øvelsesplads er forsvarets ønsker om en ny øvelsesmæssig udnyttelse af terrænet, herunder anlæggelse af nye akser med tilhørende sløjfning af bevoksninger. Desuden ønsker om lukning af visse bæltepor samt udpegning af faste bæltepor. Hertil kommer Skov- og Naturstyrelsens forslag om genskabelse af Rosborg Sø, naturpleje, ny skovdrift, bedre beskyttelse af fortidsminder, genopretning af vådområder samt nye retningslinier for øvelsesmæssig benyttelse af terrænet med henblik på en bedre beskyttelse. Endelig er der bidragsydernes ønsker om øget offentlig adgang.

En klar forudsætning ved den nedenstående vurdering af de enkelte ønsker til drifts- og plejeplanen for Finderup Øvelsesplads er, at arealet er udlagt som militært uddannelsesområde, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

I de følgende afsnit er angivet, hvilke tiltag der er blevet enighed om at udføre. Forslagene er angivet med normal skrift, mens beslutningen er angivet med kursiv.

Det skal understreges at mange af de forslag, som det er blevet besluttet skal udføres, før iværksættelse kræver tilladelse fra diverse myndigheder jf. kapitel 8. F.eks.:

- Alle nye, permanente, militære anlæg kræver en landzonetilladelse fra amtet i medfør af Planloven.
- Egentlige naturgenopretninger, som medfører terræændringer som f.eks. opgravning af vandhuller, kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 hos amtet. Det samme

gælder andre tilstandsændringer udover den hidtidige benyttelse af et areal med en beskyttet naturtype.

- Vegetationspleje kræver ikke tilladelse, *hvis* den klart tjener til at opretholde områdets hidtidige tilstand.
- Placering af permanente, militære anlæg må ikke ske inden for en afstand af 100 meter fra beskyttede fortidsminder med mindre dispensation hertil opnås fra amtet.
- Rydning af fredskov kræver tilladelse fra skovlovsmyndigheden, d.v.s. Feldborg Statsskovdistrikt.

12.1 Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret

Forsvarets overordnede ønsker til drifts- og plejeplanen

Terrænet vil i fremtiden blive anvendt mere intensivt til militær øvelses- og uddannelsesaktivitet. Dette stiller større krav til uddannelsesfaciliteter og en fordeling af belastningen. Af terræn- og naturhensyn ønsker forsvaret derfor at fordele aktiviteterne i hele terrænet.

På afvejningsmødet blev disse behov og ønsker til terrænet fremlagt og drøftet mellem de involverede parter. De øgede krav til terrænet vil forsvaret søge tilgodeset ved varieret anvendelse af flere fremrykningsakser i terrænet. I egnet terræn skal mulighederne for opnåelse af gode observationsforhold og stillingsindtagelser forbedres. Terræn til uddannelse af enkeltmand og mindre enheder identificeres og indrettes til de enkelte kampformer, og der skal etableres skovkampbaner og forbedrede bykampfaciliteter. Muligheden for at anvende terrænet i tværgående retning ønskes forbedret ved at skabe større overskuelighed. Dette søges opnået ved sløjfning af de nord-sydgående hvidgranshegn samt regulering af specielt gyvelbeplantningerne. Hvidgranhegnene erstattes af færre og bredere løvlæhegn. Sådanne tiltag vil forbedre muligheden for gennemførelse af primært afsiddede gruppe - delingsøvelser.

Forsvarets overordnede ønsker om en ny øvelsesmæssig udnyttelse af terrænet, ved at fordele aktiviteterne og ved at anlægge nye fremrykningsakser med tilhørende sløjfning af bevoksnin-ger, vurderes generelt som værende foreneligt med terrænets bæreevne og i god tråd med ønsket om bevarelse og forbedring af naturværdierne. Finderup Øvelsesplads er et robust terræn, som kan tåle nye anlæg og en del slid, men sliddet vil formindskes, hvis aktiviteterne spredes så meget som muligt. Det er dog fortsat meget vigtigt at sikre, at de mest sårbare terræntyper og naturområder friholdes for kørsel, gravning m.v. i takt med den mere intensive øvelsesaktivitet.

Landskabeligt og naturmæssigt set vurderes det som en absolut gevinst, at der sløjfes gamle hvidgranhegn og ryddes gyvelkrat i forbindelse med den øvelsesmæssige indretning af terrænet.

Nuværende og fremtidige brugere

Såvel den militære som civile anvendelse af terrænet forventes at ville stige i fremtiden. Ønskerne fra civile foreninger forventes at ville stige i takt med et øget behov for fritidsaktiviteter.

Det vurderes, at det slid- og forstyrrelsesmæssigt vil være uproblematisk, at der er uændrede muligheder for fortsat passiv brug af terrænet af naturforeninger som ornitologer, botanikere og vandreforeninger samt naturoplevelsesarrangementer.

Ridning og orienteringsløb forudsættes at kunne foregå i et omfang der ikke overskrider det nuværende (d.v.s. som i år 2000).

Der er desuden enighed om, at aktiv brug af terrænet i form af terrænkørsel med motorcykler og hjulkøretøjer kan medføre u hensigtsmæssig slid på terrænet og forstyrrelse af dyrelivet. Disse former for aktiviteter skal fortsat være mulige, men skal være under nøje kontrol. Der skal derfor fremover i hvert enkelt tilfælde meddeles konkrete rammer, gennemføres kontrol af forløbet og efter arrangementernes afslutning afholdes en afleveringsforretning, hvor evt. skader registreres og foranstaltes udbedret. Antallet af årlige arrangementer må ikke overskride, hvad der har været niveauet op til og med år 2000, d.v.s. maksimalt 2 arrangementer årligt.

Etablering af ny fremrykkeakse og reduktion af Haldager Skov vestlige udstrækning

Etablering af en ny, østlig akse ønskes fra Femstjernen, Brune Bakke, gennem Finderup Plantage, gennem østlige del af Langskovdal, Haldager Skov, nord og syd om Paradiset terminerende i området øst for "Øde Gård" ved Vedhovedvej. Anlæggelsen vil medføre fældning af to bælter diagonalt gennem den østlige del af Haldager Skov nord for Paradiset samt et fældning af et kort bælte gennem skoven syd for Paradiset. Hertil kommer fældning af hvidgranhegn ved "Øde gård" for at opnå observation mod terrænets sydlige del.

Herudover ønsker Forsvaret af øvelsesmæssige grunde at reducere den vestlige del af Haldager Skov kraftigt i omfang. Som beskrevet under afsnit 10.9. er øvelsesaktiviteten for de store øvelsers vedkommende bygget op omkring angreb over tre akser udgående fra "Koteletbenet" (afd. 5 og 6) mod syd og sydvest. Målet er i ca. afd. 20. Den vestlige akse går over Tovby/Tovgård og plantagerne øst for Rosborg Sø (afd. 9, 10 og 11). Den centrale akse går over det centrale Langskovdal og Bøgebjerg (afd. 9, 10 og 14). Den østligste akse går igennem Øvelsespladsens store sammenhængende skovområde i afd. 15, 16, 17 og 18. Den vestlige del af Haldager Skov ligger i den forbindelse meget uheldigt, fordi skoven spærres for udsynet sydpå mod "målet" i afd. 20 for tropperne i den vestlige og centrale akse. Forsvaret ønsker derfor denne del af Haldager Skov reduceret kraftigt i udstrækning.

Ovennævnte arealer er fredskov, og tilladelse til rydning skal derfor gives af Feldborg Statsskovdistrikt. Distriktet har under hånden oplyst, at eftersom disse rydninger må betragtes som nødvendige for den militære brug af terrænet, men ikke i øvrigt er rydninger der ønskes foretaget for at opfylde hensyn, som er nævnt i Skovlovens formålskapitel (f.eks. landska-belige, rekreative eller biologiske hensyn), så vil distriktet sandsynligvis tillade rydningerne men jf. vanlig praksis stille krav om erstatningsskov svarende til det ryddede areal + 10 %. Arealet der ønskes ryddet udgør i alt ca. 11 ha incl. de to bælter nord og syd for Paradiset. Forsvaret er indstillet på at etablere de ca 12 ha som Feldborg Statsskovdistrikt vil kræve tilplantet som erstatningsareal. De 5,7 ha vil blive etableret i litra 6x i Koteletbenet jf. bilag 3. Det resterende areal vil sandsynligvis blive tilplantet på andre terræner, men det vil der blive taget endelig stilling til i forbindelse med udfærdigelse af den endelige ansøgning.

Konklusion: Der var enighed om at ovenstående forslag skulle støttes, da der er tale om et nødvendigt tiltag for at forbedre og forøge områdets øvelsesmæssige værdi og kapacitet, og fordi tiltagets påvirkning af de biologiske og landskabelige værdier er begrænset. Det er ældre rødgran der skal afdrives og erstattes af åbne arealer, der godt nok vil blive stærkt påvirket af øvelsesmæssig brug, men tilgængelig vil de nye skovarealer som etableres i Haldager Skov bestå af især eg som vil have en højere biologisk og landskabelig værdi, end den nuværende rødgran-skov. Forslaget vil indgå i skovplanen og fremgå af drifts- og plejekortet, bilag 3.

Såfremt etablering af den nye fremrykningsakse på strækningen mellem Femstjernen og Brune Bakke kræver anlæggelse af et ny spor på overdrevs- og hedearealet vest for Bunkervej vil det kræve dispensation fra naturbeskyttelsesloven § 3. Viborg Amt skal behandle denne dispensationsansøgning. Det bør bemærkes, at der kan kompenseres noget fra dette eventuelle indgreb ved at det eksisterende bæltepor vest herfor sløjfes, som det er planen.

Regulering af beplantninger i Langskovdal

Prinsens Livregiments ønsker om forbedring af observationsmulighederne på tværs af Langskovdal gennem udtynding af beplantning har været drøftet særligt indgående parterne imellem, og Hærens Kampskole har desuden været anmodet om en udtalelse.

Dette ønske stemmer overens med Skov- og Naturstyrelsen ønske om en rydning af Langskovdals skrænter af landskabelige årsager. Langskovdal er en meget markant og naturskøn smeltevandsdal, men dens konturer er noget udvisket af nåletræbeplantninger på skrænterne. Skovlovmæssigt og til dels øvelsesmæssigt er der imidlertid nogle forbehold.

Af øvelsesmæssige årsager ønskes skrænterne i Langskovsdals østlig del ikke fritlagt (litra 15b;RGR fra 1958). Den nuværende beplantning fastholdes perioden ud, men skærmstilles svagt underplantes med bøg, ægr og dgr i slutningen af perioden. Det er træarter der tåler en ret tæt skærm.

I den øvrige del af Langskovdal, d.v.s. den centrale og vestlige, er der enighed om, at de nåletræbeplantede skrænter kan fældes, men at der bibeholdes eller nyetableres beplantning i grupper af blandet løv på toppen af skrænterne. Dog bibeholdes enkelte nålebevoksninger af de stabile nåletræarter ædelgran, skovfyr og lærk til sidst i perioden. Disse tyndes dog hårdt snarest, m.h.p. hurtig diameterudvikling og gennemsigtighed af bevoksningerne. Det er planens hensigt, at de afdrives sidst i planperioden, hvorefter der ikke genplantes. Enkelte overstandere efterlades dog. For nærmere detaljer, se skovplanen, samt drifts- og plejekortet bilag 3.

Ovenstående afvikling af fredskovspligtige bevoksninger kræver tilladelse fra Feldborg Statsskovdistrikt. Distriktet har under hånden oplyst, at de er positive overfor ideen, hvis rydningerne følger de naturlige konjukturer i terrænet, løvtræer bevarer i et vist omfang (evt. som enkelttræer) og at sunde og stabile bevoksninger først ryddes, når det er økonomisk optimalt.

Øvelsesmæssig indretning af Bøgebjerg (i afd. 14)

Forsvarets ønske om underplantning i skoven på Bøgebjerg og udvidelse mod øst er i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens ønsker om en mere varieret skov.

Der er enighed om at konvertere den nordlige del af Bøgebjerg skov, som er en rødgran-bevoksning fra 1946, til skovfyr ved gradvis underplantning. Contortafyrbevoksningen øst herfor erstattes med bøg. Ønsket om fortsat graveaktivitet på Bøgebjerg og fast etablerede kampstillinger vil forsvaret gennem øvelsesmæssige terrænbestemmelser forene med ønsket om en tættere og bedre skov i området.

Bibeholdelse af Vedhoved Skov som øvelsesområde ((afd. 21, 22 og 23)

Der er enighed om, at Vedhoved Skov i terrænets sydende fortsat skal kunne benyttes til en række øvelsesmæssige formål, herunder håndgranatbane, beredskabsområde, udgangs-område, samvirkeøvelser, infanteri/kampvogne og skovkampområde (i den østlige del). Den østlige halvdel af skoven vil være hugstmoden inden for planperioden, og vil efter skov-kulturplanen blive forynget med eg som hovedtræart.

Reducering af bevoksning og etablering af kampstilling på Vesterhøj (afd. 2)

Der er enighed om forsvarets ønske om reducere bevoksning og etablering af kampstilling på Vesterhøj, beliggende i nordkanten af terrænet.

Reducering af bevoksning vedrører først og fremmest gyvel samt gamle, levende hegn af hvidgran. Rydningen falder derfor godt i tråd med den af Skov- og Naturstyrelsen ønskede pleje. Etablering af ny kampstilling vurderes som værende så lille i udstrækning og betydning, at det betragtes som uproblematisk.

Rydning eller erstatning af levende hegn

Der er enighed om forsvarets ønsker for rydning eller erstatning af udvalgte levende hegn på terrænet, da det ud over en øvelsesmæssig fordel også vurderes at være en landskabelig og naturmæssig gevinst.

Ændringerne er markeret på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Sløjfning af miniskydebane umiddelbart syd for punkt 47.1, på østlige bred af Rosborg Sø

Der er enighed om, at forsvarets ønske om fjernelse af dette anlæg på et landskabeligt set højt prioriteret sted er et meget vigtigt tiltag i plansammenhæng. Sløjfningen bør derfor ske snarest muligt. Miniskydebanen er til uddannelse i skydning med maskinkanon. Banen er baseret på en midlertidig godkendelse.

For helheden i terrænets retablering omkring bevarelse af følsomme områder omkring Rosborg Sø og skrænter, er der enighed om at søge banen flyttet til en slugt i Vesterhøj-området, hvor der tidligere har været miniskydebane for kampvogn. Terrænfaciliteterne i Vesterhøj-området er nemme at etablere, idet der i den nuværende form er sikkerhedsvolde omkring pladsen, samt at der ikke er store fareområder for skydning med blå patron. Der er korte skudafstande og nemme afspærringer.

Etablering af skovkampbaner i Finderup Plantage (afd. 15, 16 og 17)

Det vurderes, at indretning af skovkampbaner inde i Finderup Plantage naturmæssigt set ikke vil udgøre et væsentligt problem. Som anført vil etableringen stille krav til den kommende skovplan, så der gennemføres en nænsom, successiv udtynding i bestående højskov og efterfølgende underplantning, der støtter kampbanernes taktiske indhold. Anlæggene vil muligvis kræve tilladelse efter Skovloven. Dette afhænger af en nærmere beskrivelse af anlæggene fra Prinsens Livregiments side. Behovet for en formel ansøgning i medfør af Skovloven afgøres af den lokale tilsynsmyndighed, Feldborg Statsskovdistrikt.

Renovering og udbygning af nærkampbyen Touby

Den ønskede renovering og forbedring af eksisterende bygninger samt opførelse af et nyt nærkamphus, samt etablering af faste veje og fortove i nærkampbyen Touby, vurderes som uproblematisk.

Gravning

Der er enighed om, at graveområdet i "Koteletbenets" østlige del til uddannelse af maskinførere fortsat er velegnet til dette formål, da det er her, at naturværdierne er mindst. Forsvaret ønsker herudover at gravearbejder i terrænet generelt fortsat tillades. Det er imidlertid Skov- og Naturstyrelsens opfattelse, at det fremover er meget vigtigt at sikre, at de mest sårbare terræntyper og naturområder skånes mod gravning. På øvelseskortet og i Blivende Bestemmelser bør der således angives, hvor der må graves i forbindelse med øvelser, og at der kun må anvendes gravemaskiner som rutineindlæring på det nuværende graveområde i Koteletbenet. Desuden er der ofte tale om gravearbejder med nedgravning af køretøjer i andre godkendte områder f.eks. NV-kant Bøgebjerg og Haldager.

Det bør indgå i fremtidige, faste aktiviteter, at der udbygges en permanent kommandostation på nordkanten af Bøgebjerg, idet langt hovedparten af denne øvelsestype hver gang skal starte med at udgrave hele komplekset, og efterfølgende afdække kommandostationen. Det vil være en meget stor tidsbesparelse for enhederne, og desuden en naturmæssig og energimæssig fordel.

Forsvaret oplyser, at øvelsesmæssig gravning (med eller uden maskiner) som hovedregel foretages på Bøgebjerg og Pøtager, med enkelte undtagelser andre steder efter indhentet tilladelse. Gravearbejder på Kjærager må ikke finde sted (af hensyn til lyngheden), ligesom der ikke må foretages gravearbejder nord for Touby, under hensyn til installationer omkring Bunker-7.

Færdsel og bæltepor

Det vurderes positivt, at forsvaret planlægger en forbedring af hjulkøretøjsspor og -veje samt en regulering i antallet af bæltepor mange steder på terrænet. Sløjfning af et antal bæltepor på udvalgte steder vil skåne fortidsminder og andre følsomme områder, herunder moser og vandhuller. De sløjfede bæltepor på terrænet vil fremgå af drifts- og plejekortet.

Desuden udlægges et større netværk af tvangsspor for bæltebiler, som skal følges, se bilag 2.

Et generelt forbud mod kørsel vil gælde for vådområder med omgivende bufferzone, og i andre sårbare områder, herunder fortidsminder. Dette vil fremgå af øvelseskortet, bilag 2.

Der er enighed om at det anlagte, 8-talsformede kørespor på vestsiden af Rosborg Sø ("Sløjfen") fortsat kan anvendes til uddannelsesformål som lukket kørebane for hjulkøretøjer og pansret mandskabsvogn. Forbud mod kørsel med kampvogne opretholdes i dette område.

Forsvaret ønsker også at beskytte Kragedals Mose ved forbud mod gennemførelse af nuværende gennemkørsler. Der etableres omkørsler og vadning gennem mosen stoppes. Der er enighed herom.

Forsvarets ønsker til kortmateriale over øvelsespladsen

Der er enighed om, at der ud fra de af Skov- og Naturstyrelsen udarbejdede grundmaterialer udarbejdes øvelseskort i A3 format med de ønskede specifikationer. Dog vil det ikke være muligt at udarbejde de ønskede højdekurvemarkeringer.

Forsvarets forslag og ønsker til terrænrenovering og naturpleje

Der er enighed om forsvarets generelle ønske om, at der i drifts- og plejeplanen lægges særlig vægt på de bevaringsværdige, naturbeskyttede områder på terrænet, d.v.s. vandhuller, vådområder, gravhøje og hedearealer. Den i planen vedtagne skovplan vil blive udført af Hedeselskabet. Desuden fortsættes den løbende terrænpleje, d.v.s. pleje af veje, bygninger, uddannelsesfaciliteter, lyngområder og regulering af selvsåede træer og buske.

Forsvarets forslag om igangsættelse af en række initialprojekter, med efterfølgende vedligeholdende pleje, er i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens ønsker om vigtige førstegangsplejeindgreb. Således er der enighed om gyvel- og lupinbekæmpelse, pleje af vandhuller og hededamme, rydning af selvsåede træer og buske primært i lyngarealer, udbedring af gravhøje og sløjfning af spor og stillinger, vej- og sporvedligeholdelse, vedligeholdelse af grøfter og vandløb samt behov for maskinkapacitet til disse aktiviteter.

Forsvarets forslag om drift af skov og levende hegn

Der er stort set overensstemmelse mellem forsvarets og Skov- og Naturstyrelsens ønsker om den fremtidige skovdrift (se følgende afsnit).

12.2 Skov- og Naturstyrelsens ønsker om pleje og genopretning af naturværdier

Skov- og Naturstyrelsens forslag til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

På afvejningsmødet blev Skov- og Naturstyrelsens ønsker til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand fremlagt og drøftet.

Man var enige om, at der i vid udstrækning var fælles interesse i at fastholde og forbedre Finderup Øvelsesplads som et af forsvarets mest varierede og naturskønne terræner. Dels af naturbeskyttelsesmæssige hensyn, dels af øvelsesmæssige hensyn, da også den militære brugsværdi er stærkt afhængig af områdets naturmæssige bæreevne.

De nuværende landskabsværdier og naturtyper som heder, overdrev, skræntformationer, enge og vådområder skal bibeholdes i naturtilstand uden gødskning, sprøjtning eller opdyrkning. De værdifulde landskaber skal beskyttes, plejes og genoprettes gennem en fastlagt plejeplan. Fortidsminderne på terrænet skal sikres mod enhver skade i forbindelse med militær øvelsesaktivitet. Skovene skal gradvist konverteres til mere naturnær og varieret skove, og der skal fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at området ikke nedslides yderligere og at dets tilstand dermed ikke gradvist forringes.

Skov- og Naturstyrelsens ønsker om pleje af heder og overdrev, sløjfning af bæltepor i følgende områder, fritlægning af skrænter ned til Rosborg Sø og i Langskovdal, undladelse af gødskning og sprøjtning samt fjernelse af udtjente, levende hegn er i overensstemmelse med forsvarrets forslag om terrænpleje. En prioriteret terrænplejeplan vil fremgå af planafsnittet samt Drifts- og Plejekortet (bilag 3).

Ophør med vildtagre

Skov- og Naturstyrelsens ønske om at nedlægge de ca. 30 nuværende vildtagre på i alt ca. 5,6 ha efter 1999 blev drøftet på et arbejdsmøde. Styrelsens forslag var begrundet i, at vildtagrene næppe har væsentlig betydning for vildtet og kan medføre spredning af eksotiske planter til skade for den bevaringsværdige, vilde overdrevsflora. Styrelsen foreslår at eventuelle vildtplejeresressourcer i stedet anvendes til generel terrænpleje (slåning, klipning, afbrænding) samt blotlægning af lyng i perioder med snedække.

Prinsens Livregiment ønskede at bibeholde et passende antal vildtagre og fandt, at 14 vildtagre à ca. 0,25-1 ha ville være et passende niveau. De placeres på eksisterende vildtagre eller på de gamle agre, som ikke bruges til øvelser. Vildtagrene søges vedligeholdt med attraktive vildtplanter som kløver, lucerne m.v. De kan grundgødskes i form af kalkning. De 14 fremtidige vildtagre angives på kortbilag 3. Der fodres fremover kun til fasaner.

Skov- og Naturstyrelsen accepterede dette.

Forslag til genskabelse af Rosborg Sø

Der er enighed om at søge Rosborg Sø genskabt ved etablering af stryg ved det gamle vade-sted syd for hovedvej 16. Projektbeskrivelse forelægges for Viborg Amt til myndighedsbehandling, offentlig høring og VVM-redegørelse.

Friholdelse af arealer for militær aktivitet

Skov- og Naturstyrelsens forslag om friholdelse af sårbare arealer for militær aktivitet, bortset fra gennemgående færdsel til fods, stemmer i et vist omfang overens med de allerede gældende regler i "Blivende Bestemmelser for øvelsesterrænet" (BBØ). Det nuværende kørselsforbud gælder således kun for de større søer og moser (bortset for bjergningsøvelser og eventuelt senere vadringsøvelser med køretøjer i det nordøstlige hjørne af Bjerremose), men for alle fortidsminder samt for området vest for Alvejen (d.v.s. Rosborg Sø området med skrænter, feltforhindringsbane, Dybedam m.v. bortset fra lejlighedsvis træning af natkørsel med hjulkøretøjer og PMV på Sløjfen vest for Rosborg Sø).

På afvejningsmødet meddelte Hærens Operative Kommando og Prinsens Livregiment, at man havde i sinde at foretage en besigtigelse af vådområderne, idet man frygtede at Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse af disse kunne blive for begrænsende for øvelsesaktiviteterne.

Der var dog enighed om, at der var behov for en generelt set bedre beskyttelse af vådområderne i forhold til de gældende bestemmelser. Som udgangspunkt burde alle vandhuller og andre sårbare vådområder med passende bufferzone på nogle meters bredde således være omfattet af et generelt øvelsesforbud. Bufferzonen omkring det konkrete vandhul tilpasses den taktiske anvendelse af terrænet.

Hærens Operative Prinsens Livregiment ønskede dog efterfølgende helt at undtage 3 vandhuller vest for Haldager Skov (angivet som nr. 19, 20 og 21 på Drifts- og Plejekortet, bilag 3) for kørselsforbudet. Dette skyldes, at de ligger på en intensivt brugt fremrykkervej og aktuelt allerede er ret medtagne. Prinsens Livregiment finder derfor, at en begrænsning af området ved etablering af beskyttelseszoner omkring disse 3 små vådområder er mindre hensigtsmæssig.

Skov- og Naturstyrelsen er indforstået med at der ikke sker afspærring af vandhul 20 og 21, da de efterhånden er permanent tørlagte og dermed har mistet værdi som vådområder. Derimod ønskes vådområde nr. 19 beskyttet og afspærret med pæle, da det er en lille hedesø i fin stand, men stærkt truet af bæltekørsel. Forsvaret har accepteret dette.

Der er desuden opnået enighed om kun at etablere pæleafspærring omkring særligt udsatte vandhuller hvor der køres for tæt (se afsnit 10.8), pæleafspærring af særligt sårbare skræntpartier langs Langskovdal (som Prinsens Livregiment allerede har gennemført), samt mindre udvidelser af de beskyttede zoner omkring fortidsminder ved Lundhøje, Bøgehøje, Femhøje samt Paradiset.

Udpegning af det nordøstlige hjørne af Bjerremose til bjergningsøvelser (og eventuelt senere vadning) erstatter den nuværende facilitet i Kragedals Mose, som fremover beskyttes og afspærres for kørsel. Der etableres omkørsler, og vadning gennem mosen stoppes.

Forslag til ændring af de militære anlæg

Der er enighed mellem Skov- og Naturstyrelsen og forsvaret om, at maskinkanonbanen på østskrænten af Rosborg Ådal skal nedlægges snarest muligt.

Der er endvidere enighed om lukning af et antal udvalgte bæltespor gennem sårbare områder. Det gælder bl.a. i gravhøjekomplekset Lundhøje, i Kragedals Mose, omkring Paradiset, Langskovdal samt ved Brune Bakke. De lukkede bæltespor markeres på Drifts- og Plejekortet. De vil fortsat figurere som bæltespor på grundkortet, men forsvinder som spor på øvelses-kortet.

Der er enighed om at bibeholde tvangssporet syd om Rosborgvej til Jernbroen. Desuden er der enighed om at udpege fremtidige tvangsspor gennem Langskovdal og omkring Lundhøje, samt på en række andre steder på terrænet, se øvelseskortet bilag 2.

Prinsens Livregiment har allerede i løbet af 1999 og 2000 lukket bæltesporene omkring Paradiset og anlagt nye spor på behørig afstand, som led i et større beskyttelsesprojekt for denne kulturhistoriske lokalitet.

Forslag til pleje og beskyttelse af fortidsminder

Skov- og Naturstyrelsens forslag til nødvendig beskyttelse af terrænets mange værdifulde fortidsminder er beskrevet i bilag 6. Her angives vejledning til pleje og beskyttelse af hvert enkelt fortidsminde.

Der er enighed om, at denne plejeplan følges og indgår i den prioriterede handlingsplan.

Forslag til retningslinier for offentlighedens adgang

Skov- og Naturstyrelsens forslag til retningslinier for offentlighedens adgang er i overensstemmelse med forsvarets, bortset fra at styrelsen er af den opfattelse, at motorklubarrangementer på Finderup Øvelsesplads bør ophøre helt på grund af slid og forstyrrelse.

Parterne er på afvejningsmødet blevet enige om, at motorklubsarrangementerne fortsat skal være mulige i begrænset, hidtidig omfang, men være underlagt nøje kontrol.

Forslag til genopretning og beskyttelse af vådområder

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet en generel målsætning for den fremtidige beskyttelse af vådområderne på Finderup Øvelsesplads, samt generelle retningslinier for oprensning og pleje samt øvelsesaktiviteter. Desuden er hvert enkelt af de i alt 53 vådområder beskrevet, med forslag til pleje og en prioritering heraf.

På afvejningsmødet blev Skov- og Naturstyrelsens vådområdeplan forelagt og drøftet mellem parterne. Genopretningsplanen ses ikke at være i konflikt med den militære udnyttelse af terrænet, bortset fra vandhul 19, 20 og 21. Der er enighed mellem parterne om at udtage vandhul 20 og 21 fra genopretningsplanen, men at bibeholde vandhul 19.

Der er også enighed om at bufferzonen på 2-5 meter omkring vådområderne skal friholdes for al kørsel og anden øvelsesvirksomhed bortset fra færdsel til fods, og at dette kommer til at indgå i de fremtidige restriktioner for øvelsespladsen.

Skov- og Naturstyrelsens forslag til målsætning og driftsplan for skovene

Skov- og Naturstyrelsens forslag til fremtidig drift af skovbevoksningerne på Finderup Øvelsesplads er drøftet nøje igennem mellem parterne, herunder Det Danske Hedeselskab, som udfører den daglige skovdrift.

Der er enighed om målsætningen for den fremtidige skovdrift, som indebærer en gradvis overgang til naturnær skovdrift i takt med den naturlige foryngelse af bevoksningerne. Det gælder både, hvad angår målsætning for opfyldelse af de øvelsesmæssige krav, produktion, stabilitet, dyrkningsgrundlag, træartsvalg og naturindhold. Forsvaret og Det Danske Hedeselskab har herudover fremsat følgende konkrete ændringsforslag til skovplanen:

- *Litra d og k i afdeling 2, som består af rødgran fra henholdsvis 1958 og 1955, foreslår Skov- og Naturstyrelsen forynget med bøg. Forsvaret tvivler dog på om boniteten giver grundlag for bøg, og mener at eg bør overvejes. Skov- og Naturstyrelsen fastholder dog ønsket om en blandingsbevoksning med bøg (40%), ædelgran (30%) og douglasgran (30%) samt lærk som ammetræer. Styrelsen vil gerne have lidt andet end eg. Der er en*

bøgebevoksning umiddelbart nord for, som trives rimeligt. Desuden grænser de to nærværende bevoksninger ned til Tougård Mose og er i nærhed af Baltarp, og bøg vil være landskabeligt forskønnende for disse to steder.

- Forsvaret er enig i, at rødgranbevoksningen vest for Mousø, ned mod Rosborg Sø, skal afvikles af landskabelige grunde, men at den østlige bræmme heraf (Afd. 12, østlige litra g og m) først skal afvikles sidst i planperioden. Forsvaret ønsker dog det nuværende løvbælte langs Alvejen bevaret, og at der i den østlige bræmme, som skrånede mod øst, suppleres med ny løvbeplantning tilpasset terrænet - ikke på kretetoppene. Skov- og Naturstyrelsen er indforstået hermed.
- Som nævnt under afsnit 12.1 ("Regulering af beplantninger i Langskovdal") ønsker Forsvaret at bibeholde bevoksningen i Afd. 15 litra b, og at den nuværende rødgranbevoksning fra 1958 erstattes af blandingsbevoksning, når den er hugstmoden. Skov- og Naturstyrelsen er indforstået hermed.
- Forsvaret er enig i, at rødgranbevoksningen på østsiden og på sydvestsiden af Dybedam samt Contortafyrbevoksninger syd for søen afvikles, men ønsker at der skal være mulighed for enkelte løvtræsgrupperinger. Skov- og Naturstyrelsen er enig heri. Desuden ønsker forsvarer, at egebeplantningen fra 1995 (litra 12k) på skråningen ned mod Rosborg Sø først fjernes sent i planlægningsperioden. Det er dog ikke Skov- og Naturstyrelsens ønske at beplantningen skal "ryddes", idet stort set hele nyplantningen af små egetræer er gået ud. De få overlevende egetræer bevares sammen med enkelte spredte, flotte østrigske fyr, men så det åbne landskab på skrænten ned til søen opretholdes.
- Generelt ønsker forsvarer ikke, at der på drifts- og plejekortet differencieres mellem perioder i planen, hvor hugst skal gennemføres. Hugstperioder bør fastlægges af Forsvarets Bygningstjeneste (Hedeselskabet), dog således at planens intentioner i helhed opfyldes.
Skov- og Naturstyrelsen er ikke enig heri. Det er skovdyrkningsmæssigt meget vigtigt, at der er en optimal hugstfølge i foryngelsesrækkefølgen for de arealer, der skal forynges med skov (for at mindske risiko for stormfald, sikre bedst mulige læforhold for nyplantede træer, m.v.). For de skovarealer der skal overgå til hede og lign. er problemet mere af skovlovsmæssig karakter. Disse arealer er fredskov (offentligt ejet skov er pr. definition fredskov) og ifølge Skovloven må de først afdrives ved hugstmodenhed. En gradvis afvikling af disse bevoksninger i løbet af planperioden vil ifølge Feldborg Statsskovdistrikt (som er den lokale skovlovsmyndighed) imødekomme dette krav.

12.3 Vurdering af ønsker og forslag fra bidragyderne

Viborg amts forslag og ønsker

Viborg amts forslag til hedepleje, bekæmpelse af gyvel og lupin, fjernelse af gamle hvidgranhegn som ikke anvendes ved øvelser, konvertering af skovene fra nål til løv, bedre kontrol med kampvognsspor, forbud mod kampvognskørsel ved Rosborg Sø samt vandstandshævning i Rosborg Sø er i overensstemmelse med forsvarer og Skov- og Naturstyrelsens tanker, eller bliver allerede udført som led i den igangværende terrænpleje.

Amtets forslag om alle terrænets gravhøje og omgivelser inden for 100 meter fritlægges ved rydning af træopvækst er ret vidtgående. Skov- og Naturstyrelsen finder ikke, at det alle

steder er en god idé, og det vil i øvrigt kræve dispensation fra Skovlovens bestemmelser om fredskov. Ved Kongehøjen i det nordøstlige hjørne er krattet omkring højen meget gammelt, varieret løvkrat i naturtilstand, som det ville være uheldigt at rydde. Både Femhøje og Tvillingehøje ligger i gammel fredskov, som planlægges forynget i planperioden. Her kan der ved nyplantning ske en friholdelse af højene. Skelhøj ligger også i nyplantet fredskov på hede. Her planlægges bevoksningen helt afviklet, hvorved højen bliver fritlagt. De fleste af de øvrige gravhøje ligger allerede nu frit i terrænet.

Natursti fra Mønsted Plantage til Margrethevolden

Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen er umiddelbart positiv overfor det af amtet stillede forslag. Der stilles dog følgende vilkår: Stien skal placeres således, at den ikke berører forsvarrets øvelsesaktiviteter i området. Forslaget forudsætter ligeledes stillingtagen til forsvarrets sikkerhedsbestemmelser vedrørende offentlighedens adgang. Således bør det fastlægges, hvorvidt forsvaret ved øget aktivitet i området kan lukke stien midlertidigt eller permanent, og hvorvidt forsvaret eventuelt i sådanne situationer skal iværksætte foranstaltninger.

Nedbringelse af sandtilstrømning til Mønsted Å

Det har igennem en længere årrække været et problem for miljøtilstanden af Mønsted Å, at der sker sandvandring fra Movsø ad bækken ud til Mønsted Å. For at få standset denne sandvandring er et særligt projekt beskrevet herfor, som indgår i Prinsens Livregiments miljøhandlingsplan fra 1995, og som ifølge denne skal være iværksat pr. medio 1996.

Sandet kommer fra sandvejene på de skrånende ånære arealer på det militære øvelsesterræn. I perioden 1996-98 har Prinsens Livregiments kaserneelement gennemført følgende foranstaltninger for at afhjælpe problemet:

- Kampvognssporet langs Movsøbækken er sløjfet.
- Der er etableret tvangsspor syd og vest om Rosborg Skov frem til jernbroen
- Der er etableret en vold langs Movsøbækken
- Der er etableret nye fæster ved brooverkørler over jernbroen.

Sandtilførslen er med de ovenfor nævnte foranstaltninger reduceret, men det er imidlertid konstateret, at amtsvandløbet Mønsted Å, der starter nedstrøms vejbroen for A 16, uheldigvis fortsat er belastet af sand fra vandløbet ovenfor. Viborg Amt gør opmærksom på, at vandføringsevnen på grund af sandtilførsel er blevet dårligere og dårligere de seneste år. En del af forklaringen herpå kunne ifølge amtet være det forhold, at vandløbsvedligeholdelsen udføres maskinelt (grødeskærebåd) på forsvarets areal, i stedet for en mere skånsom vedligeholdelse med le 2 gange hver sommer.

Viborg amt er af den opfattelse, at den mest effektive løsning på sandproblemet er, at der snarest etableres et sandfang, så sandet tilbageholdes inden amtsvandløbet. Det er i øvrigt Viborg Amts opfattelse, at dambruget har uændrede sandproblemer ved stemmeværket.

Forsvaret søger etableret et sandfang.

Fjends Kommune

Fjends kommunes ønsker om naturhensyn og offentlighedens adgang falder i tråd med forsvarets og Skov- og Naturstyrelsens forslag.

Danmarks Naturfredningsforening

Danmarks Naturfredningsforenings ønske om, at Rosborg Sø genskabes er i overensstemmelse med forsvarets og Skov- og Naturstyrelsens planer.

Friluftsrådet

Friluftsrådet ønsker, at der fremover tillades almindelig offentlig adgang til øvelsespladsen, fremfor at det kun er muligt for organisationer at få adgang efter ansøgning. De nuværende muligheder for guidede ture og for organisationers brug af terrænet til arrangementer ønsker man bibeholdt. Man ønsker også, at der kan åbnes for ridning i området.

Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen finder det af sikkerhedsmæssige grunde ikke forsvarligt at åbne terrænet generelt for publikum. Under øvelser køres der med kampvogne og tunge køretøjer. Der skydes fra de udlagte skydepladser, hvorfor der også uden for øvelsestid kan ligge forsagere og uafskudt, løs ammunition til fare for civile. Derfor ønskes den nuværende ordning fastholdt, hvorefter adgang til terrænet kun kan ske efter særlig tilladelse og anvisning. Det bør bemærkes, at der årligt gives tilladelse til mange arrangementer. Samlet har 5000-10000 civile årligt glæde af terrænet. Der er allerede nu mulighed for ridning efter nærmere regler.

PLAN

Denne del af drifts- og plejeplanen indeholder en anvisning af, hvorledes den ovenfor gennemgåede afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlæggelse af retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.

13. Retningslinier for den fremtidige anvendelse af Finderup Øvelsesplads

13.1 Overordnede retningslinier for den fremtidige benyttelse, pleje og forbedringer

Retningslinierne for den fremtidige anvendelse af Finderup Øvelsesplads skal tilgodeses følgende forhold:

- At terrænet er udlagt som militært uddannelsesområde, og derfor fortsat skal kunne opfylde forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.
- At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drifts- og plejeplanperioden søges fastholdt og udbygget.
- At den rekreative benyttelse sker i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

13.2 Ny opdeling i sektorer

Da terrænet i fremtiden, som nævnt, vil blive anvendt mere intensivt til militær øvelses- og uddannelsesaktivitet vil der også blive stillet større krav til uddannelsesfaciliteter og en fordeling af belastningen, med mulighed for flere aktiviteter samtidig. Der er derfor også behov for at dele terrænet op i et antal nye sektorer. Denne opdeling er foretaget med en ny betegnelse efter romertal.

Sektorinddelingen fremgår af øvelseskortet, bilag 2, hvor den er angivet med brede, røde, stiplede linier. Terrænet består nu af i alt 9 sektorer, benævnt henholdsvis I a, I b, I c, I d, II, III, IV a, IV b og V.

De 4 undersektorer under Sektor I udgør den nordlige del af øvelsespladsen, beliggende nord for linien Mønstedvej - Tovbyvej - Rosborgvej. Sektor II er Rosborg Sø med omgivelser vest for Mønsted Å. Sektor III er den vest-centrale del af terrænet fra Movsø i nord til Vedhovedvej i syd med østgrænse langs Serpentinervej, Langskovmose, Kragedals Mose, Haldager Mose, Campingpladsen og vestkanten af Paradiset. Sektor IV a og b er den øst-

centrale del af terrænet beliggende øst for sektor III, fra Tovby i nord til Vedhovedvej i syd langs østgrænsen af terrænet ud mod Morville Plantage. Sektor V er Vedhoved Skov med håndgranatbanen i syd.

13.3 Nuværende og fremtidige brugere

Enheder fra alle værn i det militære forsvar forudsættes fremtidigt i større udstrækning end nu at ville anvende terrænet. Hensynet til det civile samfund vurderes at nødvendiggøre dette.

Ønskerne fra civile foreninger forventes at ville stige i takt med et øget behov for fritidsaktiviteter. Der vil være uændrede muligheder for fortsat passiv brug af terrænet af naturforeninger som ornitologer, botanikere og vandreforeninger samt naturoplevelsesarrangementer. Ridning og orienteringsløb vil fremover kunne foregå i et omfang som kendt i dag.

Ligeledes vil den aktive brug af terrænet i form af terrænkørsel med motorcykler og hjulkøretøjer være mulig, dog ikke i et større omfang end i dag, d.v.s. nogle få årlige arrangementer. Disse aktiviteter kan medføre uhensigtsmæssigt slid på terrænet og forstyrrelser af dyrelivet, og skal derfor være under nøje kontrol. Der skal derfor i hvert enkelt tilfælde meddeles konkrete rammer, gennemføres kontrol af forløbet samt efter arrangementernes afslutning afholdes en afleveringsforretning, hvor udbedringer af evt. skader registreres og foranstaltes udbedret. Antallet af årlige arrangementer må ikke overskride hvad der har været niveauet frem til og med år 2000. I 2000 afholdtes 2 arrangementer.

13.4 Nye retningslinier for militære aktiviteter og færdsel med køretøjer

De gældende bestemmelser og restriktioner for øvelsespladsens militære anvendelse samt øvelsesfaciliteterne er beskrevet i planens afsnit 5, således som de er fastlagt i ”Blivende bestemmelser for øvelsesterræn m.v. under Garnisonskommandanten i Skive.

Nedenfor redegøres for *nye* tiltag samt bestemmelser og restriktioner som alle er vedtaget i forbindelse med drifts- og plejeplanen, og som skal indføres i de gældende ”Blivende Bestemmelser”.

De nye bestemmelser for den militære anvendelse er illustreret på det til drifts- og plejeplanen hørende øvelseskort, der er vedlagt som bilag 2.

Friholdelse af arealer for militær aktivitet

Af frednings- og naturhensyn udpeges særligt sårbare områder, som fremover skal friholdes for al kørsel og anden militær øvelsesaktivitet, bortset fra gennemgående færdsel til fods. Sådanne områder findes allerede i medfør af de gældende Blivende Bestemmelser for Øvelsesterrænet (BBØ), hvad angår gravhøje og impassable områder som de større søer, men

områderne udvides, for også at skåne naturværdier. Blandt andet er hele Lundhøjeområdet blevet omfattet, da hedeområdet er bevaringsværdigt og de 6 gravhøje stærkt truet af slid i forbindelse med et antal gennemkrydsende kampvognsspor.

De kørsels- og øvelsesfri områder er angivet med grøn netskravering på øvelseskortet i bilag 2. De omfatter bl.a. alle vådområder med omgivende vegetationsbufferzone (bortset fra bjergningsstedet i østhjørnet af Bjerremose), gravhøjsområder (bl.a. hele Bøgehøje, Lundhøje og Femhøje), fortidsminder som Paradiset og Margrethevolden, udvalgte skræntpartier i Langskovdal som er særligt udsatte for slid, samt hele Rosborgområdet vest for Alvejen. Dog kan "Sløjfen" på vestsiden af Rosborg Sø stadig benyttes som lukket kørebane for hjulkøretøjer og pansret mandskabsvogn, men ikke kampvogne. Der kan naturligvis også fortsat foregå kørsel til og fra feltforhindringsbanen og punkt 47.1.

På visse, særligt udsatte, steder er der behov for pæleafspærring for at hindre kørsel. Dette gælder særligt udsatte vandhuller (nr. 6, 9, 10, 11, 12, 19, 23, 24, 26, 28, 34, 37, 45 og 46 på drifts- og plejekortet), pæleafspærring af særligt sårbare skræntpartier med kørselsforbud langs Langskovdal (se øvelseskort) samt omkring kørselsforbudszonerne (se øvelseskort) ved fortidsminderne Lundhøje, Bøgehøje, Femhøje og Paradiset.

Færdsel og bæltepor

Det er besluttet at lukke et antal bæltepor for at skåne terrænet. De nedlagte bæltepor er angivet med sort streg på Drifts- og Plejekortet. Det drejer sig især om områderne Kragedals Mose, Brune Bakke og Lundhøjeområdet. Desuden en del spor i den nordvestlige del. De lukkede bæltepor vil blive jævnet til og spærret af med pæle eller spanske ryttere. De lukkede spor vil fortsat figurere som bæltepor på grundkortet (som afspejler situationen i 1997), men forsvinder som spor på øvelseskortet.

Desuden er et større netværk af bæltepor på terrænet udpeget som tvangsspor for bæltebøjetøjer. Formålet med dette er at sikre en bæredygtig militær brug af terrænet, således at det ikke udsættes for en gradvis nedslidning, som i sidste ende kan resultere i at det mister sin værdi som øvelsesterræn og som naturområde. De anlagte tvangsspor er angivet med rødt på øvelseskortet. I felten er de afmærket med bæltebøjetøjsskilt. Tvangssporene har særlig betydning i Langskovdal, Kragedal og Haldager Mose, flaskehalsen omkring Lundhøje samt ved Paradiset.

Kørsel med bæltebøjetøjer og tunge hjulkøretøjer udenfor den anviste tvangsspor må under ingen omstændigheder finde sted i øvelsesforbudsområderne (angivet på øvelseskortet med grøn netskravering). I de øvrige områder må kørsel med bæltebøjetøjer og tunge hjulkøretøjer udenfor tvangssporene kun finde sted, når øvelsen/uddannelsen kræver det og under iagttagelse af og hensyn til den nedslidning af terrænet dette medfører.

Gravning

Det fortsatte behov for gravning med maskiner vil blive tilgodeset ved fortsat at anvende graveområdet i "Koteletbenets" østlige del til uddannelse af maskinførere.

Gravearbejder i terrænet generelt kan også fortsætte. Det vil sige, at der fortsat kan graves skyttehuller og stillinger i flere dele af terrænet. Større gravearbejder og enhver form for maskinellet gravearbejde, herunder dozning med kampvogne, må dog kun udføres efter direkte aftale med Terræn- og Garnisonssektionen, og efter anvisning i hvert enkelt tilfælde (jf. gældende BBØ).

Som noget nyt vil enhver form for graveaktivitet dog fremover være forbudt inden for de udpegede øvelsesfri områder.

Bjergning og eventuel vadning

Banansøen, Kragedals Mose og vandhullerne ved Gule Gård og Kykhøj er opgivet som svømme-, bjærknings- og vadvningsområder. Fremover foregår der kun bjærkningsøvelser, og dette sker kun i et særligt udpeget område til dette formål i det østlige hjørne af Bjerremose. Området fremgår af øvelseskortet.

Eventuelt vil der senere også blive behov for vadvningsøvelser med køretøjer på dette sted.

Nye fremrykkerakser

Til brug for fremrykninger i såvel nord- som sydgående retning er der påbegyndt etablering af en østlig akse over "Femstjernen", "Brune Bakke", gennem Finderup Plantage, gennem østlige del af Langskovdal, Haldager Skov, nord om "Paradiset" og terminerende i området øst for "Øde Gård". Sammen med øvrige akser forbedres specielt muligheden for fremrykning ad flere akser mod mål i såvel terrænets sydlige som nordlige del. Etablering af aksen nødvendiggør regulering i bevoksning og træfældning til spor diagonalt gennem Haldager Skov samt fældning af hvidgranhegn i Haldager for at opnå observation mod terrænets sydlige del. Reguleringer af spor og veje ved "Paradiset" er allerede gennemført i 1999-2000 for at beskytte dette fredede område.

Anlæggelsen af den nye fremrykkerakse langs Bunkervej kræver Viborg amts dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3. Rydning af skov på Finderup Øvelsesplads kræver tilladelse efter Skovloven af Feldborg Statsskovdistrikt.

13.5 Retningslinier for den øvelsesmæssige indretning af terrænet

Regulering af beplantninger i Langskovdal

Langskovdal udgør en hindrelinie i fremrykninger på langs af terrænet. Generelt gennemføres passager ved fremsendelse af afsiddet infanteri til sikring. Langskovdal er ligeledes egnet som udgangsområde for afsiddede bevægelser. Observationsmulighederne på tværs af dalen vil generelt blive forbedret gennem regulering i beplantningerne. Herved skabes der muligheder for indsigt med terrænafsnit på modsat side af dalen i såvel nord- som sydgående retning. Dette vurderes at forbedre de taktiske muligheder for at anvende dalen som såvel hindre- som faseline. I langsgående retning vil der ligeledes blive skabt større overskuelighed gennem regulering i bevoksningen i bunden af dalen. Herved vurderes mulighederne for afsiddet fremrykning at kunne forbedres væsentligt.

Regulering af bevoksningen i Langskovdal er indpasset i drifts- og plejeplanens skovplan, og fremgår af drifts- og plejekortet (bilag 3).

Udover øvelesmæssige hensyn er en åbning af bevoksningerne i Langskovdal også fornuftigt af landskabelige årsager.

Reduktion af Haldager Skov

Mulighederne for observation fra terrænet vest for Haldager Skov mod syd er generelt hæmmet af flaskehalsen mellem Haldager Skov og terrænets vestlige begrænsning. Haldager Skov planlægges derfor kraftigt reduceret i omfang, så nuværende sammenhængende monokultur afløses af 3-4 løvtræsgrupper. Herved opnås observation, så der eksempelvis fra terrænet vest for Haldager Skov kan etableres stillinger til støtte for angreb mod terrænets sydlige del fra midteraksen og den forbedrede østlige akse. Reduktionen af bevoksningen fremgår af drifts- og plejekortet, bilag 3.

Bedre øvelsesmæssig indretning af Bøgebjerg

Terrænområdet omkring Bøgebjerg og terrænet vest herfor vurderes fortsat i stor udstrækning at skulle anvendes som kampstilling for underafdelingsstørrelse. Skoven på Bøgebjerg vil blive underplantet og udvidet mod øst for at give bedre underbringelsesmuligheder bag kampstillingerne. Udstrakt graveaktivitet må forudsættes fortsat nødvendig. Fast etablerede kampstillinger vil blive overvejet. Beplantningsændringer fremgår af planens skovafsnit og drifts- og plejekortet, bilag 3.

Forbedring af Vesterhøj som stillingsområde

Bevoksningen på Vesterhøj vil blive reduceret og kampstillinger for primært kampvogne etableret. Infanteri og panserværn opnår herved forbedrede stillingsmuligheder.

Rydning og erstatning af levende hegn

Muligheden for at anvende terrænet i tværgående retning vil blive forbedret ved at skabe større overskuelighed. Dette opnås bl.a. ved sløjfning af de gamle, nord-sydgående hvidgranhegn. De fjernes permanent eller erstattes af færre og bredere løvhegn. Dette tiltag vil forbedre muligheden for gennemførelse af primært afsiddede gruppe - delingsøvelser. Der vil blive foretaget følgende:

Syd for Touby fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 400 m 8 rækkers læhegn i T-form.

Øst-nordøst for Langskovhus fældes 3 hvidgranhegn, og der plantes 600 m 8 rækkers og 300 m 6 rækkers hegn.

3 hvidgranhegn à ca. 400 m fældes i området nord for Ødegård. Og umiddelbart vest for Paradiset fældes et bælte lærketræer.

Ved "Sandkassen" vest for Krogsgårde fældes et hvidgranhegn. Det erstattes med 300 m 10 rækkers læhegn.

Nord for Vesterhøj op mod hovedvejen fældes et øst-vestgående 300 m hvidgranhegn. Løvhegn reguleres/tyndes.

Øst for Gule Gård erstattes eksisterende hegn med 300 m 6 rækkers hegn.

Rydning eller erstatning af de levende hegn er angivet på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Fjernelse af miniskydebanen ved punkt 47.1 på østlige bred af Rosborg Sø

Behovet for den midlertidigt etablerede miniskydebane er ikke mere til stede, idet simulationsudstyr i snarlig fremtid tilgår. Af naturhensyn og for at begrænse færdsel med bæltekøretøjer i det følsomme område vil banen derfor snarest blive sløjfet og området reetableret med lyngbevoksning.

Etablering af skovkampbaner i Finderup Plantage

I Finderup Plantage i terrænets østlige del vil der blive etableret faste skovkampbaner for enheder af gruppe- og delingsstørrelse. Etableringen stiller krav til skovplanen, så der gennemføres en nænsom, successiv udtynding i bestående højskov og efterfølgende underplantning, der støtter kampbanernes taktiske indhold. Skovkampbanernes etablering skal derfor koordineres med skovplanen.

Anlæggene vil formentlig kræve tilladelse efter Skovloven. Dette afhænger af en nærmere beskrivelse af anlæggene fra Prinsens Livregiments side. Behovet for en formel ansøgning i medfør af skovloven afgøres af den lokale skovlovsmyndighed, Feldborg Statsskovdistrikt.

Renovering og udbygning af nærkampbyen Tovby

Nærkampbyen Tovby vil i planperioden blive underkastet en omfattende renovering og forbedring af eksisterende bygninger, opførelse af et nyt nærkamphus samt etablering af faste veje og fortove i byen.

Vej- og sporvedligeholdelse

Den årlige vedligeholdelse af veje og spor omfatter skrabning af hjulspor samt fyld i hjulspor og bæltepor.

Herudover vil der i planperioden blive gennemført følgende projekter.

- 1) 600 m hjulkøretøjsvej i østlig akse syd for Haldager er totalt sammenkørt med parallelt bæltepor. Hjukøretøjsvejen skal renoveres. Betydelige mængder fyld er nødvendigt. Der skal etableres sporadskillelse i form af stendige e.lign.
- 2) Sporflytning ved Paradiset. Er allerede gennemført. Der er etableret nyt bæltepor og parallelt hjulkøretøjsspor.
- 3) Etablering af nye vejoverkørsler ved Krogsgårde og JHQ North East (ved ”femstjernen”), samt udbedring af landfæster ved ”jernbroen” over Mønsted Å.
- 4) Udbedringer af adskillelser mellem sportyper (etablering/reparation af diger og pæle).
- 5) Dæmning ”Vest” syd for Holtegård forbedres ved et særskilt projekt i planperioden. Kraftige kildevæld i skråningerne medfører underminering og nedskyldning af sand til bunden af Langskovdal. I perioder er dæmningen impassabel for terrængående hjulkøretøjer. Forsøg på passage forværrer skadevirkningerne. Umiddelbart skal dæmningsens sider stabiliseres, vand fra kildevæld ovenfor ledes bort fra dæmningen og køreunderlaget stabiliseres.

Vedligeholdelse af bygninger og kulisser

Der vil i begyndelsen af planperioden blive iværksat presserende vedligeholdelsesopgaver på især Krogsgårde, Granhøjgård, Touby, HGR-bane og FFHB. Desuden vil der som særlige projekter blive opført et antal "primitive" kulisser i terrænet til brug for stedfæstelse.

13.6 Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Det er målet at fastholde og forbedre Finderup Øvelsesplads som et af forsvarets mest varierede og naturskønne terræner. Landskabsværdier i form af store hede- og overdrevspartier, skræntformationer samt enge og vådområder skal derfor bibeholdes i naturtilstand, uden gødskning, sprøjtning eller dyrkning. Der vil endvidere blive gennemført en pleje- og genopretningsplan for vådområderne på terrænet, herunder en genskabelse af Rosborg Sø, hvis det lader sig gøre. Heder og overdrev friholdes fra tilgroning eller nedslidning gennem en fastlagt plejeplan.

Store dele af skoven vil i løbet af den kommende planperiode være hugstmoden. Det er planen, at der frem for renafdrift og nyplantning sker en gradvis skovforyngelse baseret på skærmstilling, underplantning og selvforyngelse. Herved bibeholdes det nuværende skovbillede nogenlunde, og på langt sigt opnås en stabil, fleretageret blandskov hovedsageligt baseret på eg og skovfyr, med et stort naturindhold. Af både øvelsesmæssige og landskabelige grunde vil der ske en reduktion af beplantningerne på bestemte dele af terrænet.

De kulturhistoriske værdier der findes på terrænet skal sikres mod enhver skade i forbindelse med militær øvelsesaktivitet, og de skal plejes og restaureres efter en fastlagt plan.

Drifts- og Plejeplanen for Finderup Øvelsesplads skal endvidere leve op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Rosborg Sø med omgivelser som et EF-habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv.

Den særlige indsats for naturværdierne på øvelsespladsen skal ske under respekt for områdets anvendelse til militære øvelsesaktiviteter. Udgangspunktet for aktiviteterne bør dog være, at der ikke sker yderligere nedslidning af området, idet også den militære brugsværdi er afhængig af områdets naturmæssige bæreevne. Derfor bør der fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes.

13.7 Retningslinier for pleje af hede, overdrev og eng

Det skal gennem vegetationspleje sikres, at en væsentlig del af øvelsespladsen fortsat har karakter af åbne overdrevsarealer, eng og hedeblader. Der fastlægges derfor en vegetationsplejeplan for alle arealer, som er angivet som hede, eng eller overdrev på grundkortet.

Plejemetoder

De åbne arealer befinder sig i en konstant tilgroningsproces. Uden vegetationspleje vil engarealerne hurtigt gro til i høj græs- og urtevegetation, overdrevsarealerne i gyvelkrat,

lupiner, tjørn, birk, og pil og hedearealerne i navnlig bjergfykrat og gyvel. Der er forskellige plejemetoder til at hindre denne udvikling. De vigtigste er græsning, afbrænding, slåning, grenknusning og rydning.

Kreaturafgræsning er en af de bedste plejemetoder på eng- og overdrevsarealer. Det er dog en plejeform som normalt ikke kan anvendes på de militære områder på grund af øvelser. På Finderup Øvelsesplads er der dog indgået en græsningsaftale med en lokal landmand for området langs vestsiden af Rosborg Sø. Denne del af øvelsespladsen benyttes ikke til øvelser, bortset fra kørselsuddannelse på "Sløjfen". Området afgræsses af kreaturer. Denne plejeform er til gavn for floraen på skrænterne ned til søen. Det gælder ikke mindst den sjældne Gul Stenbræk, som gror i de særlige skræntvæld med mosvegetation. Også enebærkrattene på den sydlige del af skrænterne har gavn af kreaturgræsningen. Det er derfor vigtigt, at græsningen i dette område kan fortsætte. Der bør desuden foretages en regelmæssig plukhugst af nuværende krat, således at området bevarer et spredt bevokset, åbent præg, stedvist med eng- og overdrevskarakter, stedvist med mere tætte, små kratholme.

Afbrænding er en plejeform som sikrer en foryngelse af heden og som også kan benyttes på overdrevsarealer. Det er dog vigtigt at slukke alle tilfældigt opståede brande hurtigst muligt, da afbrænding som plejemetode ikke må ske for ofte, og skal foregå efter en plan hvor afbrændingen sker kontrolleret og pletvist på udvalgte dele efter en turnus. Afbrænding af hede er et typisk radikalindgreb, hvor vegetationen efter branden kommer til at bestå af hedelyng, mens de ofte uønskede arter som revling og bølget bunke i de fleste tilfælde reduceres. For insektlivet er afbrænding et hårdt indgreb og den bør derfor kun foretages på mindre arealer ad gangen. Afbrænding af hede bør derfor primært bruges som radikalindgreb, hvor der er en stærk revling- eller græsdominans. Den kan også bruges til at genskabe et lyngdække i artsfattige græsvegetationer, men bør ikke bruges på rigere hedetyper eller i melbærrishede.

Afbrænding skal helst foregå om foråret, inden 1. april, og når jorden, men ikke vegetationen, er fugtig. Modvindsbrand er i en afvejning af fordele og ulemper at foretrække frem for medvindsbrand. På Finderup Øvelsesplads skal man være særlig varsom med denne plejeform, på grund af brandfaren i de tilstødende skovbeplantninger.

En anden god, og mere skånsom, plejemetode er afslåning af hede- eller overdrevsvegetationen. Det er samtidig den mest benyttede plejemetode. Slåning er bl.a. skånsom overfor de langsomste indvandrere blandt rensdyrlaverne. Afslåning er ikke særlig anvendelig som radikalindgreb, men er udmærket til vedligeholdelse af hedelyng-vegetationen. I heder hvor man ønsker at bevare eller øge mængden af hede-melbærris, er afslåning det eneste sikre indgreb. Ved gentagne afslåninger i revling-domineret vegetation kan andelen af hedelyng og hede-melbærris langsomt bringes op på bekostning af revling. I græsrige vegetationer giver slåning oftest et dårligt resultat. I denne type vil afslåning efterfulgt af knivrulleharvning dog muligvis kunne bruges som radikalindgreb.

Hvis vegetationen er grov, med en del kraftig træopvækst, benyttes en grenknuser. På heder og overdrevsarealer med ikke for grov vegetation og mindre træopvækst, f.eks. gyvelkrat, benyttes enten grenknuser eller slagleklipper og på fin vegetation uden træopvækst kan benyttes kniv- og skiveklipper eller en grønthøster.

Heder og overdrev er næringsfattige naturtyper, som ændres hvis der ophobes øgede mængder af næringsstoffer. Det er derfor afgørende, at det afslåede materiale fjernes for at modvirke den stadige tilførsel af næringsstoffer, som blandt andet sker gennem nedbøren.

Hertil kommer, at hvis materialet bliver liggende, udgør det et dårligt spiringsbed for langt de fleste plantearter, eftersom jordoverfladen er dækket af et porøst lag af dødt plantemateriale, der hindrer lysets nedfald til til jordoverfladen. En blottet jordoverflade giver langt bedre spiringsmuligheder for de fleste plantearters frø.

De tidligere marker på Finderup Øvelsesplads, som nu er klassificeret som overdrevsarealer, samt områder med lupiner og gyvelkrat, bør plejes hyppigt, d.v.s. slås 2-3 gange i løbet af den 15-årige driftplanperiode, og det afslåede materiale fjernes.

Dette vil sikre, at den høje diversitet af overdrevsplanter bibeholdes i så lang tid som muligt. Som et forsøg, bør der være mulighed for mekanisk jordbearbejdning uden såning, gødskning eller andre indgreb på udvalgte tidligere dyrkede marker, med efterfølgende langvarig braklægning (30-50 år). Forsøget vil vise, om indgrebet vil sikre den høje artsdiversitet af overdrevsplanter.

Prioritering af plejeindsatsen

Hederne, overdrevene og engene på Finderup Øvelsesplads er generelt i en rimelig plejetilstand. Prinsens Livregiment har løbende foretaget bekæmpelse af gyvel på særligt tilgroede områder. I 1996 blev der foretaget gyvelbekæmpelse for et samlet beløb på ca. 200.000 kr., og igen i 1999 for ca. 150.000 kr. Opgaven udføres med en grenknuser, og det varetages af Hedeselskabet for midler bevilget til formålet af Forsvarets Bygningstjeneste. Hedeselskabet udfører også hedepleje i mindre omfang på terrænet ved slåning.

Der er dog fortsat betydelige arealer som er præget af tilgroning, og hvor en særlig plejeindsats derfor er påkrævet. Der bør foretages en prioritering af plejeindsatsen på disse arealer.

Det drejer sig bl.a. om gamle marker i Koteletbenet, lyngarealerne på Bøgehøje og Lundhøje, lyng- og overdrevsarealer ved Kjærager, lyngarealer nord, vest og syd for Kragedal Skov samt overdrevs- og hedearealer ved Ødegård. På drifts- og plejekortet, bilag 3, er de særligt plejkrævende arealer markeret med gul farve. Disse arealer udgør i alt 175,5 ha, heraf 41,5 ha i afd. 5 (Koteletbenet), 12,8 ha i afd. 7 (Lundhøjeområdet), 14 ha i afd. 4 (Bøgehøje), 4,3 ha i afd. 8 (nord og syd for morterbanen), 17,7 ha i afd. 9 (Kjærager), 9,1 i afd. 3, 10,5 i afd. 1 (Sandkassen), 9 ha i afd. 10 (nord for Kragedal Skov), 5,7 ha i afd. 12 (omkring miniskydebanen), 18 ha i afd. 14 (Pøtager, øst for Bøgebjerg og Campingpladsen), 27,8 ha i afd. 20 (omkring Ødegård) samt 3,9 ha i afd. 23 (gyveltrekanten øst for krydset Vedhovedvej/Sygehusvej).

Alle hede- og overdrevarsarealer bør mindst plejes to gange indenfor den 15-årige planperiode, således at der sikres en ret kort cyklus, til sikring af en optimal lyng- og overdrevsvegetation. Hertil kommer, at de særligt udpegede arealer skal underkastes en førstegangspleje i det omfang det ikke er sket ved den igangværende gyvelbekæmpelse og hedepleje siden 1996. Det vil sige, at visse af disse arealer skal hedeplejes 3 gange i perioden.

13.8 Retningslinier for pleje og genopretning af vådområder

Rosborg Sø søges genskabt ved etablering af stryg ved det gamle vadested syd for hovedvej 16. Projektbeskrivelse forelægges for Viborg amt til myndighedsbehandling, offentlig høring og VVM-redegørelse. Der henvises til planens afsnit 10.3

Skov- og Naturstyrelsen bistår Prinsens Livregiment med projektbeskrivelse og ansøgning.

Hvad angår de øvrige søer og vandhuller på terrænet iværksættes der en samlet og prioriteret bevarings- og genopretningsplan for 39 af de i alt 53 søer, moser og vandhuller. Fælles retningslinier for oprensning og pleje af vandhuller, samt plejeforskrifter og prioritering af indsatsen for hvert enkelt vandhul er beskrevet i planens afsnit 10.8, som følges.

Af særlig betydning i indsatsen er beskyttelsen af de intakte hedesøer med hængesæk. Viborg Amts "Åben Land" afdeling er kontakt-, rådgivnings- og godkendelsesmyndighed i forbindelse med genopretningsplanen for vådområderne på øvelsespladsen.

For at hindre sandtilførsel til Mønsted Å nedstrøms A 16 etableres et sandfang.

13.9 Målsætning og kulturplan for skovdriften

Det er besluttet at følge den fremlagte målsætning og kulturplan for skovene på Finderup Øvelsesplads i den kommende 15-årige periode, som den er beskrevet i afsnit 10.9. Afvejningen af de forskellige parter ønsker til skovplanen er indarbejdet i afsnit 10.9, således at den repræsenterer det endelige resultat, og ikke blot Skov- og Naturstyrelsen egne forslag og ønsker.

De involverede parter i denne afvejning har været Prinsens Livregiment, Forsvarets Bygningstjeneste, Det danske Hedeselskab, Hærens Operative Kommando, Hærens Kampskole samt Skov- og Naturstyrelsen (herunder Feldborg Statsskovdistrikt). Planen er endvidere vist på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Driftplanen for skovene tilgodeser såvel Prinsens Livregiments ønsker om en bedre øvelsesmæssig indretning af terrænet, samt Skov- og Naturstyrelsens ønsker om en mere naturnær skovdrift i fremtiden.

13.10 Retningslinier for drift af kratarealer

Der er ca. 51 ha på øvelsesterrænet som udgøres af sammenhængende krat, som er udlitreret som sådan på grundkortet. Det drejer sig om træ- og buskbevoksninger, som ikke er højstammede og typisk er opstået ved selvsåning.

De største udlitrerede kratbevoksninger er løvkrat på sletten vest for Paradiset, løvkrat langs nord- og vestsiden af Mousø, i Sandkassen, på Vesterhøj, mellem Tougaard Mose og JHQ North East og ikke mindst store, selvsåede løvkrat i Koteletbenet. Krattene består overvejende af pil, birk, røn, eg og enebær (sidstnævnte specielt på skrænter i sydvesthjørnet af Rosborg Sø).

De 51 ha krat bibeholdes fremover uden indgreb, således at der antager naturskovspræg. Hermed øges terrænets biologiske indhold.

13.11 Retningslinier for brug af gødskning og bekæmpelsesmidler

I medfør af forsvarsministeriets pesticidhandlingsplan af 16. marts 2000 vil forsvaret ophøre med anvendelse af pesticider på forsvarets ejede og lejede arealer senest 1. januar 2002 undtaget områder, hvor det af sikkerhedsmæssige årsager er absolut påkrævet, eller hvor særlige forhold gør sig gældende. Forbudet gælder også for udlejede arealer.

Ved sikkerhedsmæssige årsager forstås flyvefelter samt rullebaner. Her kan der dispenseres fra forbudet mod anvendelse af pesticider, indtil alternative metoder kan bringes i anvendelse. Med "særlige forhold" tænkes især på ukrudtsplanten Kæmpe-Bjørneklo. Bekæmpelse af Kæmpe-Bjørneklo ved anvendelse af pesticider skal i henhold til pesticidhandlingsplanen begrænses mest muligt og ske i overensstemmelse med drifts- og plejeplanerne.

Det vurderes, at der ikke er sådanne særlige behov på Finderup Øvelsesplads, hvorfor der fortsat ikke må forekomme brug af pesticider. Der er desuden udviklet en række alternative bekæmpelsesmetoder til Kæmpe-Bjørneklo.

Af hensyn til sårbare naturtyper, flora og fauna samt habitatudpegning, må der fortsat heller ikke gødes på Finderup Øvelsesplads. Dette gælder dog ikke vildtagre, hvor der kan grundgødskes i form af kalkning.

13.12 Retningslinier for beskyttelse og pleje af fortidsminder

Retningslinier og anvisninger for den fremtidige pleje og beskyttelse af fortidsminder og kulturhistoriske interesser på Finderup Øvelsesplads er beskrevet i planens kapitel 10.6, som der henvises til. De praktiske anvisninger fremgår af det såkaldte kulturhistoriske katalog, som er vedlagt planen som bilag nr. 6. Katalogets angiver et fredningsnummer og/eller

sognebeskrivelsesnummer for hvert enkelt fortidsminde. Numrene og dermed fortidsmindets nøjagtige placering i terrænet er gengivet på Drifts- og Plejekortet, bilag 3.

Det skal bemærkes, at Prinsens Livregiment allerede i løbet af 1999 og 2000 har lukket bæltesporene omkring Paradiset og anlagt nye spor på behørig afstand, som led i et større beskyttelsesprojekt for denne kulturhistoriske lokalitet. Der er også foretaget buskrydning og hedepleje indenfor digerne, huller i diget er repareret og der er opsat nye rød-hvid malede beskyttelsessten i granit. Paradiset fremstår ved udgangen af 2000 i meget fin stand.

13.13 Retningslinier for offentlighedens adgang til øvelsespladsen

De nugældende regler og retningslinier for offentlighedens adgang til terrænet fastholdes. Disse er følgende:

Øvelsespladsen er af sikkerhedshensyn lukket for offentligheden hele året, da der køres med kampvogne og tunge køretøjer. Der skydes fra de udlagte skydepladser, hvorfor der kan ligge forsagere og uafskudt, løs ammunition til fare for civile.

Det eneste område som er permanent åbent for publikum er naturstien ved Margrethevolden vest for Rosborg Sø. Viborg amt planlægger nu naturstien udvidet mod nord. Prinsens Livregiment er indforstået med dette.

Imidlertid stilles hele eller dele af terrænet efter særlig aftale til rådighed udenfor øvelsetidspunkter til fritidsformål for forskellige brugere. Der skal udformes en ansøgning herom i hvert enkelt tilfælde hos kaserneelementet, som herefter tildeler et område i terrænet i en weekend eller lignende.

Typiske brugere er skoler, foreninger, klubber m.v. Området benyttes på denne måde i stigende grad. I 1992 besøgte således ca. 5000 civile terrænet, i 1998 var tallet væsentligt højere. I dag er det vanskeligt at finde en weekend i året, hvor terrænet ikke benyttes i et eller andet omfang af civile. Herudover arrangeres årligt et antal ekskursioner for foreninger og skoleklasser.

Endelig udlejes terrænet nogle få gange om året til arrangementer afholdt af Landroverforeningen, andre 4-hjulstrækkerforeninger samt eksempelvis nordisk mesterskab i motocross. Inden foreninger med køretøjer ibrugtager terrænet er der altid forevisning af området for den ansvarlige leder. Her bliver der vist, hvor der må køres og ikke køres, så der kan tages mest muligt hensyn til natur og dyreliv. Her indskræpes endvidere reglerne for brug af åben ild m.v., samt at hunde skal føres i snor.

En rideklub og enkelte personer har tilladelse til ridning i terrænet efter forudgående aftale.

Fiskeri i Mousø er kun tilladt for medlemmer af Prinsens Livregiments Fiskeriforening. For at blive medlem skal man have været fastansat i regimentet i mindst et år.

Der findes ingen faste baner for civile, dog har Politihundeforeningen fast område syd for Vedhovedvejen til hundetræning, når der ikke er øvelsesaktivitet i området.

I meget tørre år oplyses alle om, hvor der må bruges åben ild og ryges.

13.14 Vildtpleje

Antallet af vildtagre på terrænet skæres ned fra de nuværende ca. 30 på i alt ca. 5,6 ha til 14 vildtagre à 0,25- 1 ha. De placeres på gamle agre eller eksisterende vildtagre, som ikke bruges til øvelser. De fremtidige 14 vildtagre er angivet på drifts- og plejekortet.

Vildtagrene søges vedligeholdt med attraktive vildtplanter som kløver, lucerne m.v., men der må ikke anvendes lupin. Vildtagrene kan grundgødskes i form af kalkning.

13.15 Prioriteret handlingsplan for planperioden

I det følgende er der foretaget en prioritering af de pleje- og naturgenopretningstiltag, som er indholdt i planen. Prioriteringen er delt op i *tre kategorier*: Første prioritet er tiltag som skal være gennemført inden for *planperiodens første fire år*. Anden prioritet er tiltag som skal være gennemført inden for *planperiodens første ni år*. Tredje prioritet er tiltag som skal være gennemført i løbet af planperioden, d.v.s. *inden for de kommende femten år*.

Prioriteret handlingsplan for pleje- og naturgenopretningstiltag

1. Prioritet (gennemføres indenfor de første 4 år af planperioden)

- Pæleafspærring i terrænet på visse, særligt udsatte, steder for at hindre kørsel. Dette gælder særligt udsatte vandhuller (nr. 6, 9, 10, 11, 12, 19, 23, 24, 26, 28, 34, 37, 45 og 46 på drifts- og plejekortet), pæleafspærring af særligt sårbare skræntpartier med kørselsforbud langs Langskovdal (se øvelseskort) samt omkring kørselsforbudszonerne (se øvelseskort) ved fortidsminderne Lundhøje, Bøgehøje, Femhøje og Paradiset.
- Afmærkning i terrænet af tvangsbæltespor.
- Sløjfning og afspærring af bæltepor på særligt udvalgte steder, som angivet med sort streg på drifts- og plejekortet, bilag 3.
- Gennemførelse af pleje som beskrevet i planens afsnit 10.8 for vandhuller og søer, der har højeste prioritet, d.v.s. "prioritering 1". De drejer sig om i alt 20 vådområder, med numrene 3, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 19, 23, 24, 26, 28, 37, 42, 43, 45, 48, 49 og 50. Endvidere søges Rosborg Sø-projektet (vådområde nr. 52) gennemført, men dette køres som et selvstændigt projekt i forhandling med Viborg Amt og Skov- og Naturstyrelsen.
- Etablering af sandfang i Mønsted Å.

- Førstegangspleje i form af rydning, slåning, klipning eller afbrænding af de arealer, som har særligt behov for vegetationspleje. Arealerne er markeret med gult på drifts- og plejekortet, bilag 3, og udgør i alt 175,5 ha.
- Gennemførelse af de i bilag 6 beskrevne tiltag til beskyttelse og pleje af fortidsminder, beskrevet under "bemærkninger" i kataloget.
- Rydning af gamle hvidgranhegn uden gentilplantning, som angivet med grøn streg på drifts- og plejekortet.
- Fjernelse af miniskydebanen ved punkt 47.1 på østlige bred af Rosborg Sø (er planlagt til at foregå i marts 2001).
- Igangsætte skærstilling og foryngelse af følgende skovarealer jf. skovplanen og tabel 10.1: Afd. 2 d, 2 l, 4p, 4q, 6x, 7c, 9e, 14e, 15 a, 16 a (syd), 17a og 19e.
- Afvikling af følgende skovarealer, som angivet på drifts- og plejekortet med enkel lilla streg ("Skovareal til afvikling"), og som beskrevet i Tabel 10.2: 9t, 9p, 10o, 10p, 10q, 10t, 10æ, 10ø, 11e, 12j, 12k, 12m, 12n, 12q, 13c, 13e og 13f.
- Vedligeholdelse af bygninger og kulisser, som beskrevet i afsnit 13.5, sidste punkt.

2. Prioritet (gennemføres indenfor de første 9 år af planperioden)

- Gennemførelse af 4 vejprojekter, som beskrevet i afsnit 13.5 næstsidste punkt. Vejprojektet ved Paradiset er allerede gennemført i 1999 og 2000.
- Gennemførelse af pleje som beskrevet i planens afsnit 10.8 for vandhuller og søer, der har næsthøjeste prioritet, d.v.s. "prioritering 2". Det drejer sig om i alt 6 vådområder, med numrene 1, 2, 15, 40, 44 og 46.
- Vegetationspleje i form af slåning, rydning, klipning eller afbrænding 2. gang på de med gult markerede arealer på drifts- og plejekortet, i alt 175,5 ha, samt på de øvrige hede-, eng- og overdrevsarealer på terrænet, i det omfang der er behov herfor. Sidstnævnte, øvrige naturområder udgør 97 ha hede, 19,6 ha eng og 115 ha overdrev, i alt 231 ha.
- Erstatning af hvidgranhegn med løvtræshegn, som angivet med rød, stiplet streg på drifts- og plejekortet.
- Reducering af de nuværende ca. 30 vildagre på i alt 5,6 ha til i alt 14 vildtagre á 0,25 - 1ha. De placeres på eksisterende vildtagre eller gamle agre, som ikke bruges til øvelser.
- Foryngelse af følgende skovarealer jf. skovplanen og tabel 10.1: 5j, 6f, 8d, 11a (øst), 12f (øst), 19a (øst), 19h, 19j, 20d(øst) og 22a (øst).
- Afvikling af følgende skovarealer, som angivet på drifts- og plejekortet med enkel lilla streg ("Skovareal til afvikling"), og som beskrevet i Tabel 10.2: 12 g, 19p og 19q (de to sidste måske før, afhængigt af de øvelsesmæssige ønsker og skovlovstilladelse).

3. Prioritet (gennemføres indenfor den 15-årige planperiode)

- Gennemførelse af pleje som beskrevet i planens afsnit 10.8 for vandhuller og søer, der har tredjeprioritet, d.v.s. "prioritering 3". Det drejer sig om i alt 13 vådområder, med numrene 6, 10, 18, 21, 22, 27, 30, 33, 34, 36, 38, 47 og 51.
- Vegetationspleje i form af slåning, rydning, klipning eller afbrænding 3. gang på hede-, eng- og overdrevsarealer på terrænet, i det omfang der er behov herfor.
- Foryngelse af følgende skovarealer jf. skovplanen og tabel 10.1: 2k, 4k, 6g, 6t, 9c, 10e(øst), 10g(øst), 11a(vest), 12f(vest), 15b, 16a (nord), 19a (vest), 20d (vest), 20h, 22a (vest) og 23 a.
- Afvikling af følgende skovarealer, som angivet på drifts- og plejekortet med enkel lilla streg ("Skovareal til afvikling"), og som beskrevet i Tabel 10.2: 4 r, 10 n, 10 u, 10 v, 11h, 12p og 15 j.
- Anlæggelse af østlig fremrykkerakse som beskrevet i afsnit 13.4 sidste punkt. Er allerede påbegyndt.
- Forbedring af Vesterhøj som stillingsområde, som beskrevet i afsnit 13.5
- Etablering af skovkampbaner i Finderup Plantage, som beskrevet i afsnit 13.5. Er allerede påbegyndt.
- Renovering og udbygning af nærkampbyen Tovby, som beskrevet i afsnit 13.5. Er allerede påbegyndt.

13.16 Nødvendige tilladelse til nye anlæg og tiltag

De fleste af de i planen beskrevne tiltag kræver tilladelse fra forskellige myndigheder, specielt fra amtet, som har dispensationskompetence vedrørende størstedelen af naturbeskyttelses-lovens og planlovens bestemmelser. Det må i hvert enkelt tilfælde vurderes, hvorvidt en given foranstaltning kræver tilladelse eller ej, og i bekræftende fald indhentes myndighedernes godkendelse inden iværksættelse. I tvivlstilfælde skal spørgsmålet forelægges den pågældende myndighed. Der er i det følgende givet en vurdering af, hvilke lovgivninger der er relevante i de enkelte tilfælde.

Faste stillinger og andre anlægsaktiviteter i relation til myndighedsgodkendelse

Flytning af eksisterende, permanente anlæg, samt etablering af nye, permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kan kræve tilladelse fra relevante myndigheder. Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. Tilsvarende er det amtet der træffer afgørelse om hvorvidt der kræves zonetilladelse i medfør af planloven eller tilladelse efter naturbeskyttelsesloven. Tilladelse efter skovloven skal søges hos Feldborg Statsskovdistrikt.

Af relevante eksempler på permanente anlæg i nærværende plan kunne være anlæggelse af ny fremrykningsakse langs Bunkervej (naturbeskyttelsesloven) og gennem Haldager Skov (skovloven), etablering af ny stilling på Vesterhøj (planloven), etablering af skovkampbaner i Finderup plantager (skovloven), udbygning af nærkampbyen Tovby (planloven), opstilling af primitive kulisser (muligvis nødvendig efter planloven og evt. naturbeskyttelsesloven) samt de 4 vejprojekter beskrevet under afsnit 13.5 (muligvis nødvendig efter planloven og naturbeskyttelsesloven).

Naturgenopretning, naturpleje og nye beplantninger***Naturgenopretning***

Oprensning eller genskabelse af vådområder gennem vandstandshævning kræver tilladelse hos amtet i medfør af naturbeskyttelsesloven, uanset at tiltaget er en naturforbedrende foranstaltning. Det foreslås, at der fremsendes en samlet ansøgning til Viborg amt om tilladelse til vådområdeprojekterne under henvisning til planens afsnit 10.8.

Naturpleje

Naturpleje i form af rydning, slåning og afbrænding af beskyttede naturområder som hede, eng og overdrev kræver ikke tilladelse, men afbrænding er kun tilladt i efterårs- og vinterhalvåret. Ved eventuelle planlagte afbrændinger skal brandmyndighedens tilladelse dog indhentes, og de almindelige regler i bekendtgørelsen om "brandværnsforanstaltninger ved afbrænding af halm, affald, bål og fyrværkeri m.v." overholdes.

Hvorvidt undladelse af naturpleje, hvorved området springer i krat og dermed "vokser ud" af beskyttelsesbestemmelserne, kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven må drøftes med amtet. I følge bemærkningerne til loven har også staten pligt til at pleje egne beskyttede arealer.

Rydning af bevoksninger

Skov på statslige arealer er fredskov i medfør af Skovloven. Rydning af skov som beskrevet i planen kræver derfor tilladelse efter Skovloven. Feldborg Statsskovdistrikt er skovlovsmyndighed. Tiltag der medfører, at skovarealer skal afvikles og overgå til anden anvendelse f.eks. hede eller overdrev, skal som beskrevet i afsnit 10.9 godkendes af Feldborg Statsskovdistrikt. Tilsvarende gælder nye anlæg i fredskov.

13.17 Planændringer

Nye, faste stillinger/anlæg kræver planændring i relation til nærværende drifts- og plejeplan

Etablering eller flytning af permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter, som ikke er beskrevet i nærværende plan under kapitel 5.6 og 9.3, kræver planændring af nærværende plan, i form af et plantillæg. Der henvises også til bilag 5. Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som *ikke* er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

Midlertidige anlæg

Ved midlertidige (temporære) anlæg og terrænpunkter forstås anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling. Sådanne kan frit etableres indenfor terrænet, forudsat at etableringen ikke indebærer en benyttelse af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de overordnede retningslinier for det pågældende område.

Efter fjernelse af anlægget eller terrænpunktet vil arealet som hovedregel blive retableret.

På dette sted i planen indsættes vedtagne tilføjelser til og ændringer af planen.

ØKONOMI

14 Økonomiske konsekvensberegninger

Drifts- og Plejeplanen for Finderup Øvelsesplads er udarbejdet mellem Skov- og Naturstyrelsen og Prinsens Livregiment. Den endelige plan godkendes og underskrives af Hærens Operative Kommando, der gennem indgåelse af aftalen forpligter sig til at skabe sammenhæng mellem tildeling af ressourcer og planens indhold. Prinsens Livregiment har ansvaret for planens praktiske udførelse, herunder regulering af den militære aktivitet, tilsyn med terrænets brug, terrænvedligeholdelse og -pleje samt koordination med Forsvarets Bygningstjeneste vedrørende skovdrift.

Talstørrelserne, som indgår i dette afsnit, er behæftet med en vis usikkerhed. Dette skyldes, at talstørrelserne og mandtimebehovet ofte ikke kan beregnes direkte, men er baseret på planens forskellige estimater og til en vis grad på skøn. De økonomiske overslag repræsenterer dog på planlægningstidspunktet det bedst mulige skøn over de økonomiske konsekvenser af den planlagte drift. Overslagene er baseret på prisniveau og -relationer ved planperiodens begyndelse (2001).

Plantiltag omfattet af de økonomiske overslag og plantiltag som ikke er omfattet

De økonomiske overslag omfatter de aktiviteter, der rækker **udover** den daglige vedligeholdelse af terrænet. De vedrører således hedepleje og øvrig naturpleje af de åbne arealer - herunder rydning af gyvel, slåning af lupiner, rydning af uønsket træ- og buskopvækst i Langskovdal m.v., genopretning af vådområder, nyetablering af skov og bryn, afvikling af bevoksninger, rydning og etablering af levende hegn samt pleje af fortidsminder.

Derimod omfatter de økonomiske overslag **ikke** eventuelle nye anlæg med direkte relation til terrænets anvendelse som militært øvelsesområde, d.v.s afmærkning af spor, vejvedligeholdelse, sløjfning af spor, lukning af miniskydebane, etablering af kampstillinger, vedligeholdelse af bygninger og kulisser, renovering af Tovby, etablering af skovkampbaner, anlæggelse af nye fremrykkerakser m.v.

Overslagene vedrører heller ikke udgifter forbundet med anlæggelse og drift af vildtagre.

Den daglige terrænvedligeholdelse

Den daglige terrænvedligeholdelse planlægges og gennemføres af Kaserneelementet. Den omfatter typisk

- Reparation og vedligeholdelse af veje og spor
- Vedligeholdelse af grøfter og dræn
- Oprydning og renovering efter øvelser
- Vedligeholdelse af bevoksninger og hegn
- Naturpleje og rydninger af opvækst og krat i f.m. vedligeholdelse af målbaner m.v.
- Mekanisk ukrudtsbekæmpelse i brandbælter i form af harvning

Som hovedregel skal skader forvoldt inden for forsvarets arealer udbedres af skadevoldende selv. Skader, som enheden ikke selv kan udbedre, indberettes til Prinsens Livregiment.

Renholdelse af øvelsespladsen påhviler kaserneelementet. Ved større arbejder kan der ydes støtte fra ingeniørenheder.

Ressourcer til den daglige vedligeholdelse

Der er i kaserneelementet afsat to formaliserede stillinger til at forestå og udføre vedligeholdelsen af Finderup Øvelsesplads. Kasernemesteren har ansvaret for udførelsen af terrænvedligeholdelsen og eventuelle plejetiltag, efter anvisning fra terrænofficeren.

Til vedligeholdelsen af øvelsespladsen råder kaserneelementet over følgende personel og materielmæssige ressourcer:

- ca. 2 årsværk incl. vartning/daglig vedligeholdelse af garageområde Krogsgårde.
- 3 traktorer (New Holander (ny), John Deer og traktor IH 844 S) med tilbehør af vejhøvl (2 stk, til jævning af bæltepor), påhængsvogn 7 t., jordbor til traktor, harver, såmaskine, grønthøster, plove, tallerkenharve, kost til traktor, sneplov, slamsuger og buskryddere. Desuden en rotorklipper til gyvelbekæmpelse, lyngslåning m.v. I perioder lånes Hydrema (rendegraver) af regimentet eller Ingeniørregimentet.

14.1 Økonomisk overslag til naturpleje og genopretning

Pleje af hede og overdrev, herunder bekæmpelse af gyvel og lupin

På grund af øvelsespladsens mosaik af bevoksninger og åbne arealer vil kun en mindre del af arbejdet med hede- og overdrevspleje kunne foregå ved hjælp af afbrændinger. Det meste skal ske ved hjælp af slåning, opsamling og grenknusning. De særligt vegetationsplejekrævende arealer er angivet med gult på drifts- og plejekortet. Disse udgør i alt 175,5 ha. De skal ifølge den prioriterede handlingsplan slås 3 gange i løbet af planperioden, d.v.s. 3 gange 175,5 ha er 526 ha. Det drejer sig først og fremmest om gyvelbekæmpelse med en grenknuser og slåning af lupin.

De resterende hede- overdrevs og engarealer udgør i alt 231 ha. Hele dette areal skal efter planens intentioner plejes to gange i planperioden, d.v.s 2 gange 231 ha er 462 ha. Samlet skal der i hele plejeperioden foretages vegetationspleje på 988 ha. Dette svarer til 66 ha årligt, svarende til ca. 1/8 årsværk eller ca. 35.000 kr. årligt, ved en hektarpris på 530 kr.

Rydning af selvsåede træer og buske primært i lyngarealer.

Udover ovennævnte hedepleje forestår der en særlig opgave med bortskæring af større, selv-såede træer og buske på lyngarealer. Rydningen skal først og fremmest foretages i de mest værdifulde og/eller mest tilgroningstruede områder: Lundhøje, Bøgehøje, Bøgebjerg, Pel Bakke, Langager, Rosborg, området syd for Ødegård og Brunebakke partiet. Rydningen bør foretages som et førstegangsindgreb, i kombination med ovenstående generelle vegetationspleje.

De ekstra omkostninger der er forbundet med den særlige rydning af større træer og buske vurderes at ville andrage 10.000 kr. årligt, i den 15-årige driftsperiode.

Genopretning af vådområderne

Pleje af vandhuller og rydning af moser vurderes ikke at kunne foregå indenfor rammerne af de eksisterende ressourcer og materiel, og vil derfor udgøre en ekstraudgift.

Den prioriterede handlingsplan for planperioden fastlægger, at der inden for *de første 4 år* (2001-2004) skal ske pleje af de 20 højest prioriterede vandhuller. Af disse skønnes 5 at kræve en omfattende plejeindsats (vandhul nr. 3, 43, 45, 49 og 50). 4 vandhuller skønnes at kræve en moderat plejeindsats (vandhul nr. 8, 9, 26 og 42) og 5 vandhuller kræver kun en let plejeindsats (vandhul nr. 5, 14, 23, 24 og 48). 5 af de 20 vandhuller har kun behov for pleje i form af pæleafspærring (vandhul nr. 11, 12, 19, 28 og 37).

Herudover kommer vådområde nr. 52 som er Rosborg Sø projektet. Dette projekt køres selvstændigt. Amtet ansøges om støtte til projektet, som vedrører udgifter til anlæggelse af stryg. Der afsættes skønsmæssigt 20.000 kr. til udgifter afholdt af forsvaret.

Den særligt krævende plejeindsats for de førstnævnte 5 vandhuller består af omfattede rydning af træer og buske samt fjernelse og/eller retablering af jordvolde. Der planlægges ikke oprensning af vandhullerne på terrænerne. Udgifterne til dette formål skønnes at ville udgøre 8.000 kr. pr. vandhul til maskinleje og timeløn, i alt 40.000 kr. Den moderat krævende plejeindsats for de 4 vandhuller består af oprydning af trådhegn, kvasdynger m.v., fjernelse af opvækst samt etablering af vold. Udgifterne hertil skønnes at udgøre 5.000 kr pr. vandhul, i alt 20.000 kr. Den let krævende plejeindsats for de pågældende 5 vandhuller består kun af let rydning af spredt opvækst. Samt pæleafspærring. Udgifterne hertil skønnes at udgøre 2000 kr. pr. vandhul, i alt 10.000 kr.

Udgifterne til pæleafspærring af vandhullerne falder ind under den daglige vedligeholdelse af terrænet. Der er således ikke sat udgifter på pæleafspærring for de sidste 5 vandhuller, hvor der kun er behov herfor.

Samlet vil udgifterne til genopretningsplanen for de 20 højest prioriterede vådområder, som skal gennemføres i løbet af de første 4 år, udgøre 90.000 kr. Dette svarer til 22.500 kr/år.

Vandhulspleje *i de følgende 5 år* af de 6 næsthøjest prioriterede vådområder vedrører 4 vandhuller som kræver omfattende pleje (vandhul nr. 1, 2, 40 og 44) samt 2 vandhuller som kun kræver let plejeindgreb (vandhul nr. 15 og 46). Plejen består i rydning af opvækst, udjævning af vold, fjernelse af kvas, samt opsætning af pæle.

De samlede udgifter for de 6 næsthøjest prioriterede vandhuller skønnes at udgøre 4 x 8.000 kr og 2 x 2000 kr, i alt 36.000 kr. Fordelt på 5 år svarer dette til 7.200 kr/år.

Vandhulspleje *i de sidste 6 år* af plejeperioden vedrører i alt 11 vandhuller med den tredje-højeste prioritet. Af disse er der 2 vandhuller som kræver omfattende pleje (vandhul nr. 27 og 47) 2 vandhuller som kræver moderat plejeindgreb (vandhul nr. 30 og 51) samt 6 vandhuller som kun kræver let form for pleje (vandhul nr. 6, 18, 33, 34, 36 og 38). Et enkelt vandhul kræver kun pæleafspærring (nr. 10).

De samlede udgifter for de tredje-højest prioriterede vandhuller skønnes at udgøre 2 x 8.000 kr, 2 x 5.000 kr og 6 x 2000 kr, i alt 38.000 kr. Fordelt på 6 år svarer dette til 6333 kr/år.

Pleje af fortidsminder

I planens bilag 6 er beskrevet de plejetiltag, som er nødvendige at fortage på terrænets gravhøje og andre fortidsminder. Plejetiltagene omfatter typisk opsætning eller vedligeholdelse af afspærringspæle, nedskæring af opvækst, fjernelse af kvas m.v. Bilag 6 anviser, at der er behov for en let form for pleje på 29 af de i alt 56 fortidsminder. Alle 29 har behov for en bedre markering med pæle. Desuden har 9 af de 29 fortidsminder behov for en bortskæring af opvækst, og på 5 af de 29 desuden behov for fjernelse af kvas. Plejeindgrebene gennemføres i henhold til handlingsplanen i løbet af de første 4 år i planperioden. Udgifterne skønnes at udgøre 2000 kr. pr. fortidsminde, i alt 58.000 kr. Fordelt på 4 år svarer dette til 14.500 kr/år.

Rydning og erstatning af levende hegn

Prisen for nyetablering af levende hegn ligger i 2001 på ca. 50.000 kr. pr. ha. Det vurderes, at et ti-rækkers hegn er ca. 13 meter bredt, et otte-rækkers hegn er ca. 10 meter bredt og et seks-rækkers hegn er ca. 8 meter bredt.

Der fældes i alt 2300 meter levende hegn, hovedsageligt gamle hvidgranhegn. De erstattes med 1900 meter nye, levende hegn af følgende typer: 300 meters ti-rækkers hegn, 1000 meter otte-rækkers hegn samt 600 meter seks-rækkers hegn.

Samlet betyder dette, at der skal plantes i alt ca. 1,87 ha, hvilket svarer til en udgift på ca. 93.500 kr. Fordelt på en 5-årig periode fra 5. - 9. år af planperioden udgør det en årlig udgift på 18.700 kr.

14.2 Økonomisk overslag over skovforyngelse og skovafvikling

Generelt

Gennemførelse af skovplanen omfatter foryngelse af skov samt afvikling af skov. De samlede omkostninger ved gennemførelse af de planlagte foryngelse er beregnet til ca. 5 mio. kr. Herfra skal trækkes hugstindtægter, som er beregnet til ca. 1 mio. kr. Planen foreskriver foryngelse af 130,5 ha skov samt afvikling af 45,3 ha skov i løbet af planens 15 år – mere end halvdelen af Øvelsespladsens samlede skovareal. Planens udgiftsskøn er behæftet med en vis usikkerhed. Planens indtægtsskøn er behæftet med en stor usikkerhed.

Udgifter til foryngelse af skov.

Kulturplanen i tabel 10.1. i kapitel 10 angiver et skøn over de samlede udgifter. Udgifterne vil dog ikke være jævnt fordelt over planperioden. I skemaet herunder er angivet et skøn over udgifternes fordeling over de næste 15 år. Bemærk at der er forsøgt taget højde for, at i nogle af bevoksninger skal den vestligste fjerdedel først begyndes forynget, når underplantningen i den østlige trefjerdedel er blevet ca. 2 meter høj. Det samlede areal og pris er ikke fuldstændig sammenfaldende med dem angivet i tabel 10.1. Det skyldes, at 10e (vest) og 10g (vest) ifølge denne plan ikke kan nå at blive tilplantningsklar før starten af næste planperiode.

Bemærk at for f.eks. litraerne 5j, 6f, 6g og 6t samt 10e, 10 g og 11a kan det godt være, at foryngelsesrækkefølgen byttes om, således at hegningsfordelingen passes bedst muligt ind i de øvelsesmæssige forhold. Kulturarealernes fordeling og dermed også hegningernes for-

deling over tid og i udstrækning afgøres i vidt omfang af Prinsens Livregiment, Bygnings-tjenesten og Hedeselskabet jf. afsnit 10.9. Nedenstående er således Skov- og Naturstyrelsen bedste bud på en hensigtsmæssig rækkefølge for foryngelse af Finderup Øvelsesplads skovarealer og de heraffølgende udgifter. Det er i vidt omfang op til ovennævnte aktører at beslutte konkret, hvornår de enkelte arealer forynges.

Arealer hvor størstedelen af udgifterne falder i de første 5 år af planperioden:

Litra	Areal	Ca. omkostning	Bemærkninger
2d	1,4	56.700	Udgøres primært af arealer der er afdrevet fornyligt, eller hvor bevoksningen er svækket og skal afdrives snarest, eller af bevoksninger som er ”klar” til underplantning allerede eller som blot kræver en enkelt tynding til.
2l	0,5	20250	
4p	0,6	13200	
4q	0,6	13200	
6x	5,7	267900	
7c	3,2	0	
9e	0,8	29600	
14e	0,5	18500	
15a	16,2	656100	
16a (syd)	7,2	292950	
17a	9,3	376650	
19e	1,6	35200	
IALT	47,6 ha	1.780.250	

Arealer hvor størstedelen af udgifterne falder i de midterste 5 år af planperioden:

Litra	Areal	Ca. omkostning	Bemærkninger
5j	1	40500	Udgøres primært af især RGR-arealer der skal tyndes 2-4 gange førend de kan underplantes. Underplantningen i disse bevoksninger sker altså først om 5-10 år men skærmstillingen påbegyndes SNAREST!
6f	2,4	97200	
8d	2,6	79300	
11a (øst)	8,5	343250	
12f (øst)	3,6	145800	
19a (øst)	4	164000	
19h	0,4	14800	
19j	0,3	11100	
20d (øst)	1,2	48600	
22a (øst)	8,8	355400	
IALT	32,8	1.299.950	

Arealer hvor størstedelen af udgifterne falder i de sidste 5 år af planperioden:

Litra	Areal	Ca. omkostning	Bemærkninger
2k	0,6	24300	Udgøres primært af arealer der af hugstfølge- og øvelsesmæssige årsager først ønskes påbegyndt underplantet i slutningen af perioden. Skærmostillingen bør dog påbegyndes stille og roligt allerede indenfor de nærmeste år.
4k	0,9	19800	
6g	1,6	64800	
6t	0,6	24300	
9c	1,7	37400	
10e (øst)	2,8	113400	
10g (øst)	1,5	60750	
11a (vest)	2,8	114400	
12f (vest)	1,2	48600	
15b	3,4	137700	
16a (nord)	14,5	585900	
19a (vest)	1,4	54600	
20d (vest)	0,4	16200	
20h	0,6	18300	
22a (vest)	2,9	118450	
23a	11,7	549900	
IALT	48,6	1.988.900	

Den samlede tilplantningsudgift bliver lidt over 5 mio. kr i perioden. Det er mange penge. Det skal bemærkes at langt de fleste af de nyplantede arealer ikke vil have nået udrensningssfasen i indeværende periode (se kulturmodellerne), og der er således en udgift der er indregnet i ovenstående og som ikke falder i denne periode, men første i den næste planperiode om 20-30 år. Endvidere skal det også nævnes, at udgifterne til hegning udgør en betydelig del af de 5 mio. kr (ca. én mio. kr). Hegning kan der spares på, hvis man tør jf. afsnit 10.9.

Sluttelig skal det – igen - understreges, at ovenstående udgiftsskøn er med en betydelig usikkerhed. Kommer der en storm om 10 år og vælter alle skærmene i foryngelsesbevoksningerne, kan man risikere, at den samlede kulturudgift for perioden bliver ca. 1-2 mio. kr højere end anført her !

Indtægter fra salg af træ

I forbindelse med de store kulturarbejder der skal udføres på Finderup Øvelsesplads i den kommende periode, skal bemærkes, at selvom der bliver betydelige udgifter i forbindelse hermed, så kommer der også en del hugstindtægter.

M.h.t. skærmostillingerne, så har skovfoged Ibsen angivet et groft overslag på indtægterne; inden for de næste 15 år skal skærmstilles ca. 100 ha ældre gran, hvilket i gennemsnit vil give ca. 70 kbm. træ/ha=7000 kbm, som afregnes med ca. 100 kr/kbm. netto. D.v.s. en samlet hugstindtægt fra skærmostillingerne på ca. 700.000 kr.

Til yderligere belysning af økonomien i nåletræs-skovbrug kan Skov- og Naturstyrelsen oplyse. Den opnåede gennemsnitspris for Statsskovene i sidste halvår af år 2000 var 242-280 kr/kbm for langtømmer med en midtdiameter mellem 16 og 25 cm og kvalitet B. Kvalitet C tømmer af samme størrelse blev solgt for 202-236 kr/kbm. Det meste af træet der skoves ved skærmstillingerne på Finderup vil sandsynligvis være langtømmer af disse kvaliteter og størrelser. Skovning og udslæbning af den størrelse langtømmer kostede i gennemsnit i alt ca. 100-110 kr/kfm i Statsskovene i 1999. D.v.s. et netto på ca. 90-180 kr/kbm.

Ovenstående er noget højere end skf. Ibsens slag på tasken på 70 kr/kbm, men derfor kan det godt være, at skf. Ibsens bud er det mest realistiske. Eksempelvis er arealet jo visse steder temmelig kuperet, hvilket vil gøre skovning og udtransport dyrere end gennemsnitligt. Endvidere er det langt fra sikkert, at al træet kan sælges som langtømmer, men p.g.a. af råd o.a. må sælges som ringere betalte effekter. Desuden skal man huske på, at nåletræpriserne har været meget labile og for stærkt nedadgående de seneste år. Hvis denne tendens forsætter – hvad meget tyder på – så kan skf. Ibsens skøn meget vel vise sig at være det mest korrekte.

M.h.t. skf. Ibsens vurdering af skovningsmængderne, så vil Skov- og Naturstyrelsen også konstatere at skf. Ibsens bud på ca. 70 kbm/ha givetvis er realistisk. I mange af bevoksningerne der skærmstilles står der dog over 250 total-kbm/ha jf bevoksningslisten i bilag 4. Hvis mere end halvdelen fjernes ved skærmstillingerne, bør det således give et hugstudtag på mere end 125 total-kbm/ha. Én total-kbm er dog ikke det samme, som når skf. Ibsen taler om en pris pr. kbm. Ibsen mener **salgbar-kbm**. Sammenhængen mellem total-kbm i bevoksningslisten og salgbar-kbm, er at salgbar-kbm er lig med total-kbm minus fratræk af stød, savspor og anden ikke udnyttelig vedmasse (IUV). IUV er erfaringsmæssigt ca. 20 % på sådanne nåletræsarealer. D.v.s. ca. 100 salgbar-kbm/ha bør der komme ud fra i hvert fald nogen af skærmstillingsbevoksningerne. Andre bevoksninger vil til gengæld nok give mindre end 70 salgbar-kbm/ha. Alt i alt må det konkluderes, at skf. Ibsens bud nok er rimelig realistisk, og under alle omstændigheder skal det understreges, at skærmstillingen skal udføres, så skærmen bliver bedst muligt. Den affødte hugstindtægt må betragtes som værende af sekundær betydning.

Udover hugstindtægter ved skærmstillingerne vil der også komme nogle indtægter i forbindelse med afviklingen af de bevoksninger omkring især Rosborg Sø og Langskovdal, der skal blive til hede. Af tabel 10.2. i kapitel 10 fremgår, at der på de 45,3 ha er i alt ca. 7300 total-kbm. Fordi der tages grønflis, er IUV nok max. 10 %. D.v.s. der vil fremkomme ca. 6600 salgbar-kbm. som vil blive solgt som ca. 60 % langtømmer o.a. og 40 % flis. Lang-tømmeret o.a. sælges til et netto på ca. 50 kr/kbm. og flisen – som skal være grønflis - sælges med et negativt netto på ÷50 kr/kbm. D.v.s. en samlet hugstindtægt på ca. $4000 \cdot 50 + 2600 \cdot \div 50 = 70.000$ kr. Det skal understreges, at dette indtægtsskøn er behæftiget med mindst lige så megen usikkerhed som skønnet af hugstindtægterne ved skærmstil-lingerne.

For en ordens skyld skal bemærkes, at der på nogle af ovennævnte arealer skal efterlades enkelte skovfyr, østrigsk fyr, lærk, eg og ædelgran til størst mulig størrelse og efterfølgende naturlig henfald. Deres vedmasse burde derfor egentlig fratrækkes, men da der samtidigt er en del bevoksninger der først skal afdrives sidst i perioden og som har en tilvækst indtil da, så antages det, at de to ting sikkert går nogenlunde lige op.

M.h.t. grønflisning, så giver det et negativt netto. Hvis man i stedet vælger almindelig skovflisning vil der oftest blive et mindre positivt netto. Skov- og Naturstyrelsen vil dog kraftigt anbefale, at flisningen sker som grønflisning. D.v.s. træerne flises hurtigst muligt efter fældning modsat almindelig skovflisning, hvor træerne først flises nogle måneder efter

fældning og derfor har tabt de fleste nåle. Grønflisning sikrer, at der fjernes flest mulige næringsstoffer fra arealet, hvilket er vigtigt for, at arealerne efterfølgende vokser til i hede- og overdrevsvegetation. Grønflis betales dog kun med ca. 200 kr/kbm. Kjellerup Varmeværk er bl.a. aftager af grønflis.

Endelig vil også ske almindelige tyndinger i planperioden. Især i litraerne 4bn,7b,18a og 21a vil der komme nævneværdige tyndigsudbytter. Disse arealer udgør i alt ca. 50 ha 40-60 årig rødgran. Tyndingerne bør ved periodens slutning få karakter af begyndende skærmstilling. Sandsynligvis vil der blive hugget omkring 100-120 kbm/ha i disse bevoksninger i løbet af perioden. Effekterne vil dog være relativ små-dimensioneret, og da de i hvert fald i øjeblikket også er de sværest afsættelige, så er det klart, at det forventede netto pr. kbm. ikke kan blive så højt, som det der forventes ved skærmstillingerne. Men 20-40 kr netto pr. kbm er nok et rimeligt bud som dog er behæftet med meget stor usikkerhed jf. det ovenfor nævnte om afsætning af skærmstillings-effekterne. I alt altså ca $50\text{ha} \cdot 110\text{kbm} \cdot 30\text{kr} = \text{ca. } 165.000 \text{ kr}$ kan der forventes i nettoindtægt ved tyndingerne.

Tynding af de skærmstillede og underplantede bevoksninger vil ikke ske i nævneværdig grad. Når underplantningen er gennemført i en skærmstillet bevoksning skal bevoksningen helst have ro i nogle år, før skærmen tyndes yderligere for at yderligere lys og luft til den opvoksende underplantning. Hvis det går som planlagt, er det sikkert kun i de færreste af de underplantede og skærmstillede bevoksningerne, at underplantningen er blevet så høj, at et yderligere tyndingstiltag kan nås i denne planperiode. I så fald bør de dog give et mindre overskud, men altså først om 10-15 år.

Den samlede netto-indtægt på salg af træ fra Finderup Øvelsesplads i perioden må således forventes at blive:

Skærmstillingshugsterne =	netto ca. 700.000 kr.
Afvikling af 45,3 ha skov =	netto ca. 70.000 kr.
Alm. tyndinger (især 4bn,7b,18a, 21a)=	<u>netto ca. 165.000 kr.</u>
	I alt 935.000 kr.

Det skal understreges, at ovenstående er et meget groft overslag, og at de økonomiske forhold kan ændre sig hurtigt. En ændring i negativ retning er desværre mest sandsynlig.

Øvrige skovdyrkningsomkostninger i planperioden

Udrensninger af eksisterende bevoksninger og kulturer vil også være omkostningskrævende i den kommende periode. I afsnit 10.9. er desuden foreslået, at man i vindudsatte vestkanter af især rødgranbevoksninger foretager en stormfaldsmodvirkende opstamning.

En mand-måned eller to om året, d.v.s. ca. 30.000 kr, til ovennævnte og andre vedligeholdende skovbrugsformål er rimeligt.

14.3 Behov for nyt personel og materiel

Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at der til planens gennemførelse i gennemsnit over de næste 15 år vil medgå en merudgift for Prinsens Livregiment i en størrelsesorden på ca. 435.000 kr. pr. år, svarende til ca. 2 årsværk. Det kan ligeledes blive aktuelt med materialanskaffelse til gennemførelse af planens plejeforskrifter i form af følgende:

Grønthøster til lyng/lupin og lignende.

Ny bomfort

Rendegraver ”Hydrema” (evt. fast tildeling fra O-norm)

Hjuldozer (i perioder)

I lyset af planens lange tidshorisont skal det anbefales, at der indledningsvis tildeles Prinsens Livregiment 468.000 kr. årligt til implementering af planen, og at beløbet hvert 3. år revurderes.

14.4 Sammendrag af planens økonomiske konsekvenser

Planen vil på baggrund af ovenstående medføre følgende skønnede merudgifter i forhold til det nuværende driftsbudget hvad angår terrænpleje og skovdrift.

- 82.000 kr. årligt de første 4 år til Prinsens Livregiments kaserneelement, til gennemførelse af den prioriterede handlingsplan for vegetationspleje, genopretning af vådområder, pleje af fortidsminder samt rydning og nyplantning af levende hegn. De følgende 5 år udgør merudgifterne 70.900 årligt, og i de sidste 6 år af planperioden vil merudgifterne udgøre 51.333 kr.
- Eventuel engangsanskaffelse eller leje af diverse nyt materiel, bl.a. grenknuser, slagle klipper og opsamlingsudstyr.
- Omkostninger til kulturplan ved etablering af 130,5 ha ny skov, anslået 5 mio. kr.

14.5 Årligt budgetforslag til gennemførelse af drifts- og plejeplanen

Prinsens Livregiment udarbejder årligt et budgetforslag til Hærens Operative Kommando indeholdende behov for midler til gennemførelse til drifts- og plejeplanens prioriterede handlingsplan.

Budgetforslaget tager udgangspunkt i nedenstående, samlede oversigt over årlige merudgifter.

Budgettet revurderes hvert 3. år.

Forsvarets Bygningstjeneste afholder udgifterne til nyanlæg af skov og forbedring af levende hegn og bryn.

Tabel 3. Samlede oversigt over årlige merudgifter.

Planår	Naturpleje og Genopretning	Nyanlæg af skov + skovvedligehold	Merudgift i det enkelte planår
2001	82.000	386.000	468.000
2002	82.000	386.000	468.000
2003	82.000	386.000	468.000
2004	82.000	386.000	468.000
2005	70.900	386.000	456.900
2006	70.900	290.000	360.900
2007	70.900	290.000	360.900
2008	70.900	290.000	360.900
2009	70.900	290.000	360.900
2010	51.333	290.000	341.333
2011	51.333	428.000	479.333
2012	51.333	428.000	479.333
2013	51.333	428.000	479.333
2014	51.333	428.000	479.333
2015	51.333	428.000	479.333
IALT	990.498	5.520.000	6.510.498

BILAG

15 Oversigt over bilag

Bilag 1: Grundkort over Finderup Øvelsesplads (i kortlomme bagest)

Bilag 2: Øvelseskort over Finderup Øvelsesplads (i kortlomme bagest)

Bilag 3: Drifts- og plejekort over Finderup Øvelsesplads (i kortlomme bagest)

Bilag 4: Bevoksningsliste for øvelsespladsen

Bilag 5: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4

Bilag 6: Katalog over fortidsminder på Finderup Øvelsesplads

Bilag 7: Kulturmodeller